

ติดตามการแก้ความยากจนของรัฐบาล : คนจนหรือโครงสร้างความยากจน

รวมบทสรุปผลงานการศึกษาพิจารณา ในปีที่ ๑
ของคณะอนุกรรมการติดตาม เสนอแนะ และเร่งรัดการแก้ปัญหาค
ความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำ ภายใต้คณะกรรมการการแก้ปัญหาค
ความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำ
วุฒิสภา

ไฟล์ PDF หนังสือ ติดตามการแก้ความยากจนของรัฐบาล :
คนจนหรือโครงสร้างความยากจน

ติดตามการแก้ความยากจนของรัฐบาล : คนจนหรือโครงสร้างความยากจน

รวมบทสรุปผลงานการศึกษาพิจารณา ในปี ๑
ของคณะอนุกรรมการติดตาม เสนอแนะ และเร่งรัดการแก้ปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำ
ภายใต้คณะกรรมการการแก้ปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำ
วุฒิสภา

เรียบเรียง : นพ.พลเดช ปิ่นประทีป

รูปเล่ม : ปาลิต วรพงศ์พิบูลย์

สนับสนุนการจัดพิมพ์โดย : สถาบันพัฒนาประชาสังคม (CSDI)

โทรศัพท์ : 02-195-2191, www.CSDI.or.th

ปีที่พิมพ์ : สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๓

คำนำ

ตามคู่มือสากล แก่জন-ลดเหลื่อมล้ำ

ในสถานะของสมาชิกวุฒิสภาชุดพิเศษตามบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๖๐ มีวาระการทำงาน ๕ ปี ภารกิจสำคัญประการหนึ่งคือการติดตาม เสนอแนะและเร่งรัดการปฏิรูปประเทศและการดำเนินการตามแนวทางยุทธศาสตร์ชาติ

คณะกรรมการการแก้ปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำ รวมทั้งกลไกกรรมการสามัญคณะอื่นๆ ๒๖ คณะ มีการจัดตั้งและเริ่มทำงานกันในเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๖๒ ส่วนคณะอนุกรรมการติดตาม เสนอแนะและเร่งรัดการแก้ปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำได้รับการแต่งตั้งและเริ่มทำงานในเดือนถัดมา

ในปีแรกของการทำงาน คณะอนุกรรมการติดตาม เสนอแนะและเร่งรัดการแก้ปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำ มุ่งเน้นการรวบรวมองค์ความรู้และบทเรียน ประสบการณ์และภูมิปัญญาในการแก้ปัญหาความยากจนในมิติที่หลากหลาย เพื่อนำเสนอต่อสาธารณชนและรัฐบาลได้พิจารณา

ผลการศึกษาพิจารณาทั้ง ๑๑ เรื่อง ที่ปรากฏในเอกสาร “**ติดตามการแก้ปัญหาความยากจนของรัฐบาล : คนจนหรือโครงสร้างความยากจน**” ขึ้นนี้ เป็นบทสรุปสาระสำคัญของรายงานงานฉบับเต็มที่กำลังรอผ่านกระบวนการพิจารณาร่วมกันของวุฒิสภาตามระเบียบข้อบังคับการทำงาน

ในรายงานฉบับที่ ๑ เป็นการศึกษากรณีตัวอย่างความสำเร็จของนโยบายการแก้ปัญหาความยากจนของประเทศจีนและอินเดียซึ่งเป็นประเทศขนาดใหญ่และมีประชากรมากที่สุดในโลก ส่วนรายงานฉบับที่ ๒ เป็นการศึกษาตัวอย่างของจริงในประเทศไทยที่เกิดขึ้นในระดับชุมชนท้องถิ่นเพื่อใช้ประกอบการพิจารณา ในขณะที่รายงานฉบับที่ ๘ และ ๑๑ เป็นกรณีตัวอย่างของผลกระทบชุมชนอันเกิดจากนโยบายและโครงการขนาดใหญ่ของรัฐ

สำหรับรายงานส่วนที่เหลือ เป็นการศึกษารูปธรรมการจัดการกับปัญหา โครงสร้างความยากจนของรัฐบาล โดยมุ่งติดตามประสิทธิผลและความก้าวหน้า ในการดำเนินงานของรัฐบาล ในระยะเวลาที่ผ่านมาในแต่ละปี ทั้งในด้านลดความ เหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ปัญหาที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัย ความเหลื่อมล้ำทางสังคม การศึกษา สาธารณสุข กระบวนการยุติธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม บประมาณการพัฒนาพื้นที่ เทคโนโลยีการสื่อสาร รวมทั้งการลงทุนด้านการวิจัย และนวัตกรรม

สำหรับผู้ที่มีความสนใจในรายละเอียดของรายงานฉบับใดเป็นการเฉพาะ ท่านสามารถเข้าไปดูเพิ่มเติมได้ ที่ Website ของสถาบันพัฒนาประชาสังคม ทาง www.CSDI.or.th

ส่วนการทำงานในปีที่สอง คณะอนุกรรมการฯ จะมุ่งเน้นไปที่การค้นหา ตัวอย่างของจริงในสังคมหน่วยย่อยที่ ประสบความสำเร็จในการปฏิรูป เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตการทำงานเป็นแบบใหม่จนสามารถแก้ปัญหาความยากจนและ ลดความเหลื่อมล้ำได้อย่างเป็นรูปธรรม ทั้งในระดับพื้นที่และระดับองค์กร ทั้งนี้ เพื่อใช้เป็นกรณีศึกษาสำหรับการติดตาม เสนอแนะและเร่งรัด โดยตั้งใจจะเสนอ รายงานต่อสังคมให้รับทราบพร้อมกันไป ทั้งในส่วนของรัฐบาลและสาธารณชน

นายแพทย์พลเดช ปิ่นประทีป

รองประธานกรรมการการแก้ปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำ
ในฐานะประธานอนุกรรมการติดตาม เสนอแนะและเร่งรัดการแก้ปัญหาความ
ยากจนและลดความเหลื่อมล้ำ วุฒิสภา

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ค
รายงานฉบับที่ ๑ รูปแบบการแก้ปัญหาความยากจนแบบมุ่งเป้าหมาย : กรณีศึกษาประเทศจีน และ อินเดีย	๑
รายงานฉบับที่ ๒ กรณีศึกษาการแก้ปัญหาความยากจน ระดับจุลภาค ในประเทศไทย	๑๐
รายงานฉบับที่ ๓ ประสิทธิภาพการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ของคนยากจน	๑๔
รายงานฉบับที่ ๔ ประสิทธิภาพการจัดการปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคม	๒๑
รายงานฉบับที่ ๕ ประสิทธิภาพการจัดการความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ	๒๙
รายงานฉบับที่ ๖ ประสิทธิภาพการจัดการทรัพยากรน้ำ	๔๓
รายงานฉบับที่ ๗ ประสิทธิภาพการลดความเหลื่อมล้ำในด้านการพัฒนาพื้นที่	๕๖
รายงานฉบับที่ ๘ ประสิทธิภาพการจัดการปัญหาผลกระทบชุมชน จากโครงการพัฒนา	๖๖
รายงานฉบับที่ ๙ ประสิทธิภาพการจัดการงานวิจัยและนวัตกรรม ทางสังคมกับการลดความเหลื่อมล้ำ	๗๕
รายงานฉบับที่ ๑๐ ประสิทธิภาพการลดความเหลื่อมล้ำด้านเทคโนโลยี สารสนเทศและข้อมูลข่าวสาร	๘๒
รายงานฉบับที่ ๑๑ แนวทางการเฝ้าระวังและป้องกันผลกระทบทางสังคม สิ่งแวดล้อมและสุขภาพในระดับชุมชนท้องถิ่น กรณี EEC	๘๖
บทส่งท้าย แผนงานศึกษาพิจารณาในปีที่ ๒	๘๙

รายงานฉบับที่ ๑

รูปแบบการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบมุ่งเป้าหมาย : กรณีศึกษาประเทศจีน และ อินเดีย

สืบเนื่องจากช่วงที่ผ่านมา รัฐบาลประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนได้มีนโยบายการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบมุ่งเป้าหมาย กระทั่งธนาคารโลก รายงานว่า ปี ค.ศ. ๒๐๑๙ คนจนได้ลดจำนวนลงเหลือเพียง ๑๖.๖ ล้านคนเท่านั้น นอกจากประเทศจีนแล้ว ประเทศอินเดียที่มีจำนวนประชากรยากจนมากที่สุดในโลก รัฐบาลอินเดียได้จัดการแก้ไขปัญหาความยากจนโดยมุ่งรับประกันรายได้ให้กับประชาชนทุกคนในระดับที่จะช่วยให้สามารถซื้อหาปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีพได้ โดยเริ่มต้นจ่ายค่าครองชีพให้เฉพาะผู้หญิงก่อน

แนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบจีนและอินเดียต่างมีความน่าสนใจและมีจุดเน้นที่แตกต่างกัน จึงทำการศึกษาในเชิงวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่าง ๒ กรณีศึกษา เพื่อที่จะนำองค์ความรู้และรูปแบบที่เหมาะสมมาจัดทำเป็นข้อเสนอแนะสำหรับการแก้ไขปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย

การศึกษาครั้งนี้ ใช้วิธีการทบทวนวรรณกรรมและการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และระดมความคิดในหมู่คณะกรรมการ อนุกรรมการและคณะทำงาน ศึกษา ซึ่งประกอบด้วยนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิหลายสาขา โดยได้จัดทำข้อเสนอต่อรัฐบาล หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งคาดว่าองค์ความรู้และแนวคิดจากประสบการณ์ของต่างประเทศ จะสามารถนำมาปรับประยุกต์ ยกระดับหรือพัฒนาเป็นข้อเสนอต่อการปฏิรูปเพื่อแก้ความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำ สามารถใช้เป็นเครื่องมือแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเสริมศักยภาพองค์กรภาคประชาสังคม รวมทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นำไปปรับใช้ในการกำหนดเป็นนโยบาย โครงการ หรือข้อบัญญัติท้องถิ่น สำหรับการแก้ไขปัญหาในระดับพื้นที่

ผลการศึกษาพบว่า

ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนมีประชากร ๑,๔๐๐ ล้านคน ปกครองโดยพรรคคอมมิวนิสต์อย่างยาวนานต่อเนื่องมา ๗ ทศวรรษ เป็นระบบพรรคการเมืองเดียว ปี พ.ศ. ๒๕๒๑ มีคนยากจนจำนวน ๗๗๐ ล้านคน ปี พ.ศ. ๒๕๖๓ ลดเหลือเพียง ๖.๖ ล้านคน

นโยบายสูงสุดในการแก้ปัญหาความยากจนมาจากประธานาธิบดีสีจิ้นผิง ผู้นำสูงสุดที่เสนอทฤษฎีการสร้าง “สังคมนิยมที่มีเฉพาะในจีน” มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์แบบทันสมัย ระบบผลิตแบบใหม่ในชนบท แนวคิดแนวทางที่สำคัญคือการแก้ความยากจนแบบพุ่งเป้า ตรงจุด มีเป้าหมายบรรลุ “๒ ไม่กังวล” (ไม่มีกิน ไม่มีเสื้อผ้าสวมใส่) และ “๓ หลักประกัน” (มีที่อยู่อาศัย การรักษาพยาบาล การศึกษา)

เกษตรกรสามารถวางแผนเพาะปลูกได้เอง บริหารจัดการและมีส่วนร่วมในรายได้ที่เกิดขึ้น แทนที่จะรวบรวมผลผลิตทั้งหมดเข้ารัฐอย่างแต่ก่อน สนับสนุนผู้ประกอบการด้วยสินเชื่อแบบ Micro Credit จัดตั้งฐานอุตสาหกรรมในพื้นที่ที่อยู่ใต้เส้นวัดความยากจนกว่าหนึ่งแสนแห่ง ครอบคลุมพื้นที่ร้อยละ ๙๒ กระตุ้นการจ้างงานและฝึกฝนคนจนให้สามารถหางานทำ โยกย้ายประชากร ๕ ล้านคนให้มีที่อยู่ใหม่โดยจ่ายเงินชดเชย พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ซ่อมแซมที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม ช่วยเหลือด้านสาธารณสุขและเบี้ยยังชีพ

ในด้านกลไกการทำงาน จีนมีสภาแห่งชาติเป็นกลไกสูงสุดดูแลการแก้ความยากจน ให้หน่วยงานจับคู่กับพื้นที่ ส่งเจ้าหน้าที่ ๗๗๕,๐๐๐-๒,๐๐๐,๐๐๐ คน ลงสู่พื้นที่ยากจน เก็บข้อมูลรายบุคคล ครอบครัว ชุมชน จัดทำแผนโครงการ ๘๙ ล้านโครงการเพื่อแก้ปัญหาแบบตรงเป้า หน่วยงานต่างๆเป็นหน่วยสนับสนุนด้านกำลังคน วัสดุอุปกรณ์และสมทบงบประมาณแบบแก้ตรงจุด รัฐบาลเองก็จัดโครงการพื้นฐาน ซื่อเฟอ์นิเจอร์ สร้างบ้านใหม่ ปรับปรุงหอพัก ห้องส้วม ด้านเอกชนร่วมกับรัฐบาลสนับสนุนการรวมกลุ่มผลิต แปรรูป ส่งผู้เชี่ยวชาญไปช่วยเหลือคนจน ทั้งระดับครอบครัวและชุมชน

[๒] ตามดูรัฐบาล แก่จน-ลดเหลื่อมล้ำ

ผลสัมฤทธิ์สามารถทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนโดยรวมดีขึ้น จำนวนคนจนลดลงอย่างน่ามหัศจรรย์ ทั้งยังมีเป้าหมายที่ยิ่งใหญ่ของชาติว่า ภายในปี พ.ศ. ๒๕๖๓ (ค.ศ. ๒๐๒๐) อันเป็นวาระครบรอบ ๑๐๐ ปีของการก่อตั้ง พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย จะไม่มีคนจนเหลืออยู่ในประเทศจีนอีกต่อไป

ส่วนประเทศอินเดีย เป็นประเทศในระบอบประชาธิปไตยที่ใหญ่ที่สุดในโลก มีประชากร ๑,๓๖๕ ล้านคน มีจำนวนคนยากจน (รายได้ต่ำกว่า ๖๕ บาทต่อวัน) ประมาณ ๗๑.๕ ล้านคน คิดเป็นร้อยละ ๕.๒ โดยอินเดียไม่ได้วัดความยากจนจากรายได้เท่านั้น ยังวัดจากปัจจัยที่บกพร่องอื่นๆอีก ๑๐ อย่าง เช่น ทรัพย์สิน เชื้อเพลิงหุงต้ม สุขาภิบาล โภชนาการ ฯลฯ

นายกรัฐมนตรี นายเรนทระ โมตี เป็นผู้นำสูงสุดที่มาจาก การเลือกตั้ง ชูนโยบาย “Make in India” สนับสนุนต่างชาติให้มาลงทุนผลิตสินค้าในประเทศ อินเดีย ยกกระดับภาคการผลิต ในด้านแนวคิดแนวทางหลักในการแก้ความยากจน มุ่งสร้างที่อยู่อาศัยคนจนทั้งในชนบทและในเมือง ๔๐ ล้านหลัง จัดให้มีไฟฟ้าใช้ ๒๔ ชั่วโมง สร้างถนนเพิ่ม ๒ แสนกิโลเมตร ให้แก่คนที่ถูกตัดขาดจากโลกภายนอก เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและมูลค่าสินค้าการเกษตร ให้บริการคอมพิวเตอร์แบบ พกพาสาธารณะ มีผู้ใช้อินเทอร์เน็ตความเร็วสูง ๑๐๐ ล้านคน

อินเดียมีหน่วยงานหลักในการจัดทำยุทธศาสตร์แก้ความยากจน ชื่อ NITI Aayog มุ่งพัฒนาแบบองค์รวมในการยกระดับคุณภาพชีวิต ใช้เทคโนโลยีและ นวัตกรรมการพัฒนา กำหนดงบประมาณเพิ่มศักยภาพการผลิต การลงทุนจาก ต่างชาติ เพิ่มงบประมาณแปรรูปอาหาร สร้างรถไฟฟ้าความเร็วสูง ระบบไฟฟ้า ถนนทางหลวง ขยายท่าอากาศยาน พัฒนาคุณภาพแรงงานโดยใช้วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีขั้นสูง

ผลสัมฤทธิ์การแก้ปัญหาพิจารณาจากค่าดัชนีความยากจนหลายมิติ เช่น สิ้นทรัพย์ เชื้อเพลิง ก๊าซหุงต้ม สุขาภิบาล โภชนาการ ฯลฯ ซึ่งพบว่าในภาพรวมมี ความยากจนลดลง แต่ที่ยังน่าเป็นห่วงคือ ประชากรร้อยละ ๘.๘ ยังยากจนใน หลายมิติ ร้อยละ ๑๙.๓ ยังอยู่ในภาวะเสี่ยง และ ๓๗๓ ล้านคนยังถูกกีดกันอย่าง รุนแรง

ถ้านวัตกรรมการแก้ปัญหาความยากจนหมายถึง วิสัยทัศน์ ความคิด นโยบาย ความรู้ วิธีการและกิจกรรมใหม่ๆหรือกิจกรรมที่ประยุกต์จากภูมิปัญญาชาวบ้าน ชุมชนท้องถิ่นและเทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่มีการนำมาใช้ในการแก้ปัญหาความยากจนของประเทศต่างๆ แม้ว่าจะจะเป็นประเทศที่มีประชากรจำนวนมากที่สุดในโลกใกล้เคียงกัน แต่การวิเคราะห์เปรียบเทียบนวัตกรรมการแก้ปัญหาความยากจนของจีนและอินเดีย คงไม่สามารถทำได้แบบง่ายๆเพราะมีบริบทที่แตกต่างกันอย่างมาก ทั้งในด้านระบบการเมืองการปกครอง ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม วิถีชีวิต

มีประเด็นที่น่าสนใจว่า พรรคคอมมิวนิสต์จีนและรัฐบาลประเทศจีน โดยประธานาธิบดีสี เจิ้น ผิง ประกาศนโยบายชัดเจน “**ขจัดความยากจนให้หมดไปในปี พ.ศ. ๒๕๖๓**” รวมทั้งการมีนโยบาย “**ใครขยันมากได้มาก**” ผลผลิตหรือรายได้เป็นกรรมสิทธิ์ของปัจเจกบุคคล ไม่ได้เป็นของรัฐ จีนจึงสามารถแก้จนตรงจุดได้ปีละนับสิบล้านคน จนทำให้คนยากจนกว่า ๗๗๐ ล้านคนหมดไปจากประเทศและประชาชนจีนสามารถมีเงินไปเที่ยวต่างประเทศได้

เพื่อขจัดปัญหาความยากจนให้หมดสิ้นไป รัฐบาลจีนใช้นโยบายการแก้ปัญหาแบบมุ่งเป้าไปที่ตัว “**คนจน**” จัดให้มีอาสาสมัครที่เป็นพี่เลี้ยงคอยประกบ ทำการเก็บข้อมูลรายคน คริวเรือนและชุมชน จากนั้นนำมาวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ หาแนวทางแก้ไข รวบรวมเป็นแฟ้มรายคน รายครัวเรือนและจัดทำเป็นโครงการแก้ไขปัญหาคความยากจนเป็นรายครอบครัว กว่า ๘๙ ล้านโครงการ ความรู้ที่ลึกซึ้งเช่นนี้ทำให้สามารถแก้ปัญหาความยากจนได้ตรงจุด

จีนมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตมาปลูกไม้ผลที่สร้างรายได้เป็นกอบเป็นกำ มีการอพยพจากชนบทแห่งแล้งสู่เขตเศรษฐกิจพิเศษ มีงานทำ มีรายได้ มีการอบรมฝึกปฏิบัติใช้คอมพิวเตอร์ออนไลน์เพื่อการค้าขายและการตลาด จัดระบบการขนส่งสินค้าให้ถึงมือผู้บริโภค จัดให้มีอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงช่วยชุมชนยากจนอย่างทั่วถึง ฯลฯ

ส่วนนวัตกรรมการแก้ปัญหาความยากจนของประเทศอินเดีย ใช้แนวคิดทฤษฎีในการแก้ไขปัญหาคความยากจน ประกอบไปด้วยทฤษฎีแบบทุนนิยมทั่วไป

[๔] ตามดูรัฐบาล แก้จน-ลดเหลื่อมล้ำ

ที่เน้นการลงทุนอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีขั้นสูงจากต่างชาติ การขนส่ง ถนน ไฟฟ้า พาณิชยกรรม การบริการและการท่องเที่ยว ภายใต้แนวคิด **Trickle Down Effect** ที่เชื่อว่า จะเกิดการกระจายรายได้ การมีงานทำ มีอาชีพให้กับคนชั้นล่าง หรือคนยากจนที่จะเป็นแรงงานสำคัญให้กับผู้ประกอบการหรือนายทุน ผลของการพัฒนาประเทศแบบนี้มักพบว่าไม่เป็นไปตามแนวคิดทฤษฎีดังกล่าว แต่กลับมีลักษณะ “รวยกระจุก จนกระจาย”

อย่างไรก็ตาม รูปแบบโครงการต่างๆในการแก้ไขปัญหาความยากจนของอินเดีย ยังมีลักษณะเป็นไปตามประเทศที่ปกครองในระบอบประชาธิปไตยเสรีที่มีประธานาธิบดีเป็นประมุข โอกาสจึงเป็นของคนรวยมากกว่าคนจน การแข่งขันแบบมือใครยาวสาวได้สาวเอา ทำให้คนยากจนไม่สามารถเข้าสู่ระบบการแข่งขัน และเป็นได้เพียงแค่ชนชั้นผู้ใช้แรงงาน

แนวคิดประชานิยม (Populism) อันหมายถึง การบริหารงานที่มีจุดมุ่งหมายให้ได้รับความนิยมนิยมจากประชาชนเพื่อสนับสนุนการดำรงอยู่ของผู้นำทางการเมือง หรือเป็นเครื่องมือทางการเมืองของรัฐในการทำให้เกิดความชอบธรรมทางการเมืองเพิ่มมากขึ้น โดยมีกำหนดนโยบาย แผนงาน โครงการที่ไปตรงกับความต้องการของประชาชน แต่ผลของประชานิยม มักมีลักษณะตอบสนองความอยากแบบชั่วคราวชั่วคราว (Felt Need) และเป็นการต้ำน้ำพริกละลายแม่น้ำ เพราะมักจะเป็นการแจกเงิน การแถมปัจจัยสิ่งของแก่ประชาชนโดยทั่วไปหรือเฉพาะเจาะจงที่คนยากจน ไม่ได้ตอบสนองการแก้ไขปัญหาต่างๆที่แท้จริงของประชาชน อันเป็นความต้องการที่แท้จริง (Real Need)

แนวคิดการนำมาปรับประยุกต์ใช้ในประเทศไทย

ทั้งบทเรียนรู้จากประสบการณ์ของจีนและอินเดีย ล้วนมีคุณค่า สามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาความยากจนในประเทศไทย แต่คงมิใช่การลอกเลียนแบบมาใช้ทั้งดุ้น เพราะต่างภูมิสังคม ต่างภูมิประเทศ และต่างบริบททางการเมืองการปกครอง ย่อมมีปัจจัยตัวแปรอื่นอีกมากมายที่มีส่วนกำหนดความสำเร็จหรือความล้มเหลว

อินเดียเป็นประเทศประชาธิปไตยที่ใหญ่ที่สุดในโลก ที่กล่าวกันว่าเป็นต้นแบบของประเทศประชาธิปไตยที่มีความมั่นคง แต่ในความเป็นจริงก็มีปัญหาความยากจน ความขัดแย้งและความรุนแรงมากที่สุดประเทศหนึ่ง ระบบผู้นำที่ได้มาจากการเลือกตั้งมีความท้าทายและความเสี่ยงต่อการดำเนินนโยบายที่ต่อเนื่องในการแก้ไขปัญหาความยากจนและปัญหาอื่นๆ

นโยบายและโครงการที่มุ่งแก้ปัญหาความยากจนของอินเดีย มีลักษณะของการขับเคลื่อนเศรษฐกิจในระดับมหภาค และการดำเนินการแบบ “บนลงล่าง” (Top down) แต่การมีนโยบายระดับมหภาคอันสอดคล้องกับลักษณะจุดแข็งของประชากรอินเดียที่ใช้ภาษาอังกฤษกันในชีวิตประจำวัน สนใจเทคโนโลยี และเก่งในการสื่อสารติดต่อ บวกกับจุดแข็งของสังคมที่มีประชากรมากและกำลังอยู่ในวัยแรงงาน อินเดียจึงสามารถขับเคลื่อนเศรษฐกิจประเทศอย่างได้ผลและยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตประชากรได้เป็นจำนวนคราวละหลายๆ ส่วน โครงการในเชิงประชานิยมและนวัตกรรมต่างๆของอินเดีย น่าจะมีบทบาทเพียงเป็นการประดับประดาสังคมและเป็นสีสันทางการเมืองเท่านั้น ไม่อาจหวังผลการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนได้

จีนเป็นประเทศที่ปกครองโดยพรรคคอมมิวนิสต์ ระบบสรรหาผู้นำประเทศในแบบของจีนได้รับการพิสูจน์ในช่วงเวลา ๗๐ ปี นับตั้งแต่การก่อตั้งประเทศจีนใหม่ว่าสามารถสร้างเสถียรภาพและความต่อเนื่องในการดำเนินนโยบายได้เป็นอย่างดี จนทำให้สามารถเปลี่ยนแปลงจากประเทศที่ยากจนอ่อนแอ ล้าหลังในทุกด้าน มาสู่การเป็นมหาอำนาจและผู้นำของโลกในปัจจุบัน ประเทศจีนมิได้แก้ปัญหาคความยากจนแบบโครงการหรือนโยบายพิเศษใดๆ แต่

[๖] ตามดูรัฐบาล แก้งจน-ลดเหลื่อมล้ำ

เป็นผลจากการขับเคลื่อนประเทศในหลายด้านไปพร้อมๆกันอย่างมียุทธศาสตร์ และเป็นระบบแบบแผน

ในแง่ของการแก้ปัญหาความยากจนของจีน อาจมองได้ว่าจีนให้ความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศด้วยนโยบายระดับมหภาค ที่ช่วยให้คนจีนมีการศึกษาดี มีงานทำ มีรายได้ มีศักดิ์ศรี ซึ่งสามารถทำได้เป็นจำนวนคราวละหลายๆ ในขณะที่เดียวกันจีนยังให้ความสนใจนโยบายแก้แก้ปัญหาความยากจนในระดับจุลภาค แบบ “ล่างขึ้นบน” (bottom up) กระจายการจัดการให้ชุมชนและหน่วยงานพื้นที่เป็นผู้แสดงบทบาท ทั้งในส่วนของเจ้าหน้าที่พรรค เจ้าหน้าที่รัฐ ภาคธุรกิจและสถาบันวิชาการในท้องถิ่น ซึ่งด้วยวิธีการเช่นนี้จึงสามารถเข้าถึงตัวกลุ่มคนยากจนที่เป็นเป้าหมายการพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่า อย่างที่เรียกกันว่า “แก้ปัญหาคนจนแบบมุ่งเป้า” หรือ “การตัดเสื้อเฉพาะตัว”

สำหรับประเทศไทย ไทยเป็นประเทศในระบบประชาธิปไตยที่มีโอกาสและความเสี่ยงแบบเดียวกับอินเดีย แต่การมีเจตนาธรรมาแห่งรัฐธรรมาญญ มียุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี และมีแผนปฏิรูปประเทศ ๑๒ ด้าน ก็น่าจะนับเป็น “ความพยายามแห่งชาติ” ประการสำคัญ ที่น่าจะสร้างเสถียรภาพและความต่อเนื่องในการแก้ปัญหาความยากจนและการพัฒนาประเทศ

นอกจากนั้น แม้ว่าประเทศไทยมิได้มีระบบสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ที่มีระเบียบวินัยเคร่งครัดแบบจีน แต่สังคมไทยก็มีขบวนการจิตอาสาที่เกิดจากความสำนึกภายในตนและมีความเอื้ออาทรอันเป็นฐานทุนทางวัฒนธรรมที่หาได้ยากในโลก ดังนั้นแนวทางการแก้ปัญหาความยากจนแบบมุ่งเป้าหมายเฉพาะแบบจีนจึงอยู่ในวิสัยที่จะนำมาปรับประยุกต์ใช้ในรูปแบบและวิถีไทยได้เช่นกัน

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) การแก้ปัญหาความยากจนเป็นประเด็นที่มีความสำคัญต่อการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติ การปฏิรูปประเทศและการพัฒนาทั่วไป รวมทั้งยังมีมิติทางการเมืองและความมั่นคงอีกด้วย รัฐบาลจึงควรใช้แนวทางการแก้ปัญหาความยากจน “แบบพุ่งเป้า” ดังตัวอย่างกรณีศึกษาของประเทศจีน นำมาปรับประยุกต์ใช้กับประเทศไทยโดยถือเป็นแนวทางหลัก และจัดให้มีแผนแม่บทการบูรณาการแก้ปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำ ที่มีความสำคัญเทียบเท่ากับแผนแม่บทในด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน อันเป็นอีกด้านหนึ่งของเหรียญ

๒) เพื่อให้มีหน่วยงานที่สามารถดำเนินการขับเคลื่อนนโยบายแก้ปัญหาความยากจนได้อย่างต่อเนื่อง มียุทธศาสตร์และทำงานอย่างเป็นระบบแบบแผน รัฐบาลควรจัดตั้ง “สำนักงานบูรณาการการแก้ปัญหาความยากจน” ตามนโยบายที่ได้แถลงไว้กับรัฐสภา โดยจัดให้มีพระราชบัญญัติหรือพระราชกฤษฎีการองรับ ทั้งนี้ นอกจากจากสถานะในทางกฎหมายแล้ว ควรออกแบบหน่วยงานให้มีประสิทธิภาพ ความคล่องตัว ความโปร่งใส และมีหลักประกันในด้านงบประมาณสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง

๓) เพื่อสนับสนุนแผนงาน โครงการในเชิงนวัตกรรมที่หลากหลายเพื่อแก้ปัญหาความยากจน รัฐบาลควรให้ความสำคัญ เร่งรัดและพิถีพิถัน ในการจัดให้มี “กองทุนหมุนเวียนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนแบบพุ่งเป้า” เป็นลักษณะของกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (Social Investment Fund – SIF) โดยจัดงบประมาณอุดหนุนอย่างเหมาะสมเพียงพอ ให้มีภารกิจครอบคลุมไปถึงการแก้ปัญหาความยากจนและผู้รับผลกระทบอื่นๆ ในลักษณะของตาข่ายนิรภัยทางสังคม (Social Safety Net) แบบเดียวกับกองทุน SIF ในยุควิกฤติเศรษฐกิจปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ในอีกทางหนึ่งด้วย

๔) ควรสร้างความร่วมมือแบบภาคีพันธมิตร ระหว่างกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงการอุดมศึกษาวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม [๘] ตามดูรัฐบาล แก้งจน-ลดเหลื่อมล้ำ

กระทรวงพาณิชย์ รวมทั้งบริษัทประชารัฐรักสามัคคี (วิสาหกิจเพื่อสังคม) ภาคเอกชนและภาคประชาสังคม เพื่อช่วยเป็นพี่เลี้ยงชุมชนและครอบครัวยากจน แบบประกบคู่ กำหนดนโยบาย แผนงาน โครงการและงบประมาณในการจัดทำ หลักสูตรการเรียนการสอน การฝึกปฏิบัติที่สร้างคนให้เก่งในเรื่องเทคโนโลยี สารสนเทศและภาษาอังกฤษให้มากขึ้น รองรับอุตสาหกรรมในยุค IT พัฒนา เกษตรกรให้เป็นผู้ประกอบการ ขยายตลาดการค้าออนไลน์และส่งเสริมการ ส่งออก

๕) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรทำการสำรวจคนยากจนในชุมชน เป็นรายครัวเรือน โดยวิเคราะห์ร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้าน จัดหาเจ้าหน้าที่ไป ทำการวิเคราะห์ศักยภาพและความต้องการด้านวิชาชีพ ทักษะที่ต้องการเรียนรู้ เพิ่มเติม ฯลฯ จัดทำเป็นแฟ้มโครงการและประวัติการพัฒนาเฉพาะครัวเรือน

๖) ภาคประชาสังคม ควรถือเอาการแก้ปัญหาความยากจนให้ได้รับ ผลสำเร็จอย่างยั่งยืนเป็นเป้าหมายใหญ่ร่วมกันของกลุ่มองค์กรและเครือข่ายภาค ประชาชนที่ทำงานทางสังคมกันอย่างหลากหลาย รวมทั้งร่วมมือกับภาครัฐ ภาค ธุรกิจ CSR และกลุ่มจิตอาสาหรือผู้มีใจบุญใจกุศลทั้งหลายทั้งปวง

อย่างไรก็ตาม รูปแบบการแก้ปัญหาความยากจนของประเทศจีนและ อินเดียนับเป็นตัวอย่างที่น่าสนใจ ทั้งในเชิงการศึกษาเปรียบเทียบ การปรับ ประยุกต์ และการสร้างแรงบันดาลใจ แต่เมื่อมองในระดับใหญ่คือทั่วทั้งประเทศ อาจดูเป็นเรื่องที่ยากเพราะต้องอาศัยกลไกอำนาจรัฐและความร่วมมือในวงกว้าง และต้องการผู้คนหลากหลายภาคส่วนเข้ามาเกี่ยวข้อง

ในทางกลับกัน ถ้ามองแคบลงมาในระดับชุมชนท้องถิ่น ความร่วมมือ ร่วมมือกันย่อมอยู่ในวิสัยความเป็นไปได้มากกว่า และสามารถลงมือทำ สามารถ สร้างตัวอย่างความสำเร็จจากจุดเล็กๆได้ทันที โดยไม่ต้องรอนโยบายจาก ส่วนกลางที่มาจากเบื้องบน

ดังนั้น การผนึกกำลังระหว่างชุมชน ท้องถิ่น ประชาสังคมและ CSR ใน ระดับพื้นที่ น่าจะเป็นปัจจัยความสำเร็จที่สามารถสร้างสรรค์ขึ้นมาจากเบื้องล่าง ฐานรากของสังคม.

รายงานฉบับที่ ๒

กรณีศึกษาการแก้ปัญหาความยากจน ระดับจุลภาคในประเทศไทย

กรณีศึกษาการแก้ปัญหาความยากจนระดับจุลภาคในประเทศไทย เป็นส่วนหนึ่งของการค้นหารูปแบบที่เหมาะสม เปรียบเทียบกับกรณีศึกษาจากต่างประเทศ มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมข้อมูล สถานการณ์ สาเหตุความยากจน และนโยบายรัฐในการแก้ปัญหาความยากจนในหลายรูปแบบที่ผ่านมา เป็นการศึกษาพื้นที่รูปธรรมการแก้ปัญหาความยากจนในระดับชุมชน หมู่บ้าน วิเคราะห์ปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จ เพื่อเป็นแนวทางพัฒนานโยบายสนับสนุนการแก้ไขปัญหความยากจนแบบมุ่งเป้าหมาย สู่การปฏิบัติในระยะต่อไป

ระเบียบวิธีการศึกษา เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ Qualitative Study โดยค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารเป็นหลัก (Review Literature) ทำการประมวลวิเคราะห์เปรียบเทียบ สังเคราะห์และค้นหาวัฏกรรมในด้านรูปแบบและแนวทางการแก้ไขปัญหความยากจนในประเทศไทยโดยผ่านการประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างคณะทำงานกับผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้อง

กรณีรูปธรรมที่เลือกมาทำการศึกษา มี ๙ กรณี จากภูมิภาคต่างๆ ได้แก่ ๑) หมู่บ้านนวัตกรรมเพื่อสังคม ๒) SME แก้วจันทน์แม่ฮ่องสอน ๓) ชุมชนพอเพียงสระแก้ว ๔) ชุมชนเข้มแข็งบ้านขาม ๕) ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง ต.เขาชก จ.ชลบุรี ๖) รัฐบาลชุมชนบ้านดอนศาลเจ้า สุพรรณบุรี ๗) กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลวังใหม่ สระแก้ว ๘) กองทุนสามัคคีคุ้มโฮม อุดรธานี และ ๙) โครงการคู่เสียวเกี่ยวก้อย แก้วจันทน์ขอนแก่น

ข้อค้นพบจากการศึกษา

ตัวอย่างแนวทางการแก้ปัญหาความยากจนในระดับจุลภาค ทั้ง ๙ กรณีศึกษา เป็นจุดเรียนรู้ความสำเร็จเล็กๆ จากการลงมือทำงานในระดับพื้นที่ ซึ่งในสภาพความเป็นจริงยังมีตัวอย่างที่ดีๆ อีกมากมายที่แฝงฝังตัวอยู่ตามชุมชนท้องถิ่นในทุกภูมิภาค แต่ละโมเดลต่างมีจุดแข็งและข้อจำกัดอยู่ในตัว การนำไปใช้ต้องการความเข้าใจในแก่นสาระของแนวคิด วิธีการและบริบทเฉพาะของแต่ละที่อย่างเหมาะสม รวมทั้งการออกแบบใหม่ (Redesign) โดยปรับให้เข้ากับสภาพความเป็นจริงของพื้นที่ใหม่

ในแง่ผู้ริเริ่ม กรณีศึกษาโดยส่วนใหญ่จะเป็นการริเริ่มโดยหน่วยงานส่วนกลางจึงมักมีลักษณะ Top Down ในมิติของการกำหนดเป้าหมายการแก้ปัญหาความยากจนอย่างเฉพาะเจาะจง เกือบทั้งหมดล้วนเป็นการแก้ปัญหาในระดับภาพรวมของกลุ่มและชุมชน ยกเว้นกรณีโครงการผูกเสี่ยวเกี่ยวข้องกับของจังหวัดขอนแก่นเท่านั้น ที่เป็นการกำหนดเป้าหมายระดับครัวเรือนที่ยากจนอย่างเฉพาะเจาะจง

ในมิติของเครื่องมือหลักที่ใช้ในการขับเคลื่อน สามารถแบ่งได้เป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแรก เป็นการริเริ่มจากหน่วยงานและองค์กรภายนอกชุมชน ซึ่งมีสถานะที่เหนือกว่าชุมชนในทุกด้าน เครื่องมือที่ใช้ในการขับเคลื่อนจึงเป็นเรื่องของเทคโนโลยี องค์กรความรู้วิชาการสมัยใหม่ รวมทั้งงบประมาณและเงินทุนต่างๆ ส่วนที่เหลือเป็นความริเริ่มด้วยตนเองของชุมชนชาวบ้าน ซึ่งในกลุ่มนี้มักจะใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านและฐานทุนของชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อน

ในมิติของความต่อเนื่อง การขับเคลื่อนที่ครบวงจรและการพึ่งตนเองได้ มักพบว่า กลุ่มที่ชาวบ้านริเริ่มเองจะดำเนินการกันไปแบบช้าๆ ค่อยเป็นค่อยไป ไม่มีกำหนดเวลามาเป็นตัวเร่งรัด จึงมักสามารถยืนระยะได้อย่างยาวนานและต่อเนื่อง ผิดกับกลุ่มที่เกิดจากความปรารถนาดีขององค์กรภายนอกที่มักจะมาด้วยความมุ่งมั่นอยากเห็นผลงานเร็วตามข้อกำหนดของระยะเวลา ในกลุ่มนี้มัก

บังเกิดผลสำเร็จที่สามารถนำมาประชาสัมพันธ์เผยแพร่เป็นผลงานของหน่วยงานได้อย่างรวดเร็ว แต่เมื่อพีเลียงจากไป ผลงานทั้งหลายก็กลายเป็นอดีต

ส่วนการจับคู่ช่วยแก้ปัญหาความยากจนแบบโมเดลของประเทศจีน ในกรณีโครงการคู่เสี่ยวเกี่ยวข้องน้อย แก้วจนคนขอนแก่น นับเป็นความริเริ่มที่น่าสนใจ แต่เนื่องจากเป็นช่วงที่เพิ่งเริ่มโครงการ จึงยังไม่สามารถบอกได้ว่าจะประสบความสำเร็จหรือมีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย กรณีศึกษาการแก้ปัญหาความยากจนระดับจุลภาคในประเทศไทย

๑) ประเทศไทยมีความเคลื่อนไหวเรื่องชุมชนเข้มแข็งและเศรษฐกิจพอเพียงมาอย่างยาวนานร่วม ๔ ทศวรรษ จึงมีรูปแบบการแก้ปัญหาความยากจนในระดับจุลภาคที่สามารถใช้เป็นกรณีศึกษาได้อย่างหลากหลายและอุดมสมบูรณ์ในทุกภูมิภาคของประเทศ นับพินับหมื่นตัวอย่าง แต่กลไกที่ไปสนับสนุนส่งเสริมยังขาดความเข้าใจและความตั้งใจมุ่งมั่น โดยหน่วยงานราชการมักเข้าไปทำงานตามภารกิจขององค์กร มีข้อจำกัดด้วยเงื่อนไขเวลาตามปีงบประมาณและตัวชี้วัดจากหน่วยเหนือ ในที่สุดจึงทำแบบฉาบฉวยเพื่อนำผลงานไปใช้ประโยชน์ในการรายงานสำหรับหน่วยงาน มิทันได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ไม่มีโอกาสลองผิดลองถูก ไม่เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ ไม่เกิดองค์ความรู้จากการปฏิบัติด้วยตนเอง ในที่สุดมักไม่ยั่งยืน

จึงควรที่รัฐบาลและหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องจะได้ทบทวนในเรื่องแนวคิด แนวทางและหลักการดำเนินงานสนับสนุนชุมชนเข้มแข็งกันอย่างจริงจัง

๒) หน่วยงานรัฐมีจุดแข็งในเรื่องอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย ทรัพยากรองค์ความรู้เทคโนโลยีและงบประมาณ สามารถทำงานในลักษณะวงกว้าง เป็นระบบแบบแผนและทำในภาพรวมได้แบบมหภาค แต่มีข้อจำกัดในด้านขอบเขตที่กว้างมากจนไม่สามารถดูรายละเอียดในเชิงคุณภาพ โดยเฉพาะในจุดเล็กๆ ที่มีปัญหาความละเอียดอ่อนและเข้าถึงยาก ส่วนองค์กรภาคประชาสังคม หรือองค์กร

[๑๒] ตามคู่มือรัฐบาล แก้วจน-ลดเหลื่อมล้ำ

พัฒนาเอกชนอิสระ (เอ็นจีโอ) มีจุดแข็งในการทำงานเชิงคุณภาพในจุดเล็กๆ ซึ่งมีลักษณะเฉพาะและต้องการเวลา ความอดทนและความละเอียดอ่อน

จึงน่าจะถึงเวลาที่**ต้องสร้างกระบวนการทำงานแบบ “พันธมิตรการพัฒนาที่ยั่งยืน”** ระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคม เพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความยากจนและผู้รับผลกระทบจากสถานการณ์พิบัติภัยต่างๆ รวมทั้ง COVID-19

๓) รูปแบบการแก้ปัญหาความยากจนในระดับจุลภาคในกรณีศึกษาทั้ง ๙ นี้ เป็นตัวอย่างที่ยืนยันได้เป็นอย่างดีว่า “คนไทยทำได้” “ประชาชนทำได้” ขอเพียงรัฐบาลและหน่วยราชการปรับเปลี่ยนมุมมอง เปิดโอกาสให้ประชาชนและภาคประชาสังคมได้แสดงบทบาทอย่างเป็นอิสระและเต็มศักยภาพ

ถึงเวลาที่ภาครัฐควรเปลี่ยนบทบาท แทนที่จะผู้ทำเองหรือเป็นคุณพ่อรู้ดี หันไปเล่นบทเป็นพี่เลี้ยง เป็นครูฝึกและเป็นเพื่อน เพื่อบรรลุเจตนารมณ์ของเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติกำหนด “SDG 17 : Partnership for the Goals.”

รายงานฉบับที่ ๓

ประสิทธิผลการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยและ ที่ทำกินของคนยากจน

รายงานเรื่องประสิทธิผลการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของคนยากจน เป็นส่วนหนึ่งของการติดตาม เสนอแนะและเร่งรัดการปฏิรูปประเทศ โดยมีประเด็นการแก้ปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำเป็นตัวตั้ง มีวัตถุประสงค์เพื่อติดตามติดตามประเด็นปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรที่ดินทำกินของคนยากจนในชนบทและปัญหาความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัยของคนจนเมือง จัดทำข้อเสนอแนะและเร่งรัดการปฏิรูปประเทศเพื่อแก้ปัญหา

ระเบียบวิธีการศึกษา เป็นการศึกษาผลการปฏิบัติงานของภาครัฐในเชิงคุณภาพ โดยค้นคว้าข้อมูลและทบทวนเอกสารรายงานประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๑/๒๕๖๒ ของรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์และถ่วงน้ำหนักของประเด็นปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรที่ดินทำกินของคนยากจนในชนบทและปัญหาความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัยของคนจนเมืองอันเป็นประเด็นปัญหาในเชิงโครงสร้าง จัดประชุมรับฟังความคิดเห็นและอภิปรายแลกเปลี่ยนระหว่างคณะทำงานผู้ทรงคุณวุฒิ อนุกรรมการและกรรมกรรมาธิการวุฒิสภา จัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับรัฐบาลและหน่วยงานที่รับผิดชอบ

สถานการณ์ปัญหาที่ดินทำกิน

ปัญหาที่ดินในประเทศไทย แบ่งเป็น ๔ ประเด็น ได้แก่ ๑) ไม่สามารถเข้าถึงสิทธิที่ดิน ๒) เข้าถึงสิทธิในการใช้ที่ดินได้ แต่ไม่มั่นคง ๓) ข้อพิพาทระหว่างรัฐกับประชาชนเรื่องที่ดิน ๔) มีหลายหน่วยงานของรัฐจัดการที่ดินซ้ำซ้อน ขัดกันเองและใช้อำนาจโดยมิชอบ

รัฐบาลประกาศใช้ ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๗ แต่งตั้งคณะกรรมการนโยบายที่ดิน [๑๔] ตามคู่มือฉบับที่ ๑๔-๒๕๕๗

แห่งชาติ (คทช.) มีนายกรัฐมนตรีเป็นประธานกรรมการ ทำหน้าที่จัดสรรที่ดิน ให้แก่ผู้ยากไร้ที่ไม่มีที่ดินทำกินตามนโยบายของรัฐบาล เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว

แต่อย่างไรก็ตาม สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (๒๕๕๙) ระบุว่าหลังจากมีคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติฉบับที่ ๖๔/๒๒๕๗ และการดำเนินนโยบายตามแผนแม่บทป่าไม้ฯ การเข้าจับกุมและขับไล่ประชาชนออกจากพื้นที่ป่าเกิดขึ้นในแทบทุกภาคของประเทศ คาดการณ์ว่ามีมากกว่า ๑๐๐ ชุมชน ประชาชนหลายพันครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายนี้ ซึ่ง กสม. ได้รับร้องเรียนจำนวน ๔๘ เรื่อง ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่เป็นกรณีพิพาทมาก่อนหน้านี้ และอยู่ระหว่างการแก้ไขปัญหา ในขณะเดียวกัน เวทีเสวนาจัดโดยสถาบันวิจัยสังคมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยระบุว่า ในรอบ ๕ ปีที่ผ่านมา มีผู้ถูกดำเนินคดี ๔๖,๐๐๐ ราย จากนโยบายทวงคืนผืนป่า

ที่ประชุมคณะรัฐมนตรี ปี พ.ศ. ๒๕๖๑ รับทราบรายงานที่ระบุว่า มีประชาชนครอบครองพื้นที่เป้าหมายในเขตป่าอนุรักษ์ทั่วประเทศ ๒๑๕ ป่า ๓,๙๗๓ หมู่บ้าน เนื้อที่ประมาณ ๔.๗ ล้านไร่ ในส่วนของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช มีพื้นที่ที่ประชาชนยื่นขอดำเนินการ “โอนดชุมชน” ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ จำนวน ๗๔ ชุมชน ขณะเดียวกัน “กลุ่มขบวนการประชาชนเพื่อสังคมที่เป็นธรรม” (PMOVE) ได้ยื่นหนังสือให้รัฐบาลพิจารณาการแก้ไขปัญหา ด้านที่ดินจำนวน ๕๘ ชุมชน

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ระบุว่า ในปี พ.ศ. ๒๕๕๘-๒๕๖๑ มีประชาชนเข้าไปอยู่อาศัยและทำประโยชน์ในเขตสงวนหวงห้าม ที่ดินของรัฐประเภทต่างๆ โดยไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ดังนี้

- ป่าสงวนแห่งชาติ จำนวน ๔๕๐,๐๐๐ ราย เนื้อที่ ๖.๔ ล้านไร่
- ป่าอนุรักษ์ อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และเขตห้ามล่า สัตว์ป่า จำนวน ๑๘๕,๙๑๖ ราย เนื้อที่ ๒.๒๔ ล้านไร่
- ที่ราชพัสดุ จำนวน ๑๖๑,๙๓๒ ราย เนื้อที่ ๒.๑๒ ล้านไร่
- ที่สาธารณสมบัติ ๑.๑๕ ล้านไร่

ประเมินผลสัมฤทธิ์การจัดการปัญหาของรัฐบาล

คณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (๒๕๖๑) แก้ไขปัญหาตามข้อเรียกร้องของ “กลุ่มขบวนการประชาชนเพื่อสังคมที่เป็นธรรม” (PMOVE) สามารถดำเนินการได้ ๓๒ ชุมชน โดยอนุญาตตามกฎหมายแล้ว ๘ ชุมชน อยู่ระหว่างดำเนินการ ๒๔ ชุมชน ยังไม่สามารถดำเนินการได้เนื่องจากอยู่ระหว่างการแก้ไขกฎหมาย การปรับปรุงหลักเกณฑ์และมติคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งส่วนที่ชุมชนไม่ประสงค์จะเข้าร่วมและหน่วยงานขอยกเลิกพื้นที่เป้าหมายรวม ๒๖ ชุมชน

ในส่วนของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช ได้กำหนดให้พื้นที่ทั้ง ๗๔ ชุมชนตามข้อร้องเรียนของประชาชน เป็นพื้นที่เป้าหมายในการแก้ไขปัญหา มีคำสั่งแต่งตั้งคณะทำงานเพื่อพิจารณาเรื่องนี้โดยตรง และกำหนดพื้นที่นำร่องดำเนินการใน ๑๖ หมู่บ้าน

ปี พ.ศ. ๒๕๖๑ สศช. ระบุว่าหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลพื้นที่ ใต้อนุญาตให้ประชาชนเข้าทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยในพื้นที่แล้ว จำนวน ๑๒๑ พื้นที่ ใน ๕๒ จังหวัด เนื้อที่ ๓๙๘,๓๐๖ ไร่

ปี พ.ศ. ๒๕๖๒ คณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) รายงานว่ามี การจัดที่ดินให้ชุมชนพื้นที่เป้าหมายแล้ว ตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๘ - ๒๕๖๒ รวม ๘๖๐ พื้นที่ ใน ๗๐ จังหวัด จำนวน ๑,๔๐๒,๓๘๑ ไร่ ออกหนังสืออนุญาตให้เข้าทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยแล้ว ๒๑๐ พื้นที่ เนื้อที่รวม ๖๖๕,๑๙๙ ไร่ จัดให้ประชาชนเข้าใช้ประโยชน์ในที่ดินแล้ว ๔๔,๕๘๒ ราย ๕๕,๗๘๖ แปลง และดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพแล้ว ๑๓๒ พื้นที่

ข้อสังเกตและข้อเสนอแนะการจัดการปัญหาที่ดินทำกินในชนบท

ภารกิจจัดการปัญหาคนอยู่กับป่าของรัฐบาลปัจจุบัน นับว่ามีความก้าวหน้าไปมากพอสมควร ถือเป็นผลสัมฤทธิ์ในการปฏิรูปประเทศประการหนึ่ง คนทำงานพัฒนาสังคมในระดับฐานล่างต่างมีความตื่นตัวกันมาก

เรื่องนี้เป็นผลงานที่สืบเนื่องมาจากรัฐบาลประยุทธ์ (๑) และสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (สนช.) ที่ได้ร่วมกันทำการปฏิรูปกฎหมายป่าไม้และที่ดินทั้งหมดรวม ๕ ฉบับ ซึ่งจุดที่สำคัญของการปฏิรูปในเรื่องนี้อยู่ที่การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของกฎหมายไปจากเดิมอย่างมาก คือการเปลี่ยนจากกฎหมายในเชิง “บังคับโทษ” และ “ห้าม” มาเป็นกฎหมายในเชิงส่งเสริมสนับสนุน ซึ่งมีทั้ง “ห้ามและให้” อันได้แก่ พ.ร.บ.อุทยานแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๖๒) พ.ร.บ.สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า (พ.ศ. ๒๕๖๒) พ.ร.บ.คณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๖๒) พ.ร.บ.ป่าชุมชน (พ.ศ. ๒๕๖๒) และ พ.ร.บ.ป่าไม้ ฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๖๒)

นอกจากนั้น ยังมีมติคณะรัฐมนตรีให้แก้ไขปัญหาคนที่อยู่ในป่าไม้ทุกประเภท โดยมีคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) ทำหน้าที่เป็นกลไกกำกับและแก้ไขปัญหาที่ดินทั้งปวงของรัฐ

นอกจากนั้นยังได้ยกเลิก “ไม้หวงห้าม” ซึ่งมีผลบังคับใช้ทางกฎหมายแล้ว ทำให้ไม่มีค่าทุกชนิดที่ขึ้นในที่ดินกรรมสิทธิ์ตามประมวลกฎหมายที่ดินไม่เป็นไม้หวงห้าม การทำไม้จึงไม่ต้องขออนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ ส่วนสำหรับไม้ใน “พื้นที่อนุญาต” อาทิ สปก. คทช. ยังต้องรอการประกาศเป็นรายพื้นที่ตามลำดับ

จึงเป็นที่คาดหมายได้ว่า นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๖๓ เป็นต้นไป ปัญหาความขัดแย้งในเรื่องที่ดินทำกินในชนบทและปัญหา “คนอยู่ป่ายัง” จะได้รับการแก้ไขอย่างมีผลสัมฤทธิ์ ในอัตราที่เร็วขึ้นกว่าเดิม

อย่างไรก็ตาม ในหมู่นักวิชาการและเอ็นจีโอยังมีความคิดเห็นที่ไม่เป็นเอกภาพกันนักในเรื่องนี้ บางส่วนยืนยันไม่เห็นด้วยกับแนวทางการจัดการปัญหา

ของรัฐดังกล่าว ในขณะที่อีกหลายส่วนเห็นว่าเป็นแนวทางสายกลางและให้การสนับสนุนการดำเนินงานของภาครัฐ อันเป็นสภาวะปกติในระบอบประชาธิปไตย รัฐบาลควรเร่งเดินหน้าแก้ปัญหานี้โดยยึดประโยชน์สุขของประชาชนและชุมชนฐานล่างเป็นที่ตั้ง

สถานการณ์ปัญหาที่อยู่อาศัยของคนจนในเมือง

รัฐบาลมีโครงการ “บ้านมั่นคง” ที่ดำเนินการโดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) มาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๖ โดยมีเป้าหมายในการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยของชุมชนคนจนเมืองทั่วประเทศ สร้างความมั่นคงในการครอบครองที่ดิน พัฒนาระบบสาธารณูปโภค สิ่งแวดล้อมชุมชนและการพัฒนาที่อยู่อาศัยที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความสามารถในการจัดการของชุมชน

จากฐานข้อมูลของ พอช. ยังมีชุมชนในเขตเทศบาลที่มีปัญหาการบุกรุกด้านที่อยู่อาศัยในรอบปี จำนวน ๒๑,๑๗๕ ราย

อย่างไรก็ตาม เครือข่ายสลัม ๔ ภาค ระบุว่า ปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๕๙) ประเทศไทยมีชุมชนแออัดมากกว่า ๖,๓๓๔ ชุมชน ยังมีผู้เดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัย ๗๒๘,๖๓๙ ครัวเรือน มีชุมชนที่ถูกไล่รื้อจากโครงการก่อสร้างพื้นฐาน เช่น รถไฟฟ้า รวมถึงโครงการบริหารจัดการน้ำในแนว ๙ คลองหลัก รวมไปถึงพื้นที่เอกชนในการก่อสร้างคอนโดมิเนียม ส่งผลให้คนในชุมชนต้องกลายเป็นผู้ไร้ที่อยู่อาศัยกว่า ๘๔ ชุมชน ๘,๑๐๐ ครอบครั้ว ประมาณ ๓๔,๐๐๐ คน

ในขณะเดียวกัน คณะกรรมการการรถไฟแห่งประเทศไทย (พ.ศ. ๒๕๖๑) ระบุว่าปัจจุบันมีผู้บุกรุกที่ดินของการรถไฟฯ ทั่วประเทศ จำแนกเป็นกลุ่มชุมชนสลัม ๔ ภาค ๓,๙๑๙ ราย และผู้บุกรุกทั่วไป ๑๗,๒๕๖ ราย

ประเมินผลสัมฤทธิ์การจัดการปัญหาของรัฐบาล

การดำเนินโครงการบ้านมั่นคง ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๖ - ๒๕๖๒ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ได้สนับสนุนการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยตามโครงการบ้านมั่นคงไปแล้วทั่วประเทศ รวม ๑,๒๓๑ โครงการ จำนวน ๑๑๒,๖๑๐ ครัวเรือน รวมเงินอุดหนุน ๖,๓๑๑ ล้านบาท ทั้งนี้ในปี พ.ศ. ๒๕๖๓ มีเป้าหมายดำเนินการ ๕,๕๐๐ ครัวเรือนทั่วประเทศ

การดำเนินงานโครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยชุมชนริมคลอง มีเป้าหมายดำเนินการระยะแรกในคลองลาดพร้าวและคลองบางซื่อ จำนวน ๕๐ ชุมชน ๗,๐๖๙ ครัวเรือน เมื่อสิ้นสุดการดำเนินงานในปี พ.ศ. ๒๕๖๒ สามารถดำเนินการได้แล้ว ๓๕ ชุมชน (๔๑ โครงการ) รวม ๓,๓๐๘ ครัวเรือน

ในส่วนของการเคหะแห่งชาติ (กคช.) ดำเนินโครงการ “บ้านเอื้ออาทร” ได้ครบถ้วนตามเป้าหมายของมติคณะรัฐมนตรี ปี พ.ศ. ๒๕๕๒ จำนวน ๒๘๑,๕๕๖ หน่วย โครงการสิ้นสุดในปี พ.ศ. ๒๕๖๑ ก่อสร้างแล้วเสร็จ ๒๘๐,๗๕๐ หน่วย มียอดขาย ๒๖๙,๙๗๓ หน่วย คิดเป็นร้อยละ ๙๖.๑๕

ส่วนกระทรวงมหาดไทย (พ.ศ. ๒๕๖๐) กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น ได้จัดทำ “โครงการบ้านท้องถิ่นประชารัฐร่วมใจ เทิดไท้องค์ราชัน ราชนิ” ดำเนินการซ่อมแซม ปรับปรุงที่อยู่อาศัยให้กับประชาชนผู้ด้อยโอกาส จำนวน ๙๘๔ หลัง และกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ปี พ.ศ. ๒๕๖๒ ดำเนินโครงการซ่อมแซมบ้านแก่คนยากจนและผู้ด้อยโอกาส จำนวน ๒,๕๐๐ หลัง งบประมาณสนับสนุนหลังละ ๒๐,๐๐๐ บาท

ข้อสังเกตและเสนอแนะการจัดการที่อยู่อาศัยคนจนในเมือง

การจัดการปัญหาที่อยู่อาศัยของคนจนเมืองของรัฐบาลและหน่วยงานที่รับผิดชอบในรอบหลายปีมานี้ จะมีผลงานที่เป็นรูปธรรมเกิดขึ้นมากมาย ทั้งในส่วนโครงการบ้านมั่นคงของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนที่จัดการที่อยู่อาศัยสำหรับ

ผู้มีรายได้น้อย ผู้บุกรุกและชุมชนแออัด และในส่วนโครงการบ้านเอื้ออาทรของการเคหะแห่งชาติที่มุ่งจัดหาบ้านสำหรับคนรายได้ปานกลางระดับล่าง รวมทั้งการสร้างและซ่อมแซมบ้านพักแบบชั่วคราวสำหรับผู้ด้อยโอกาสและผู้รับผลกระทบจากภัยพิบัติของหน่วยงานทหาร กระทรวงมหาดไทยและกระทรวงพม.

แต่อย่างไรก็ตาม ดูเหมือนว่ายังมีความต้องการด้านที่อยู่อาศัยของประชาชนผู้มีรายได้น้อยอีกเป็นจำนวนมาก ตามสภาพปัญหาการอพยพแรงงานจากชนบทสู่เมือง การเติบโตของเมืองศูนย์กลาง เขตอุตสาหกรรมและแหล่งงานทั่วไป เกิดชุมชนแออัดในที่ใหม่และปัญหาการบุกรุกในเมืองเป็นจำนวนมาก จึงเป็นประเด็นที่ต้องติดตาม รวมทั้งควรส่งเสริมสนับสนุนบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนดูแลในเรื่อง “การเคหะชุมชนท้องถิ่น” กันอย่างจริงจัง.

รายงานฉบับที่ ๔

ประสิทธิผลการจัดการปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคม

รายงานเรื่องประสิทธิผลการจัดการปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคม เป็นส่วนหนึ่งของการติดตาม เสนอแนะและเร่งรัดการปฏิรูปประเทศ โดยมีประเด็นการแก้ปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำเป็นตัวตั้ง มีวัตถุประสงค์เพื่อติดตามประเด็นปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านสุขภาพ การเข้าถึงโอกาสด้านการศึกษา ปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านกฎหมายและการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม จัดทำข้อเสนอแนะและเร่งรัดการปฏิรูปประเทศเพื่อแก้ปัญหา

ระเบียบวิธีการศึกษา เป็นการศึกษาผลการปฏิบัติงานของภาครัฐในเชิงคุณภาพ โดยค้นคว้าข้อมูลและทบทวนเอกสารรายงานประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๑/๒๕๖๒ ของรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์และกลั่นกรองสาระสำคัญของประเด็นปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านสุขภาพ การเข้าถึงโอกาสด้านการศึกษา ปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านกฎหมายและการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม จัดประชุมรับฟังความคิดเห็นและอภิปรายแลกเปลี่ยนระหว่างคณะทำงาน ผู้ทรงคุณวุฒิ อนุกรรมการและกรรมมาธิการวุฒิสภา จัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับรัฐบาลและหน่วยงานที่รับผิดชอบ

สถานการณ์ความเหลื่อมล้ำในระบบบริการสาธารณสุข

ในปัจจุบันระบบหลักประกันสุขภาพในประเทศไทย มี ๔ ระบบใหญ่ มีสิทธิประโยชน์ในการเข้าถึงการรักษาพยาบาลที่แตกต่างกัน ได้แก่

- ๑) ระบบสวัสดิการรักษายาบาลข้าราชการ ให้ความคุ้มครองแก่ข้าราชการและครอบครัวประมาณ ๕ ล้านคน
- ๒) ระบบประกันสังคม ให้ความคุ้มครองแก่ลูกจ้างหรือผู้ประกันตนประมาณ ๑๐ ล้านคน

- ๓) ระบบหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า ให้ความคุ้มครองแก่ประชาชนที่นอกเหนือจาก ๒ ระบบดังกล่าวข้างต้น ซึ่งมีเป็นจำนวนมากถึง ๔๘ ล้านคน
- ๔) ระบบซื้อประกันสุขภาพจากบริษัทเอกชน มีจำนวนกรมธรรม์มากกว่า ๔ ล้านฉบับ

ในด้านประสิทธิภาพการจัดการปัญหาของประเทศ สามารถดูได้จากจำนวนสมาชิกและงบประมาณต่อหัวที่รัฐอุดหนุนในกองทุนแต่ละระบบ ซึ่งพบว่า

- กองทุนหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า ระหว่าง ปี พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๖๓ ดูแลประชากร ๔๘.๒๖-๔๘.๗๙ ล้านคน ได้รับงบประมาณจากรัฐบาลต่อหัวเฉลี่ย ๓,๑๐๐-๓,๖๐๐ บาท รวม ๑.๑-๑.๒ แสนล้านบาทต่อปี
- กองทุนประกันสังคม ระหว่าง ปี พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๖๓ ดูแลสมาชิก ๑๑.๕๙-๑๑.๖๘ ล้านคน งบประมาณต่อหัวเฉลี่ย ๓,๓๙๙-๓,๙๕๙ บาท ทั้งนี้เงินที่ใช้จ่าย มาจากเงินสมทบจาก ๓ ส่วน คือ ผู้ประกันตน นายจ้าง และรัฐบาล
- ระบบสวัสดิการรักษายาบาลข้าราชการ(กรมบัญชีกลาง) เป็นการจ่ายตามรายการรักษาที่หน่วยบริการเรียกเก็บกรณีผู้ป่วยนอก และจ่ายตามกลุ่มวินิจฉัยโรคร่วมในกรณีผู้ป่วยใน ปี พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๑ มีสมาชิก ๑.๓๓ ล้านคน เบิกจ่ายรวม ๗.๓-๘.๐ หมื่นล้านบาท คิดเป็นค่าเฉลี่ย ๕๓,๓๗๖-๖๐,๑๕๐ บาท/คน/ปี
- สมาชิกประกันสุขภาพระบบเอกชน ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๕๖-๒๕๖๐ ธุรกิจประกันชีวิตมีอัตราเติบโตของเบี้ยประกันสุขภาพเพิ่มสูงขึ้นทุกปีเฉลี่ยร้อยละ ๑๑.๓๑ ต่อปี เฉพาะช่วงเดือนมกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๑ ธุรกิจประกันภัยมีเบี้ยประกันสุขภาพรวม ๔๑,๐๘๗ ล้านบาท และเบี้ยประกันสุขภาพจากการประกันชีวิต ๓๖,๐๖๐ ล้านบาท ยอดเบี้ยประกันสุขภาพเติบโตถึงร้อยละ ๑๑ สูงกว่าประกันทั่วไป และถือเป็นหนึ่งในประเภทของการประกันภัยที่มีอัตราการเติบโตสูงที่สุด ณ สิ้นปี พ.ศ. ๒๕๖๒ มีเบี้ยประกันสุขภาพประมาณ ๘.๒ หมื่นล้านบาท และจำนวนกรมธรรม์ ประกันสุขภาพที่มีผลบังคับใช้ มีจำนวน

มากกว่า ๔ ล้านฉบับ ปัจจุบันคนไทยที่ทำประกันสุขภาพ มีสัดส่วนร้อยละ ๗ ของจำนวนคนไทยทั้งหมด

- มีข้อสังเกตและเสนอแนะดังนี้ แม้ประเทศไทยอาจยังมีความเหลื่อมล้ำทางสังคมและเศรษฐกิจอยู่อีกหลายประการ แต่ในด้านสาธารณสุขนับได้ว่าประชาชนสามารถเข้าถึงระบบหลักประกันสุขภาพที่หลากหลาย ทั้ง ๔ ระบบครอบคลุมประชากรเกือบร้อยละ ๑๐๐ ไทยจึงได้รับการยอมรับในหมู่ประเทศสมาชิกขององค์การอนามัยโลกและสหประชาชาติ โดยเฉพาะในสถานการณ์โควิด-๑๙ มีความโดดเด่นมาก อย่างไรก็ตาม ยังมีความเหลื่อมล้ำดำรงอยู่บ้าง ในระหว่าง ๓ กองทุนแรก ในด้านการจัดสรรงบประมาณอุดหนุน รวมทั้งความแตกต่างในด้านคุณภาพการบริการ ซึ่งเรื่องนี้ต้องการการปฏิรูปในด้านการบริหารจัดการต่อไป ทั้งในระดับมหภาคและจุลภาค.

สถานการณ์ปัญหาการเข้าถึงระบบการศึกษา

ประเทศไทยมีเด็กที่อยู่ในครอบครัวซึ่งขาดแคลนทุนทรัพย์และด้อยโอกาสทางการศึกษา โดยมีทั้งกลุ่มเด็กแรกเกิดจนถึงกลุ่มวัยที่มีอายุ ๑๘ ปีขึ้นไป ต้องการกลไกที่เข้ามาช่วยเหลือให้มีความพร้อมและเพิ่มโอกาสทางการศึกษาได้มากขึ้น เพื่อเป็นแรงงานที่มีคุณภาพของประเทศในอนาคต

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ จึงได้กำหนดให้มีการจัดตั้งกองทุนเพื่อใช้ในการช่วยเหลือผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ ลดความเหลื่อมล้ำในการศึกษา เสริมสร้าง พัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพครู โดยให้รัฐจัดสรรงบประมาณให้แก่กองทุน โดยให้กองทุนมีการบริหารจัดการที่เป็นอิสระ จึงเป็นที่มาของการจัดทำ พ.ร.บ.กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา พ.ศ. ๒๕๖๑ และประกาศใช้บังคับตั้งแต่วันที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๑ เป็นต้นมา

ประสิทธิผลการจัดการปัญหาของประเทศ

ปีการศึกษา
2561

กศศ. งบประมาณ 1,222 ล้านบาท
จัดสรรเงินอุดหนุนอย่างมีเงื่อนไข ป.1-ม.3
26,557 แห่งทั่วประเทศ จำนวน 711,536 คน

ปีการศึกษา
2562

กศศ. งบประมาณ 2,537 ล้านบาท
อุดหนุนนักเรียนยากจนพิเศษ 949,941 คน
ทุนนักเรียนในกลุ่มอาชีวศึกษา 2,113 คน

ปีการศึกษา
2563

กศศ. งบประมาณ 5,496 ล้านบาท
ขยายผลจากกลุ่มเป้าหมาย 949,941 คน
กลุ่มเป้าหมายใหม่ ระดับอนุบาล 150,407 คน
ช่วยเหลือเด็กที่หลุดออกนอกระบบ 55,000 คน 20 จังหวัด
เพิ่มเติมทักษะสมัยใหม่ให้แก่ผู้รับทุน 5,000 คน
สนับสนุนการพัฒนาครูในโรงเรียนขนาดกลาง 560 โรงเรียน
โครงการการสร้างครูที่มีคุณภาพ 300 คน
พัฒนาคุณภาพและศักยภาพของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 300 ศูนย์
การจัดทำระบบฐานข้อมูล เพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา

- ปีการศึกษา ๒๕๖๑ กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ได้รับการจัดสรรงบประมาณเป็นวงเงิน ๑,๒๒๒ ล้านบาท จัดสรรเงินอุดหนุนอย่างมีเงื่อนไขให้แก่นักเรียนยากจนพิเศษ ที่เรียนอยู่ในระดับชั้นพื้นฐานตั้งแต่ ป.๑-ม.๓ ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ๒๖,๕๕๗ แห่งทั่วประเทศ จำนวน ๗๑๑,๕๓๖ คน
- ปีการศึกษา ๒๕๖๒ ได้รับการจัดสรรงบประมาณเป็นวงเงิน ๒,๕๓๗ ล้านบาท ให้เงินอุดหนุนนักเรียนยากจนพิเศษแบบมีเงื่อนไขหรือนักเรียนทุนเสมอภาค จำนวน ๙๔๙,๙๔๑ คน ให้ทุนนวัตกรรมสายอาชีพชั้นสูง จำนวน ๒,๑๑๓ คน โดยให้เงินกว่าจะจบการศึกษา การคัดเลือกนักเรียนมารับทุนเป็นการร่วมมือกันหลายฝ่าย ร่วมกับโรงเรียนอาชีวะ ๓๖ แห่ง เน้นให้ทุนการศึกษาในสาขาที่เกี่ยวข้องกับอิเล็กทรอนิกส์ การแปรรูปสินค้าเกษตร เครื่องจักรกลทางการเกษตรและอุตสาหกรรม และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

- ปีการศึกษา ๒๕๖๓ ได้รับการจัดสรรงบประมาณเป็นวงเงิน ๕,๔๙๖ ล้านบาทเศษ ขยายผลการจัดสรรเงินอุดหนุนนักเรียนอย่างมีเงื่อนไขไปยังกลุ่มเป้าหมาย ๙๔๙,๙๔๑ คน ครอบคลุมนักเรียนยากจนพิเศษตั้งแต่ระดับอนุบาลถึง ม.ต้น ในสังกัด สพฐ. อปท. ทชด. และ พศ. ทั่วประเทศ กลุ่มเป้าหมายใหม่ที่สำคัญได้แก่ นักเรียนยากจนพิเศษระดับอนุบาล จำนวน ๑๕๐,๔๐๗ คน รวมถึงการช่วยเหลือเด็กที่หลุดออกนอกระบบกลับเข้าสู่ระบบการศึกษาที่ยืดหยุ่น และการฝึกทักษะอาชีพตามศักยภาพ จำนวน ๕๕,๐๐๐ คน ในพื้นที่ ๒๐ จังหวัด สนับสนุนการพัฒนาครูในโรงเรียนขนาดกลาง ๕๖๐ โรงเรียน ในพื้นที่ ๖๐ จังหวัด ฯลฯ

- มีข้อสังเกตและข้อเสนอแนะว่า กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ที่รัฐบาลจัดตั้งขึ้นตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมณูญ น่าจะเป็นเครื่องมือใหม่ที่จะมีความสำคัญต่อการลดความเหลื่อมล้ำและขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศด้านการศึกษาได้ในระยะยาว.

ปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านกฎหมายและการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม

ในรายงานฉบับนี้ ได้พิจารณาจากข้อมูลผลสัมฤทธิ์การดำเนินงานใน ๒ ประเด็นสำคัญ คือ ความคืบหน้าของกฎหมายชายฝาก และผลงานกองทุนยุติธรรม

ความคืบหน้าการแก้ไขกฎหมายชายฝาก

- “กฎหมายชายฝาก” หรือ พระราชบัญญัติคุ้มครองประชาชนในการทำสัญญาขายฝากที่ดินเพื่อเกษตรกรรมหรือที่อยู่อาศัย พ.ศ. ๒๕๖๒ ได้ประกาศบังคับใช้และมีผลตั้งแต่วันที่ ๑๗ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒ เป็นต้นมา ทำให้ “การขายฝากที่ดินเพื่อการเกษตรและที่อยู่อาศัย” กลายมาเป็นธุรกรรมที่ถูกควบคุมเข้มงวด โดยคุ้มครองและให้สิทธิกับฝั่งผู้ขายฝาก

- แต่เดิมการขายฝากเป็นบทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่บังคับใช้มากกว่า ๙๐ ปี กำหนดเวลาไถ่ถอนสูงสุดไม่เกิน ๑๐ ปี แต่ไม่กำหนดเวลาขั้นต่ำไว้ จึงเป็นช่องให้นายทุนเงินกู้และเจ้าหนี้นอกระบบ หาประโยชน์โดยการกำหนดเงื่อนไขเวลาไถ่ถอนให้สั้นๆ ลูกหนี้ซึ่งกำลังร้อนเงินไม่มีทางเลือกและต้องถูกยึดที่ดินนำไปขายฝาก ตัวเองเปลี่ยนจากเจ้าของที่กลายเป็นผู้เช่า

- สถิติการขายฝากตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๖-๒๕๖๐ เรื่องการจดทะเบียนขายฝาก โดยเฉลี่ย ๖๖,๕๒๑ รายต่อปี เมื่อสัญญาขายฝากครบกำหนด เรื่องมักจบลงด้วยการถูกยึดที่ดินทำกิน-ที่อยู่อาศัย ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นที่ต้องมีกลไกทางกฎหมายเพื่อสร้างความเป็นธรรม และแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำ

- คณะกรรมการขับเคลื่อนและเร่งรัดการดำเนินงานตามนโยบายรัฐบาล (กขร.) ปี พ.ศ. ๒๕๖๑ ระบุว่า ประเทศไทยมีที่ดินทำกินรวม ๓๐๐ ล้านไร่ ในจำนวนนี้มีที่ดินที่ทำการเกษตร ๑๕๐ ล้านไร่ และครึ่งหนึ่งของ ๑๕๐ ล้านไร่ เป็นที่ดินที่เกษตรกรเช่าที่ดินคนอื่น

นครราชสีมา สตูล เพชรบุรี และนครสวรรค์ มีค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานกองทุน ยุติธรรมรวม ๒๐๘.๖๗ ล้านบาท (เฉลี่ยเดือนละ ๑๗.๓๙ ล้านบาท) ส่วนใหญ่เป็น ค่าใช้จ่ายในการปล่อยตัวชั่วคราว ๑๘๕.๗๘ ล้านบาท (ร้อยละ ๘๙.๐๓) และ ค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี ๒๑.๖๐ ล้านบาท (ร้อยละ ๑๐.๓๕)

- มีข้อสังเกตและข้อเสนอแนะว่า กองทุนยุติธรรมมีสถานะเป็นเครื่องมือลด ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้ส่วนหนึ่ง ส่วนกฎหมายขาย ฝากนับเป็นตัวอย่างหนึ่งของความเหลื่อมล้ำด้านกฎหมาย ซึ่งปัจจุบันยังคงมี กฎหมายอีกมากมายที่สะท้อนความเหลื่อมล้ำระหว่างคนรวยกับคนจน และ ระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับประชาชน จึงควรที่สังคมต้องติดตามการปฏิรูปประเทศใน ด้านกฎหมายทั้งระบบอย่างเกาะติด.

รายงานฉบับที่ ๕

ประสิทธิผลการจัดการความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ

รายงานเรื่องประสิทธิผลการจัดการปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ เป็นส่วนหนึ่งของการติดตาม เสนอแนะและเร่งรัดการปฏิรูปประเทศ โดยมีประเด็นการแก้ปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำเป็นตัวตั้ง มีวัตถุประสงค์เพื่อติดตามประเด็นปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจและการเข้าถึงแหล่งทุนของคนยากจน จัดทำข้อเสนอแนะและเร่งรัดการปฏิรูปประเทศ เพื่อแก้ปัญหา

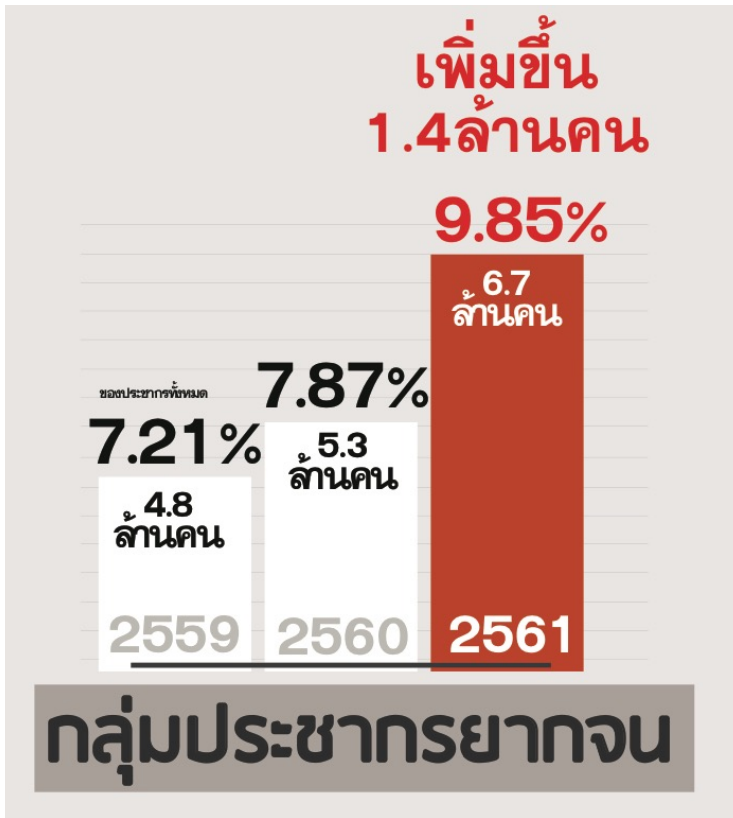
ระเบียบวิธีการศึกษา เป็นการศึกษาผลการปฏิบัติงานของภาครัฐในเชิงคุณภาพ โดยค้นคว้าข้อมูลและบททวนเอกสารรายงานประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๑/๒๕๖๒ ของรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์และกลั่นกรองสาระสำคัญของประเด็นปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจและการเข้าถึงแหล่งทุนของคนยากจน จัดประชุมรับฟังความคิดเห็นและอภิปรายแลกเปลี่ยนระหว่างคณะทำงาน ผู้ทรงคุณวุฒิ อนุกรรมการและกรรมาธิการวุฒิสภา จัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับรัฐบาลและหน่วยงานที่รับผิดชอบ

สถานการณ์ความเหลื่อมล้ำ ปี พ.ศ. ๒๕๖๒

การพัฒนาเศรษฐกิจของไทยมุ่งเน้นไปที่การขยายตัวทางเศรษฐกิจ (GDP growth) และการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจเป็นหลัก แต่ในอีกมิติหนึ่งก็ยังคงต้องการการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม ลดความเหลื่อมล้ำ ประชาชนมีคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น

รายได้เป็นตัวแปรหนึ่ง que บอถึงความสามารถของคนในการเข้าถึงและใช้ทรัพยากรของสังคมเพื่อการดำรงชีวิต การกระจายรายได้จึงเป็นตัวแปรที่บ่งชี้ถึงความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการพัฒนาประเทศที่สำคัญประการหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม การกระจายความมั่งคั่งผ่านการถือครองสินทรัพย์ (Wealth inequality) ยังเป็นอีกปัญหาหนึ่งที่น่าวิตก

กลุ่มประชากรยากจน

แม้เศรษฐกิจปี พ.ศ. ๒๕๖๑ เติบโตสูงถึง ๔.๑% แต่จำนวนประชากรที่อยู่ใต้เส้นยากจนกลับเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะคนที่ “ยากจนมาก” เพิ่มขึ้นกว่า ๘.๔ แสนคน ในช่วงเพียง ๑ ปีที่ผ่านมา

จำนวนประชากรยากจนในปี พ.ศ. ๒๕๖๑ เพิ่มขึ้นจากเดิมถึง ๑.๔ ล้านคน สำหรับกลุ่มคนที่ยากจนมาก (ผู้ที่มีรายได้ต่ำกว่า ๘๐% ของเส้นความ

[๓๐] ตามคู่มือการคำนวณ-ลดเหลื่อมล้ำ

ยากจน) มีจำนวนเพิ่มขึ้นจาก ๑.๘ ล้านคน เป็น ๒.๖๔ ล้านคน เป็นผลมาจาก รายได้ของเกษตรกรลดลง ทำให้ครัวเรือนยากจนลดการใช้จ่ายใช้สอยลง ซึ่งเป็น กลุ่มที่อาจกลายเป็นคนยากจนเรื้อรังและต้องให้ความช่วยเหลือเป็นพิเศษ

ความยากจนที่เพิ่มขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๖๑ กระจายตัวอยู่ที่ทุกภูมิภาค ใน ๖๑ จังหวัดจาก ๗๗ จังหวัดทั่วประเทศ จำนวนประชากรที่ยากจนในภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพิ่มขึ้นกว่าครึ่งล้านคนในแต่ละภาค ขณะที่อัตรา ความยากจนในพื้นที่ขัดแย้งสามจังหวัดชายแดนใต้สูงที่สุดเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๖๐

อัตราความยากจนของประเทศไทยเคยเพิ่มขึ้นมาแล้ว ๓ ครั้ง ในปี พ.ศ. ๒๕๔๑ ปี พ.ศ. ๒๕๔๓ และปี พ.ศ. ๒๕๕๑ ซึ่งมักเกิดขึ้นพร้อมๆ กับวิกฤติการณ์ ทางการเงิน และมาเพิ่มสูงขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๙ เป็นต้นมา

นโยบายแก้ความยากจนผ่านบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ

ในปี พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๒ กระทรวงการคลังได้มีการดำเนินมาตรการใน การแก้ไขปัญหาความยากจน ผ่านโครงการบูรณาการฐานข้อมูลสวัสดิการสังคม ภายใต้โครงการ e-Payment ภาครัฐ วัตถุประสงค์เพื่อยกระดับประสิทธิภาพของ การจัดสวัสดิการสังคมและการให้ความช่วยเหลือของภาครัฐ โดยรัฐบาลนำเงินใส่ ไปในบัตรสวัสดิการให้ผู้ที่มิมีรายได้น้อยที่มาลงทะเบียนเพื่อนำไปใช้ซื้อสินค้า อุปโภคบริโภค เป็นผู้ไม่มีทรัพย์สินทางการเงิน (เงินฝากธนาคาร สลากออมสิน สลาก ธ.ก.ส. พันธบัตร รัฐบาล และตราสารหนี้) หรือ มีไม่เกิน ๑๐๐,๐๐๐ บาท

รัฐบาลได้ดำเนินงานผ่าน ๔ มาตรการ จากกองทุนประชารัฐเพื่อ เศรษฐกิจฐานรากและสังคม ได้แก่ ๑) ช่วยบรรเทาภาระค่าน้ำค่าไฟ ในอัตราค่าไฟ ๒๓๐ บาทต่อครัวเรือนต่อเดือนและค่าน้ำ ๑๐๐ บาทต่อครัวเรือนต่อเดือน ๒) สนับสนุนค่าใช้จ่ายช่วงปลายปี ซึ่งถือเป็นของขวัญปีใหม่ที่รัฐบาลมอบให้ จ่าย ครั้งเดียว ๕๐๐ บาทต่อคน ๓) ค่าเดินทางไปรักษาพยาบาลสำหรับผู้สูงอายุ ๖๕ ปี

ขึ้นไป ได้รับครั้งเดียว ๑,๐๐๐ บาทต่อคน ๔) ช่วยเหลือค่าเช่าบ้าน ๔๐๐ บาทต่อคนต่อเดือน สำหรับผู้ถือบัตรสวัสดิการฯ อายุ ๖๐ ปีขึ้นไป

มีผู้ลงทะเบียนจำนวนทั้งสิ้นประมาณ ๑๔.๖ ล้านคน รัฐบาลใช้งบประมาณไปทั้งหมด ๗.๗๕ หมื่นล้านบาท

ข้อสังเกต

นี่เป็นเพียงมาตรการช่วยเหลือประชาชนในระยะสั้น ควรต้องเจาะลึกไปดูประสิทธิผลของมาตรการในการปฏิรูปโครงสร้างและระบบของรัฐบาลต่อไป

ปี 2560-2562

กระทรวงการคลัง ดำเนินมาตรการในการแก้ไขปัญหา ค.ยากจน ผ่านโครงการบูรณาการฐานข้อมูลสวัสดิการสังคม ภายใต้โครงการ e-Payment ภาครัฐ

บัตรสวัสดิการ

ให้ผู้ที่มีรายได้น้อยที่กลางทะเบียนเพื่อนำไปใช้ซื้อสินค้าอุปโภคบริโภค เป็นผู้ไม่มีทรัพย์สินทางการเงิน หรือมีไม่เกิน 100,000 บาท

ผู้ลงทะเบียน 14.6 ล้านคน

ข้อมูลของกรมบัญชีกลาง ณ มกราคม 2562

รัฐบาลใช้งบประมาณ 7.75 หมื่นล้านบาท

รอบแรก ตุลาคม 2560 จำนวน 11.4 ล้านคน

ใช้งบ 41,900 ล้านบาท

รอบสอง มกราคม 2561 จำนวนเพิ่ม 3.1 ล้านคน

ใช้งบ 35,600 ล้านบาท

วงเงินชำระค่าสินค้าอุปโภคบริโภค

คนที่มีรายได้ต่ำกว่าปีละ 30,000 บาท

ได้เงินไปซื้อของใช้เดือนละ 300 บาท

ส่วนคนที่มีรายได้ตั้งแต่ 30,000-100,000 บาท

ได้รับเงินเดือนละ 200 บาท

ก๊าซหุงต้ม ส่วนลดคนละ 45 บาทต่อ 3 เดือนครั้ง

ค่าใช้จ่ายเดินทาง

เดินทางด้วยรถเมล์ไฟฟ้า ได้รับเงินเดือนละ 500 บาท

กระทรวงการคลังระบุว่า ประชากร 35.9 ล้านคนในฐาน

ข้อมูล จปฐ. และ กชช. 2ก เป็นบุคคลเดียวกับผู้มี

รายได้น้อยในโครงการลงทะเบียนเพื่อสวัสดิการแห่งรัฐ

8.3 ล้านคน

สะท้อนว่าผู้มีรายได้น้อย

เป็นบุคคลที่มีปัญหาด้าน

คุณภาพชีวิตขั้น

พื้นฐานในระดับครัวเรือน/

ชุมชน/หมู่บ้านที่อยู่อาศัย

แก็งจกนผ่านบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ

ความแตกต่างด้านรายได้

เมื่อพิจารณาสัดส่วนรายได้ของประชากรหรือการถือครองรายได้ของกลุ่มประชากรตามระดับรายได้ พบว่าการถือครองรายได้ของประชากรภายในประเทศส่วนใหญ่ยังคงกระจุกตัวอยู่กับกลุ่มประชากร ๑๐ % ที่มีรายได้มากที่สุด มากกว่าการกระจายผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจสู่กลุ่มประชากรรายได้ต่ำ

ปี พ.ศ. ๒๕๕๘ ประชากรที่มีรายได้มากที่สุด (Top ๑๐) มีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อเดือน ๓๒,๗๕๙ บาท และมีสัดส่วนการถือครองรายได้รวมร้อยละ ๓๔.๘๘ ของรายได้ทั้งหมดของประเทศ ส่วนกลุ่มประชากร ๔๐% ที่มีรายได้ต่ำสุด (Bottom ๔๐) มีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อเดือน ๓,๓๕๓ บาท ซึ่งมีความแตกต่างของรายได้ ๙.๗๗ เท่า

ปี พ.ศ. ๒๕๖๐ ประชากรกลุ่ม Top ๑๐ มีรายได้เฉลี่ย ๓๓,๙๓๓ บาท/คน/เดือน ถือครองรายได้รวมร้อยละ ๓๕.๒๙ ของรายได้ทั้งหมดของประเทศ ส่วนกลุ่มประชากร Bottom ๔๐ มีรายได้เฉลี่ย ๓,๔๐๘ บาท/คน/เดือน มีความแตกต่างของรายได้ ๙.๙๖ เท่า

ความแตกต่างด้านเงินออม

คนไทยสามารถเข้าถึงบริการเงินฝากและมีบัญชีเงินฝากกันได้อย่างแพร่หลาย สถาบันคุ้มครองเงินฝากระบุว่า ณ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๐ มีบัญชีเงินฝากกว่า ๘๐.๒ ล้านบัญชี เป็นของผู้ฝากเงินบุคคลธรรมดา ๓๗.๙ ล้านคน (จากสถาบันการเงิน ๓๔ แห่ง) มีเงินฝากรวมทั้งสิ้น ๑๒ ล้านล้านบาท

ระดับการออมในบัญชีเงินฝากยังอยู่ในระดับต่ำ ภาวะการออมที่ลดลงอาจส่งผลให้ครัวเรือนมีสภาพคล่องไม่เพียงพอรองรับความต้องการใช้จ่ายหรือเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิด (Shock) รวมถึงรองรับในวัยหลังเกษียณ นี่เป็นหนึ่งในสาเหตุของหนี้ครัวเรือนที่เพิ่มขึ้น

ผู้ฝากรายใหญ่สุด ๑๐ % มีเงินฝากรวมถึง ๙๓ % ของเงินฝากในระบบธนาคารพาณิชย์ทั้งหมด

ผู้ฝากที่เงินในบัญชีต่ำสุด (ระหว่าง ๑,๐๘๑.๑ - ๓,๑๔๒.๒ บาท) มีค่ากลางเงินฝากที่ ๑,๙๙๒.๑ บาท ขณะที่ผู้ฝากที่มีเงินในบัญชีสูงสุด (๑๗๓,๙๔๔.๒ บาทขึ้นไป) มีค่ากลางเงินฝากที่ ๔๘๓,๑๓๒.๕ บาท (แตกต่างกัน ๒๔๒ เท่า)

๓๒.๘ % ของผู้ฝาก (หรือ ๑๒.๒ ล้านคน) มีเงินในบัญชีไม่เกิน ๕๐๐ บาท ซึ่งในจำนวนนั้น มีผู้ฝากถึง ๔.๗ ล้านคนที่เงินในบัญชีไม่ถึง ๕๐ บาท มีเพียง ๐.๒ % ของผู้ฝากที่มีเงินในบัญชีมากกว่า ๑๐ ล้านบาท

ความแตกต่างด้านการถือครองทรัพย์สิน

ในปี พ.ศ. ๒๕๖๐ กลุ่มครัวเรือน Bottom ๔๐ ถือครองทรัพย์สินทางการเงินที่ ๑๒.๗ % ของสินทรัพย์ทางการเงินทั้งหมด คงที่เมื่อเทียบกับปี พ.ศ. ๒๕๕๘ โดยมักจะสะสมสินทรัพย์ในรูปของเงินสด เงินฝากธนาคาร ทอง อัญมณี ในขณะที่กลุ่มประชากร Top ๖๐ จะสะสมสินทรัพย์ในรูปพันธบัตร หุ้นกู้ ตราสารทุน และกองทุนรวม ซึ่งมักให้ผลตอบแทนที่ดีกว่าและนำไปสู่การสะสมความมั่งคั่งได้รวดเร็ว จะส่งผลให้ความเหลื่อมล้ำยิ่งเพิ่มสูงขึ้นในระยะต่อไป

กลุ่มประชากร Bottom ๔๐ มักเป็นผู้ไม่มีส่วนร่วมทำงานเศรษฐกิจ (Economically Inactive) คิดเป็นสัดส่วน ๔๘.๖ % และอีก ๓๔.๘ % เป็นผู้ประกอบอาชีพอิสระและช่วยธุรกิจในครัวเรือนโดยไม่ได้รับค่าจ้าง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นแรงงานไร้ทักษะ อีกทั้งมีรายได้ไม่แน่นอน

ความแตกต่างด้านการถือครองที่ดิน

ปี พ.ศ. ๒๕๖๐ มีเอกสารสิทธิที่ดินจำนวน ๓๗ ล้านฉบับ รวมพื้นที่ ๑๒๘ ล้านไร่ คิดเป็นพื้นที่ ๔๐ % ของพื้นที่ทั้งหมดของประเทศ แต่มีคนเพียง ๒๕ % เท่านั้นที่มีที่ดิน และในจำนวน ๒๕ % ของคนที่มีที่ดินนี้ มีเพียง ๕ % เป็นเจ้าของ

[๓๔] ตามคู่มือการแก้ปัญหา-ลดเหลื่อมล้ำ

ที่ดินมากถึง ๘๐ % ของจำนวนที่ดินทั้งหมด ในขณะที่คนไทยอีกเกือบ ๙๐ % มีที่ดินน้อยกว่า ๑ ไร่ต่อคน นอกจากนี้ยังพบว่ามามีที่ดินที่มีเจ้าของยังถูกทิ้งร้างถึง ๗๐ % เกิดความเสียหายทางเศรษฐศาสตร์อย่างมาก

ในจำนวนพื้นที่การเกษตรทั้งหมด ๑๔๙ ล้านไร่ มีเกษตรกรเพียง ๒๘ % เท่านั้นที่มีที่ดินเป็นของตัวเอง ส่วนที่เหลือ ๒๗ % ต้องเช่าที่ดิน และอีก ๒๘ % ที่ดินติดจำนอง ขณะที่ในสวนที่มีที่ดินทำกินแต่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ มีมากถึง ๔๔ % จึงอาจกล่าวได้ว่า ๓ ใน ๔ ของเกษตรกรไทยไม่มีที่ดินเป็นของตัวเอง

ข้อสังเกต

โครงสร้างทางเศรษฐกิจไทย ปี พ.ศ. ๒๕๖๒ ยังมีความเหลื่อมล้ำมาก ทั้งในด้านรายได้ เงินออม การถือครองทรัพย์สิน และที่ดิน โดยเฉพาะปัญหาการขาดแคลนที่ดินทำกินของเกษตรกรไทย เป็นผลกระทบนำมาสู่การบุกรุกที่ดินของรัฐหรือพื้นที่ป่า.

ความเหลื่อมล้ำ ทางเศรษฐกิจ

ก่อนโควิด-19

รายงานประชาชน
โดย ส.ว.พลเดช ปิ่นประทีป
ฉบับที่ 7 (1 มี.ย. 2563)

คนรวย

กลุ่มประชากร 10% ที่มั่งคั่งมากที่สุด
เฉลี่ยต่อคนต่อเดือน

33,933 บาท

รายได้
แตกต่างกัน
9.96 เท่า

คนจน

กลุ่มประชากร 40% ที่มั่งคั่งต่ำสุด
เฉลี่ยต่อคนต่อเดือน

3,408 บาท

ผู้ฝากที่มีเงินในบัญชีสูงสุด (173,944.2 บาทขึ้นไป) มีค่ากลางเงินฝากที่

483,132.5 บาท

ผู้ฝากรายใหญ่สุด 10% มีเงินฝากรวมทั้ง
93% ของเงินฝากในระบบธนาคารพาณิชย์ทั้งหมด

เงินออม
แตกต่างกัน
242 เท่า

ผู้มากที่มั่งคั่งในบัญชีต่ำสุด (ระหว่าง 1,081.1-3,142.2 บาท)
มีค่ากลางเงินฝากที่

1,992.1 บาท

32.8% ของผู้ฝาก (หรือ 12.2 ล้านคน)
มีเงินในบัญชีไม่เกิน 500 บาท

กลุ่มประชากร Top 60 จะสะสมสินทรัพย์ใน
รูปพันธบัตร หุ้นกู้
ตราสารทุน และกองทุนรวม
สะสมความมั่งคั่ง

การถือครอง
ทรัพย์สิน
ปี 2560
กลุ่มประชากร Bottom 40
เป็นผู้มีส่วนร่วมทำงานเศรษฐกิจ
คิดเป็นสัดส่วน 48.6%

ปี 2560 Bottom 40 ถือครองทรัพย์สิน
ทางการเงินที่ 12.7 ของสินทรัพย์ทางการเงิน
ทั้งหมด และสะสมสินทรัพย์ในรูปแบบของ
เงินสด เงินฝากธนาคาร
ของ ภาครัฐ

ประชากรเพียง 1.25%
ที่เป็นเจ้าของที่ดิน
มากถึง 80%
ของจำนวนที่ดินทั้งหมด

การถือครอง
ที่ดิน

ที่ดินที่มีเจ้าของยังคงถูกทิ้งร้าง
70% เกิดความเสียหายทาง
เศรษฐกิจอย่างมหาศาล

คนไทยอีกเกือบ 90%
มีที่ดินน้อยกว่า 1 ไร่ต่อคน
3ใน4 ของเกษตรกรไทยไม่มี
ที่ดินเป็นของตัวเอง

การเข้าถึงแหล่งทุนของคนฐานราก

ประสิทธิผลของ ๔ แหล่งเงินทุน ที่ประชาชนฐานรากสามารถเข้าถึงได้มากที่สุด มีดังนี้

(๑) กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ

รายงานผลการดำเนินงาน ณ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๑ พบว่า มีกองทุนจัดตั้งแล้ว ๗๙,๕๙๘ กองทุน โดยแบ่งเป็นกองทุนหมู่บ้าน ๗๕,๐๐๐ กองทุน กองทุนชุมชนเมือง ๓,๘๖๐ กองทุน และกองทุนชุมชนทหาร ๗๓๘ กองทุน มีสมาชิกกองทุนฯ จำนวน ๑๑.๗ ล้านคน กรรมการ ๑.๑ ล้านคน มีเครือข่ายระดับตำบล ๗,๙๑๐ ระดับอำเภอ ๙๒๘ และระดับจังหวัด ๗๗ เครือข่าย มีเงินหมุนเวียนในระบบ ๓.๖๘ แสนล้านบาท

ปี พ.ศ. ๒๕๕๙-๒๕๖๑ รัฐบาลได้สนับสนุนงบประมาณผ่านกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองทุกกองทุน ดำเนินโครงการตามแนวทางประชารัฐวงเงินรวม

๗๐,๐๐๐ ล้านบาท ในโครงการเพิ่มความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากตามแนวทางประชารัฐ โครงการเพิ่มศักยภาพหมู่บ้านและชุมชน และโครงการพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนอย่างยั่งยืนโดยศาสตร์พระราชา

ผลลัพธ์จากการดูแลเศรษฐกิจฐานรากผ่านกองทุนหมู่บ้านฯ ทำให้ระดับครัวเรือนมีรายได้เพิ่มขึ้น ๔๖.๒ % การออมเพิ่มขึ้น ๒๒.๘ % สัดส่วนหนี้ครัวเรือนต่อ GDP ลดลง ระดับชุมชนมีการจัดสวัสดิการชุมชน มีการพัฒนาอาชีพทำให้เกิดโครงการกว่า ๒๐๐,๐๐๐ โครงการ ได้แก่ ร้านค้าชุมชน โครงการส่งเสริมการเกษตร โครงการผลิตภัณฑ์ประชารัฐ และโครงการตลาดประชารัฐ เกิดการจ้างงานกว่า ๑.๖ ล้านคน มีรายได้รวม ๓ ปี กว่า ๓.๙ หมื่นล้านบาท กำไรที่เป็นรายได้หล่อเลี้ยงกองทุนและปันผลคืนให้กับสมาชิกกว่า ๘.๕ พันล้านบาท แก้ไขหนี้ในระบบให้สมาชิก ๒,๖๙๑ ราย วงเงิน ๑๒๔.๕๕ ล้านบาท

(๒) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

ในปี พ.ศ. ๒๕๖๑ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) มีลูกค้าที่เป็นเกษตรกรจำนวน ๖.๑๗ ล้านครัวเรือน สมาชิกกลุ่มเกษตรกร ๓๙๖,๑๖๕ กลุ่ม

ธ.ก.ส. ได้ดำเนินนโยบายสำคัญเพื่อดูแลและพัฒนาเกษตรกรลูกค้าอย่างต่อเนื่อง อาทิ มาตรการลดภาระหนี้ผ่านโครงการลดดอกเบี้ยเงินกู้ ๒.๙๒ ล้านราย วงเงิน ๖.๔๒ แสนล้านบาท โครงการขยายเวลาชำระหนี้ต้นเงินกู้ (๓ ปี) ๒.๙๑ ล้านราย วงเงิน ๘.๘๙ แสนล้านบาท แผนงานพัฒนาและยกระดับเกษตรกรผู้มีบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ เกษตรกรผู้มีรายได้น้อยเข้าร่วมโครงการ ๒.๑๕ ล้านราย มีรายได้เพิ่มมากกว่า ๓๐,๐๐๐ บาท/ปี ร้อยละ ๕๑.๔๔ และมากกว่า ๑๐๐,๐๐๐ บาท/ปี ร้อยละ ๑

ธนาคารเพื่อการเกษตร และสหกรณ์การเกษตร

เกษตรกร 6.17 ล้านครัวเรือน
สมาชิกกลุ่ม 396,165 กลุ่ม

แผนงานพัฒนาและยกระดับเกษตรกรผู้มีบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ
สมาชิกเข้าร่วม 2.15 ล้านคน

51.44% รายได้ ↑ 30,000 บาทต่อปี

1% รายได้ ↑ 100,000 บาทต่อปี

✔ ลดภาระหนี้ 2.92 ล้านคน (วงเงิน 6.42 แสนล้านบาท)

✔ ขยายเวลา 3 ปี ชำระหนี้ต้นเงินกู้ 2.91 ล้านคน
(วงเงิน 8.89 แสนล้านบาท)

แผนงานผู้ประกอบการธุรกิจเกษตร Smart Farmer ยกระดับสหกรณ์การเกษตร วิสาหกิจชุมชนและผู้ประกอบการ SMEs การเกษตร รวม ๙,๔๘๕ ราย โครงการประกันภัยข้าวนาปี ๑.๙๒ ล้านราย พื้นที่ ๒๗.๖ ล้านไร่ โดยเกษตรกรลูกค้า ธ.ก.ส. เข้าถึงประกันภัยทางการเกษตร ร้อยละ ๙๕.๘๒

โครงการธนาคารต้นไม้ สร้างชุมชนไม่มีค่า พัฒนาผู้ตรวจประเมินมูลค่าต้นไม้ สร้างวิสาหกิจชุมชน ๔๐๐ แห่ง เพื่อพัฒนาและเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ไม้ของชุมชนจากกิ่ง ใบ ลำต้น แปรรูปสร้างรายได้แก่ชุมชน ปัจจุบันมีสมาชิกธนาคารต้นไม้ จำนวน ๖,๘๒๗ ชุมชน ๑๑๗,๔๖๑ ราย มีต้นไม้ที่ปลูกเพิ่มขึ้นในประเทศแล้วกว่า ๑๑.๘ ล้านต้น ทั้งยังมีโครงการสินเชื่อปลูกป่าสร้างรายได้ ลดการทำลายป่า สำหรับเกษตรกรในพื้นที่ป่าต้นน้ำ ๑๑ จังหวัด จำนวน ๕ หมื่นราย วงเงิน ๕ พันล้านบาท

(๓) ธนาคารเอสเอ็มอี

ธนาคารพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมแห่งประเทศไทย (SME Bank) จัดตั้งขึ้นมาภายใต้ พ.ร.บ.ธนาคารพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมแห่งประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๔๕ เป็นรัฐวิสาหกิจภายใต้กระทรวงการคลัง มุ่งให้บริการทางการเงินกับ SMEs ไทยรายเล็ก ด้านสินเชื่อ ด้านร่วมลงทุน เพื่อเพิ่มโอกาสการเข้าถึงแหล่งเงินทุนแก่ SMEs ขนาดเล็กที่ไม่ได้รับบริการจากระบบสถาบันการเงินเชิงพาณิชย์

ธนาคารเอสเอ็มอี

ปี 2558-2562

- ✓ปล่อยสินเชื่อ 5.2 หมื่นคน (วงเงิน 1.44 แสนล้านบาท)
- ✓รักษาการจ้างงาน 5.2 แสนคน
- ✓สร้างผู้ประกอบการใหม่ 1000 คน
- ✓เงินหมุนในระบบ ↑ 7.2 แสนล้านบาท
- ✓มูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ ↑ 2.5 แสนล้านบาท
- ✓หนี้เสียจากสินเชื่อใหม่เหลือเพียง 3.6% ในปี 2561

ทั้งนี้ SME bank มีหลักเกณฑ์ จำกัดวงเงินสินเชื่อไม่เกิน 15 ล้านบาทต่อคน และมีระบบ check&balance

ปี พ.ศ. ๒๕๕๘-๒๕๖๒ ธนาคารเบิกจ่ายสินเชื่อให้ผู้ประกอบการกว่า ๕.๒ หมื่นราย วงเงินกว่า ๑.๔๔ แสนล้านบาท รักษาการจ้างงานได้กว่า ๕.๒ แสนคน สร้างผู้ประกอบการใหม่มากกว่า ๑ พันราย ก่อให้เกิดเงินทุนหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจกว่า ๗.๒ แสนล้านบาท สร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ ๒.๕ แสนล้านบาท

บาท และมีหนี้ไม่ก่อให้เกิดรายได้จากสินเชื่อใหม่นับถึงสิ้นเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๑ เพียง ๓.๖ %

ยอดปล่อยสินเชื่อใหม่ปี พ.ศ. ๒๕๖๑ มี ๑๗,๖๖๖ ราย วงเงิน ๓๖,๗๑๔ ล้านบาท SME Bank มีหลักเกณฑ์ จำกัดวงเงินสินเชื่อไม่เกิน ๑๕ ล้านบาทต่อราย และมีระบบ Check & Balance สร้างกระบวนการติดตามลูกหนี้ และบริหารจัดการหนี้เอ็นพีแอลตามแผนฟื้นฟูอย่างเคร่งครัด

(๔) สถานการณ์สถาบันการเงินชุมชน

สถานการณ์ สถาบันการเงินชุมชน

(อาทิ กลุ่มในระบบ และแบบพึ่งตนเอง)

จากงานวิจัยพบว่า แหล่งกู้เงินนอกระบบมาอันดับแรกมาจากสถาบันการเงินชุมชน ซึ่งมีฐานะเป็น "บุคคลธรรมดา" ไม่ใช่ "นิติบุคคล" หากเกิดปัญหาจะขาดความมั่นคงต่อการบริหารความเสี่ยง

รัฐบาลจึงมีการผลักดันนโยบายจดทะเบียนสถาบันการเงินชุมชนให้เป็น "นิติบุคคล" เพื่อสร้างความมั่นใจในการใช้บริการ และลดปัญหาหนี้นอกระบบในระยะยาว

- ✓ จดทะเบียน "นิติบุคคล" สถาบันการเงินชุมชนอย่างน้อยตำบลละ 1 แห่ง
- ✓ ประชาชนกว่า 20-30 ล้านคนสามารถเข้าถึงได้
- ✓ ธนาคารจะเป็นเสมือนพี่เลี้ยงช่วยพัฒนาระบบการจัดการต่างๆ รวมถึงพัฒนาศักยภาพบุคลากร

แหล่งเงินกู้สำหรับกลุ่มลูกหนี้นอกระบบ อันดับแรกมาจากกองทุนหมู่บ้านหรือสถาบันการเงินชุมชน แต่การบริหารจัดการภายในองค์กรยังมีลักษณะเป็นกึ่งทางการโดยสมาชิกเป็นผู้บริหารจัดการร่วมกัน ไม่มีสถานะเป็นนิติบุคคล และเป็นการรับผิดชอบแบบไม่จำกัด บุคลากรยังขาดความรู้ความสามารถทางการเงินและ

มีความเสี่ยง จึงมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติสถาบันการเงินประชาชน พ.ศ. ๒๕๖๒

เพื่อเพิ่มการเข้าถึงบริการทางการเงินของประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกล ลดค่าใช้จ่ายในการเดินทางและช่วยลดปัญหานี้ออกระบบ รัฐบาลมีเป้าหมายยกระดับสถานะขององค์กรการเงินชุมชน ตำบลละ ๑ แห่ง ทั่วประเทศ ให้มีสถานะเป็นนิติบุคคลและมีความมั่นคงในการดำเนินการ เพื่อให้ชาวชนบทกว่า ๒๐-๓๐ ล้านคนได้รับผลประโยชน์ มีธนาคารผู้ประสานงานเป็นเสมือนพี่เลี้ยงที่จะเข้ามาช่วยเหลือพัฒนาระบบการจัดการในทุกด้าน

ปัจจุบันมีกลุ่มสัจจะออมทรัพย์กว่า ๒๐,๐๐๐ แห่งและองค์กรการเงินชุมชน ๑,๗๐๐ แห่ง ที่สามารถยกระดับเป็นสถาบันการเงินชุมชนด้วยกฎหมายฉบับนี้

ข้อสังเกต

ในเชิงปริมาณ ประเทศไทยมีแหล่งเงินทุนที่ประชาชนฐานรากสามารถเข้าถึงได้อย่างทั่วถึงและหลากหลาย แต่ประเด็นสำคัญสำหรับการปฏิรูปในเรื่องนี้ น่าจะอยู่ที่การให้ความสำคัญกับคุณภาพของการเข้าถึง และการได้รับโอกาสในพัฒนาศักยภาพด้านการจัดการเงินทุนและการเป็นผู้ประกอบการที่มีขีดความสามารถเหมาะสม พอเพียง.

รายงานฉบับที่ ๖

ประสิทธิผลการจัดการทรัพยากรน้ำ

รายงานเรื่องประสิทธิผลการจัดการทรัพยากรน้ำของรัฐบาลเป็นส่วนหนึ่งของการติดตาม เสนอแนะและเร่งรัดการปฏิรูปประเทศ โดยมีประเด็นการแก้ปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำเป็นตัวตั้ง มีวัตถุประสงค์เพื่อติดตาม ประเด็นผลงานการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อแก้ปัญหาภัยแล้งและน้ำท่วม จัดทำข้อเสนอแนะและเร่งรัดการปฏิรูปประเทศเพื่อแก้ความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำ

ระเบียบวิธีการศึกษา เป็นการศึกษาผลการปฏิบัติงานของภาครัฐในเชิงคุณภาพ โดยค้นคว้าข้อมูลและทบทวนเอกสารรายงานประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๑/๒๕๖๒ ของรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์และกลั่นกรองสาระสำคัญของประเด็นผลงานการจัดการทรัพยากรน้ำและการจัดการปัญหาภัยแล้ง น้ำท่วม จัดประชุมรับฟังความคิดเห็นและอภิปรายแลกเปลี่ยนระหว่างคณะทำงานผู้ทรงคุณวุฒิ อนุกรมวิธานและการบริหารรัฐกิจศึกษา จัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับรัฐบาลและหน่วยงานที่รับผิดชอบ

พื้นที่ปัญหาภัยแล้งซ้ำซากในรอบปี

ปัญหาภัยแล้งเป็นภาวะคุกคามตามธรรมชาติที่ประเทศไทยต้องเผชิญอยู่ทุกปีจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

ในรอบ ๑๕ ปี ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๓๒-๒๕๔๖ มีปัญหาพื้นที่ภัยแล้งโดยเฉลี่ยแต่ละปี จำนวน ๖๐ จังหวัด ๕๗๐ อำเภอ ๓,๒๕๑ ตำบล ๑๙,๗๒๒ หมู่บ้าน มีประชากรที่ได้รับความเดือดร้อนเฉลี่ยปีละ ๒.๓๗ ล้านครัวเรือน ๘.๙ ล้านคน พื้นที่การเกษตรเสียหาย ๓.๐๘ ล้านไร่ มูลค่าความเสียหาย ๒๙๘.๒ ล้านบาท

ในปี พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๑ มีพื้นที่เสี่ยงภัยแล้งด้านการเกษตร ๒๓ จังหวัด ๗๔ อำเภอ ปี พ.ศ. ๒๕๖๒ มีพื้นที่เสี่ยงภัยแล้งการเกษตร ๑๑ จังหวัด ๒๖

อำเภอ และปี พ.ศ. ๒๕๖๓ มีจังหวัดที่ประกาศเขตการให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติกรณีฉุกเฉิน (ภัยแล้ง) ๑๔ จังหวัด รวม ๖๙ อำเภอ ๔๒๐ ตำบล ๓,๗๘๕ หมู่บ้าน/ชุมชน

จังหวัดที่มักจะมีปัญหาภัยแล้งอยู่เป็นประจำ ได้แก่ กำแพงเพชร เชียงราย ตาก นครสวรรค์ พะเยา พิจิตร พิษณุโลก สุโขทัย ลพบุรี สระบุรี สุพรรณบุรี อุทัยธานี ขอนแก่น ชัยภูมิ นครพนม นครราชสีมา บุรีรัมย์ เลยหนองคาย หนองบัวลำพู อุดรธานี กาญจนบุรี และสระแก้ว

รายงานประชาชน

โดย ส.ว.พลเดช ปีประกาศฉบับที่ 9 (14 มิ.ย. 2563)

ภัยแล้ง กับ ปัญหาความยากจน ปี 2562

ภัยแล้งเป็นภาวะคุกคามธรรมชาติของไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

พื้นที่ปัญหาภัยแล้งซ้ำซากในรอบปี	ปี 2560-61	ปี 2562	ปี 2563
	พื้นที่เสี่ยงภัยแล้งด้านการเกษตร 23 จังหวัด 74 อำเภอ	พื้นที่เสี่ยงภัยแล้งด้านการเกษตร 11 จังหวัด 26 อำเภอ	มีจังหวัดประกาศเขตการให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติกรณีฉุกเฉิน (ภัยแล้ง) 14 จังหวัด รวม 69 อำเภอ 420 ตำบล 3,785 หมู่บ้าน/ชุมชน

ในรอบ 15 ปี (พ.ศ. 2532-2546) เฉลี่ยแต่ละปีมีพื้นที่ภัยแล้ง

- 60 จังหวัด 570 อำเภอ 3,251 ตำบล 19,722 หมู่บ้าน
- ประชากรได้รับความเดือดร้อน 2.37 ล้านครัวเรือน 8.9 ล้านคน
- พื้นที่การเกษตรเสียหาย 3.08 ล้านไร่
- มูลค่าความเสียหาย -298.2 ล้านบาท

ข้อสังเกตและข้อเสนอแนะต่อประเด็นปัญหาภัยแล้ง

งบประมาณ
จากสถิติ ปี 2551-2561 มีการใช้งบประมาณแก้ปัญหาภัยแล้ง รวม 158,632 ล้านบาท หรือเฉลี่ย 15,863 ล้านบาท/ปี เป็นงบที่เข้าไปสำหรับรักษาอ้อยขาด แก้ปัญหา ๓๕๒๒ และให้เปล่าเพื่อจูงใจปลูกพืชน้ำน้อย

ปริมาณฝนตก
ประเทศไทยมีพื้นที่อยู่ในเขตรมหรือกึ่งลม มีปริมาณฝนตกเฉลี่ยปีประมาณ 1,370 มม. ตลอด 6 เดือนของฤดูฝนจะมีปริมาณฝนรวม เฉลี่ยเพียง 177-180 มม. เท่านั้น

ภาพรวม
ประเทศไทยเผชิญกับวิกฤติภัยแล้ง ปีละประมาณ 4-6 เดือน และเจอปัญหาทั่วทั้งประเทศปีละ 1-2 เดือนเท่านั้น

เป้าหมายใหญ่
การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำมุ่งเอาชนะปัญหาภัยแล้งให้ได้อย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตามยังขึ้นอยู่กับพื้นที่ด้านละมุนบ้านของประเทศไทย

น้ำเป็นปัญหาใหญ่ของประชาชน
โดยเฉพาะเกษตรกรไม่สามารถเพาะปลูกได้ และมีความยากลำบากในด้านน้ำอุปโภคบริโภค โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่แล้งซ้ำซาก

ยุทธศาสตร์ชาติ
การเกษตรและความมั่นคงทางอาหารเป็นยุทธศาสตร์ชาติที่สำคัญ ในการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันโดยเพิ่มพูนผลผลิตอาหารภายในปี ๒๕๖๕-19

จังหวัดที่มีปัญหาภัยแล้งเป็นประจำ

ที่มา พ.ว.พลเดช ปีประกาศ

ข้อสังเกตและข้อเสนอแนะต่อประเด็นปัญหาภัยแล้ง

ประเทศไทยมีปัญหาน้ำท่วมและน้ำแล้ง สลับกันไปมา โดยระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๕๑-๒๕๖๑ มีการใช้งบประมาณแก้ปัญหานี้เป็นจำนวนรวม ๑๕๘,๖๓๒ ล้านบาท หรือเฉลี่ย ๑๕,๘๖๓ ล้านบาท/ปี ส่วนใหญ่เป็นงบประมาณที่ใช้ไปสำหรับการเยียวยา แก้ปัญหา ชดเชย และให้เปล่าเพื่อจูงใจปลูกพืชใช้น้ำน้อย

เมื่อมองข้อเท็จจริงในเชิงภูมิศาสตร์ ประเทศไทยมีที่ตั้งอยู่ในเขตทรอปิคอล มีปริมาณฝนตกตลอดปีประมาณ ๑,๓๗๐ มม. (เฉลี่ยสถิติ ๔๘ ปี ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๙๓-๒๕๔๐) โดยมีช่วงฤดูกาลที่ฝนตกชุกและช่วงฝนแล้งประมาณปีละ ๖ เดือนเท่าๆกัน กล่าวคือ ช่วงเดือนพฤษภาคม-ตุลาคมเป็นช่วงที่มีฝนชุก (ฤดูฝน) ส่วนช่วงเดือนพฤศจิกายน-เมษายนเป็นช่วงฝนแล้ง (ฤดูแล้ง) ซึ่งช่วงแล้งจะมีปริมาณฝนน้อยมาก กล่าวคือตลอด ๖ เดือนของฤดูแล้งจะมีปริมาณฝนรวม เฉลี่ยเพียง ๑๗๗-๑๘๐ มม. เท่านั้น

ในภาพรวม ประเทศไทยต้องเผชิญกับวิกฤติภัยแล้งเป็นเวลาเฉลี่ย ปีละประมาณ ๔-๖ เดือน ในขณะที่เผชิญปัญหาน้ำท่วมเพียงปีละ ๑-๒ เดือนเท่านั้น

ดังนั้น เป้าหมายใหญ่ของการปฏิรูประบบการจัดการทรัพยากรน้ำจึงน่าจะอยู่ที่การมุ่งเอาชนะปัญหาภัยแล้งให้ได้อย่างรวดเร็ว อย่างยั่งยืน ในทุกพื้นที่ ตำบลหมู่บ้านของประเทศ

ด้านหนึ่ง เป็นเพราะน้ำเป็นปัญหาใหญ่ของประชาชน โดยเฉพาะเกษตรกรไม่สามารถเพาะปลูกได้และมีความยากลำบากในด้านน้ำอุปโภคบริโภค โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่แล้งซ้ำซาก

ส่วนอีกด้านหนึ่ง เป็นเพราะการเกษตรและความมั่นคงทางอาหารเป็นยุทธศาสตร์ชาติที่สำคัญในการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคหลังสถานการณ์โควิด-๑๙

พื้นที่ปัญหาน้ำท่วมในรอบปี

ในช่วง ๑๐ ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. ๒๕๕๑-๒๕๖๐) พบว่า ประเทศไทยประสบปัญหาน้ำท่วมในหลายจังหวัด ปัญหาน้ำท่วมหนักที่มีความรุนแรง คือ พ.ศ. ๒๕๕๔ มีพื้นที่ประสบอุทกภัย จำนวน ๗๔ จังหวัด ๕๓,๓๘๐ หมู่บ้าน มีพื้นที่เกษตรได้รับความเสียหาย ๑๑.๗๙ ล้านไร่ มูลค่าความเสียหายสูงถึง ๒๓,๘๓๙ ล้านบาท

ปี พ.ศ. ๒๕๖๐ มีพื้นที่ที่ประสบอุทกภัยจำนวน ๖๘ จังหวัด ๓๙,๗๖๙ หมู่บ้าน มีพื้นที่การเกษตรที่ได้รับความเสียหายจำนวน ๕.๐๘ ล้านไร่ คิดเป็นมูลค่าความเสียหาย ๑,๐๕๐.๒๘ ล้านบาท

ปี พ.ศ. ๒๕๖๑ สถานการณ์อุทกภัยเกิดขึ้นจากอิทธิพลของพายุโซนร้อน “เบบินคา” และมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ในช่วงเดือนสิงหาคม-กันยายน ทำให้เกิดน้ำท่วมฉับพลัน น้ำป่าไหลหลาก น้ำล้นตลิ่ง และดินถล่มในพื้นที่ ๑๙ จังหวัด

ปี พ.ศ. ๒๕๖๒ ประเทศไทยได้รับผลกระทบจากพายุ “โพดุล” และพายุโซนร้อน “คาจิกิ” ในช่วงเดือนสิงหาคม-กันยายน ทำให้เกิดเหตุการณ์น้ำท่วมฉับพลัน ดินสไลด์ วัตภัย ในพื้นที่ต่าง ๆ รวม ๓๒ จังหวัด

จังหวัดที่มักมีปัญหาน้ำท่วม-ดินโคลนถล่ม ได้แก่ น่าน เชียงราย ลำปาง พะเยา เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน แพร่ เพชรบูรณ์ อุตรดิตถ์ พิษณุโลก พิจิตร สุโขทัย หนองคาย นครพนม ร้อยเอ็ด อุบลราชธานี อำนาจเจริญ มหาสารคาม ขอนแก่น หนองบัวลำภู อยุธยา กาฬสินธุ์ มุกดาหาร ชัยภูมิ สุรินทร์ อุตรธานี เลย ศรีสะเกษ สกลนคร บึงกาฬ เพชรบุรี ลพบุรี นครนายก ปราจีนบุรี ตราด สระแก้ว กระบี่ ระนอง และชุมพร

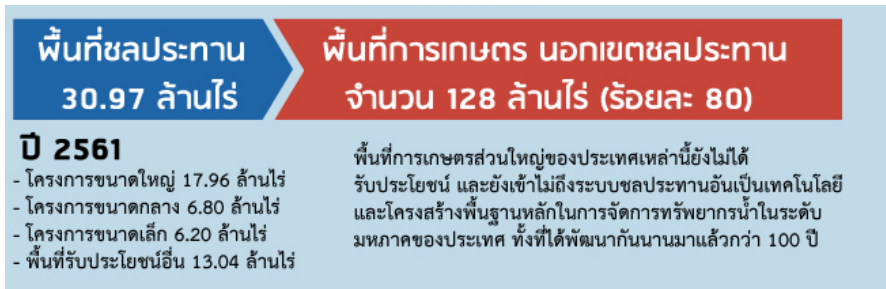
ประเทศด้านหน้าที่ได้รับแรงกระแทกก่อนเมื่อพายุพัดขึ้นบกคือเวียดนาม ลาวและกัมพูชา กว่าที่จะเข้ามาถึงประเทศไทยก็มักจะอ่อนกำลังลงกลายเป็นพายุดีเปรสชันที่นำเอาฝนมาให้ เช่นเดียวกับพายุไต้ฝุ่นในส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นในมหาสมุทรอินเดียก็มักขึ้นฝั่งปะทะกับประเทศพม่าก่อนที่จะอ่อนกำลัง กลายเป็นดีเปรสชันเมื่อถึงประเทศไทย.

ในสภาพเช่นนี้ ประเทศไทยและคนไทยตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษจึงมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่อยู่กับน้ำมาโดยตลอด น้ำท่วมจึงเป็นสภาวะของฤดูกาล

แต่เนื่องจากการพัฒนาประเทศที่ขาดการวางแผนอย่างรอบคอบ รอบด้านและรอบรู้ จึงทำให้มีการก่อสร้างถนนหนทางและการตั้งถิ่นฐานบ้านเมืองสร้างที่พังกอาศัยไปขวางเส้นทางน้ำ บุกรุกพื้นที่รับน้ำ จนเป็นเหตุให้เกิดปัญหา “น้ำท่วมขัง” และ “น้ำรอระบาย” กันในเกือบทุกพื้นที่ ทุกเมือง ปีละหลายๆ รอบ

ดังนั้น ปัญหาน้ำท่วมประเด็นใหญ่จึงไม่ใช่ประเด็นของการจัดการทรัพยากรน้ำ แต่เป็นเรื่องพิบัติภัยธรรมชาติที่ต้องมีระบบเฝ้าระวัง ป้องกันและเตรียมพร้อมรับมือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีที่มีวิกฤตดินโคลนถล่มเข้ามาร่วมด้วย

พื้นที่การเกษตร ที่เข้าถึงระบบชลประทานในปัจจุบัน

กรมชลประทานในฐานะหน่วยงานหลักในการจัดการทรัพยากรน้ำในระดับมหภาคระบุว่า ทั่วประเทศมีพื้นที่ชลประทาน ๓๐.๙๗ ล้านไร่ แยกเป็นโครงการขนาดใหญ่ ๑๗.๙๖ ล้านไร่ โครงการชลประทานขนาดกลาง ๖.๘๐ ล้าน

[๔๘] ตามคู่มือการ แก้งจน-ลดเหลื่อมล้ำ

ไร่ โครงการก่อสร้างแหล่งน้ำขนาดเล็ก ๖.๒๐ ล้านไร่ และมีพื้นที่รับประโยชน์อื่นอีก ๑๓.๐๔ ล้านไร่

กรมชลประทานได้รับมอบหมายให้ดำเนินการวางแผนเพิ่มพื้นที่ชลประทาน ให้ได้อีกอย่างน้อย ๕๐๐,๐๐๐ - ๗๐๐,๐๐๐ ไร่ต่อปี โดยกรมชลประทานได้กำหนดเป้าหมายตามยุทธศาสตร์ชาติ ภายในปี ๒๕๗๙ จะเพิ่มปริมาณน้ำกักเก็บ ๑๓.๒๔ หมื่นล้านลูกบาศก์เมตร และเพิ่มพื้นที่ชลประทาน ๑๗.๔ ล้านไร่ โดยแบ่งเป็น ๔ ช่วงๆ ละ ๕ ปี

ในรายงานประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๑ ของสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ (องค์การมหาชน) กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี หรือ สสน. ระบุว่าประเทศไทยมีพื้นที่การเกษตรที่ยังอยู่นอกเขตชลประทานอีกจำนวน ๑๒๘ ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ ๘๐ แสดงว่าพื้นที่การเกษตรส่วนใหญ่ของประเทศเหล่านี้ยังไม่ได้รับประโยชน์และยังเข้าไม่ถึงระบบชลประทานอันเป็นเทคโนโลยีหลักและโครงสร้างพื้นฐานในการจัดการทรัพยากรน้ำในระดับมหภาคของประเทศ ทั้งที่ได้พัฒนาด้านนี้กันมานานมาแล้ว กว่า ๑๐๐ ปี

ประเด็นคำถามจึงอยู่ที่ว่าเกษตรกรชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่นอกเขตชลประทานเหล่านี้เขาจัดการทรัพยากรน้ำในระดับชุมชนและครัวเรือนกันอย่างไร ใช้ภูมิปัญญาหรือเทคโนโลยีแบบไหน และมีหน่วยงานใดที่รับผิดชอบดูแลอยู่บ้าง ดูแลอย่างไร มีศูนย์ข้อมูลอยู่ที่ไหน

สทช. กลไกบูรณาการทรัพยากรน้ำ

สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (สทช.) เป็นส่วนราชการที่จัดตั้งขึ้นใหม่ขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรี จัดตั้งขึ้นตามคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ทำหน้าที่บูรณาการข้อมูลสารสนเทศ มีฝ่ายแผนงานโครงการ ฝ่ายงบประมาณ บริหารจัดการ และฝ่ายติดตามและประเมินผลการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ เพื่อประโยชน์ในการกำหนดนโยบายการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำทั้งระบบ

สหชน. มีส่วนงานภายใน ๑๒ ส่วนงาน มีการตั้งสำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ ระดับภาคใน ๔ ภูมิภาค ที่ลำปาง ขอนแก่น สระบุรีและสุราษฎร์ธานี โดยให้มีหน้าที่อำนาจการ กำกับดูแลถึงพื้นที่ระดับลุ่มน้ำทั้ง ๒๒ ลุ่มน้ำ โดยประสานกับหน่วยงานรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการใช้ การพัฒนา การบริหารจัดการ การบำรุงรักษา การฟื้นฟู และการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ รวมถึงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมมลพิษทางน้ำในเขตลุ่มน้ำให้เป็นไปตามแผนแม่บท

ข้อสังเกตและเสนอแนะ

พื้นที่การเกษตรส่วนใหญ่ยังอยู่นอกเขตชลประทาน ภาคประชาชนและชุมชนท้องถิ่นอยู่ในสภาพที่ต้องพึ่งตนเอง จัดการปัญหาตนเอง มีหน่วยงานรัฐเข้าไปสนับสนุนอยู่บ้างเหมือนกันแต่มักเป็นหน่วยงานระดับรองหรือเป็นหน่วยงานเสริม ทำภารกิจจัดการน้ำกันแบบเป็นทางเลือก ซึ่งย่อหมายถึงงบประมาณที่หน่วยงานเหล่านี้ได้รับในแต่ละปีจะมีจำนวนน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับหน่วยงานหลักอย่างกรมชลประทาน นอกจากนี้ ยังมีปัญหาการขาดศูนย์รวมข้อมูลการจัดการแหล่งน้ำโดยชุมชนในลักษณะจุลภาคเหล่านี้ ไม่มีหน่วยงานใดเป็นศูนย์ข้อมูลกลาง

ในการจัดการปัญหาภัยแล้งในพื้นที่นอกเขตชลประทานและในพื้นที่แล้งซ้ำซาก ควรจะมีแผนงานโครงการที่จะใช้แนวทางการจัดการน้ำด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นและเทคโนโลยีชาวบ้านที่เหมาะสมอย่างจริงจัง เช่น แผนที่น้ำ ฝ่ายชลอน้ำ ฝ่ายมีชีวิต ฝากแกนชอยล์ซีเมนต์ โคกหนองนาโมเดล บ่อบาดาลน้ำตื้น ธนาคารน้ำใต้ดิน ระบบโอเอซิสชุมชน ฯลฯ ทั้งนี้ให้หน่วยงานรัฐเปลี่ยนบทบาทมาเป็นฝ่ายผู้สนับสนุนทางด้านนโยบาย งบประมาณ องค์ความรู้และเทคโนโลยี ซึ่งเชื่อว่าจะสามารถแก้ไขปัญหากล้งได้อย่างจริงจังเด็ดขาดภายในระยะเวลาไม่นาน.

เทคโนโลยีการจัดการน้ำโดยชุมชน

โคก-หนอง-นา โมเดล

“โคก-หนอง-นา โมเดล” เป็นโมเดลต้นแบบที่สถาบันเศรษฐกิจพอเพียง และมูลนิธิกิจกรรมธรรมชาติได้นำพระราชดำรัสของในหลวงรัชกาลที่ ๙ ในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่มาใช้บริหารจัดการน้ำและพื้นที่ทำการเกษตร โดยมุ่งหวังที่จะสร้างจุดเปลี่ยนให้กับชุมชน

แบ่งพื้นที่เป็นสัดส่วน ๓๐ : ๓๐ : ๓๐ : ๑๐ กล่าวคือ ๓๐ % แรกสำหรับแหล่งน้ำ ทั้งการขุดบ่อ ทำหนองและการขุดคลองไส้ไก่ที่ช่วยระบายน้ำรอบพื้นที่ อีก ๓๐ % สำหรับปลูกข้าว และอีก ๓๐ % สำหรับไว้ทำโคกหรือป่า โดยปลูกผักไว้เป็นอาหาร ปลูกไม้ใช้สอย ปลูกยาสมุนไพร ส่วน ๑๐ % ที่เหลือ สำหรับเป็นที่อยู่อาศัยและเลี้ยงสัตว์

ปัจจุบันรูปแบบนี้ได้รับความนิยมและขยายตัวไปตามเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงอย่างรวดเร็ว การลงมือทำลักษณะจุดเล็กๆ เช่นนี้ในหลายภูมิภาคของประเทศ โคก-หนอง-นา โมเดล จะช่วยได้มากกว่าการบริหารจัดการน้ำและพื้นที่ทำการเกษตร เพราะยังจะช่วยแก้ปัญหาโลกร้อนและลดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ได้

ฝายมีชีวิต

“โครงการฝายมีชีวิต” เป็นความคิดริเริ่มของชาวบ้านที่รัฐควรสนับสนุน เพราะเป็นตัวอย่างของ “การจัดการตนเองโดยชุมชน” กล่าวคือ ฝายมีชีวิตเป็นกระบวนการที่ชุมชนลุกขึ้นมาเรียนรู้ข้อมูลน้ำของชุมชน โดยชุมชน จนชุมชนสามารถจัดการน้ำของเขาและสามารถกำหนดทิศทางของเขาเองได้ อีกทั้งมีแผนการจัดการอย่างเป็นระบบ โดยมีภาคีเครือข่ายภายนอกเป็นพี่เลี้ยงสนับสนุน

รายงานข่าวจากสยามรัฐออนไลน์ (๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๑) ระบุว่าประโยชน์จากฝายมีชีวิต ในขั้นต้น สร้างได้ดังนี้

๑. ในช่วงหน้าน้ำหลาก ฝ่ายมีชีวิตจะชะลอ กักเก็บน้ำไม่ให้ปริมาณน้ำไปท่วมในพื้นที่ชุมชนเมือง แต่ในขณะเดียวกันปริมาณน้ำของฝ่ายมีชีวิตจะซึมไปช่วยให้ระบบนิเวศในพื้นที่ที่มีความชุ่มชื้นตลอดเวลา

๒. ในช่วงหน้าแล้ง ฝ่ายมีชีวิตจะช่วยระบายน้ำออกมาให้ชาวเมือง ชาวบ้านได้ใช้ตลอดช่วงหน้าแล้ง

๓. ปัจจุบันน้ำใต้ดินลดปริมาณลงอย่างมาก เพราะเรามากักปัญหา น้ำมาก โดยการผันน้ำลงสู่ทะเลให้เร็ว จนน้ำไม่สามารถซึมผ่านลงใต้ดิน ปัญหานี้ฝ่ายมีชีวิตสามารถช่วยได้ เพราะสามารถกักน้ำไว้ ทำให้น้ำมีเวลาซึมลงสู่ใต้ดิน

๔. ฝ่ายมีชีวิตไม่ตัดวงจรทางระบบนิเวศทั้งสัตว์ พืช น้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งตะกอนทรายสามารถไหลข้ามผ่านไปได้ทางบันไดหน้าหลัง รวมตลอดจนถึงสัตว์น้ำทุกชนิด โดยเฉพาะปลาสามารถขึ้นลงวางไข่ได้ตามธรรมชาติ

๕. ฝ่ายมีชีวิตสามารถสร้างวังน้ำตามธรรมชาติที่หายไปจากการขุดลอก ทำให้วิถีชีวิตริมคลองกลับคืนมา เช่น ปลา นก ต้นไม้

๖. ฝ่ายมีชีวิตสร้างความสมานฉันท์ให้เกิดขึ้นในชุมชนอย่างยั่งยืน

๗. เมื่อดิน น้ำ ป่าสมบูรณ์ ฝ่ายมีชีวิตสร้างเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็ง

ฝ่ายมีชีวิตเป็นโครงการของชุมชน โดยรัฐบาลสนับสนุนงบประมาณ ฝ่ายละห้าหมื่นบาท ปัจจุบันทำไปแล้ว ๘๑๕ ฝ่าย รัฐบาลมีเป้าหมายจะสนับสนุนให้สร้างฝ่ายมีชีวิตจำนวน ๖,๐๐๐ ฝ่าย ในปี พ.ศ. ๒๕๖๒

แผนที่น้ำและผังน้ำชุมชน

รายงานประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๑ ของสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ (องค์การมหาชน) หรือ สสน. กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ระบุว่าประเทศไทยมีพื้นที่การเกษตรที่อยู่นอกเขตชลประทาน จำนวน ๑๒๘.๐๕ ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ ๘๐ ในจำนวนนี้เป็นพื้นที่ที่ สสน. ดำเนินการจัดทำแผนที่น้ำและผังน้ำร่วมกับชุมชนแล้ว ๓.๑๐ ล้านไร่ ส่วนที่ยังไม่ได้ดำเนินการ ๑๒๔.๙๕ ล้านไร่

มองในมิติของหมู่บ้านและชุมชน ประเทศไทยมีหมู่บ้านและชุมชน ๗๐,๑๒๙ แห่ง ดำเนินการแล้ว ๓๓,๕๐๐ แห่ง (แบ่งเป็น เขตเมือง อุตสาหกรรม [๕๒] ตามคูรัฐบาล แก้งจน-ลดเหลื่อมล้ำ

และป่า ๒๔,๐๕๙ หมู่บ้าน, กรมทรัพยากรน้ำดำเนินการแล้ว ๗,๙๖๓ หมู่บ้าน, สสน. ดำเนินการแล้ว ๑,๔๗๘ หมู่บ้าน) สสน. มีแผนดำเนินการ ปี ๒๕๖๑ อีก ๔๘๑ หมู่บ้าน ส่วนที่ยังไม่ได้ดำเนินการ ๓๖,๑๔๘ หมู่บ้าน (คิดเป็นร้อยละ ๕๒)

สสน. มีเป้าหมายการจัดการทรัพยากรน้ำโดยชุมชนเชิงพื้นที่ แบบ เบ็ดเสร็จ ปี พ.ศ. ๒๕๖๒ - ๒๕๖๕ จำนวน ๔,๘๐๐ หมู่บ้าน

จากรายงานประจำปีของมูลนิธิอุทกพัฒน์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้ ดำเนินการขยายผลการจัดการทรัพยากรน้ำโดยชุมชน สร้างเครือข่ายชุมชน ๑,๖๕๙ หมู่บ้าน และกลุ่มเยาวชน ๓๑๘ กลุ่ม มีพื้นที่ตัวอย่างในระดับที่เป็น พิพิธภัณฑสถานชาติการจัดการน้ำชุมชนตามแนวพระราชดำริ ๒๒ แห่ง ตัวอย่าง ดำเนินการทฤษฎีใหม่ ๑,๐๒๒ ครัวเรือน พื้นที่ ๓,๒๑๐ ไร่

ธนาคารน้ำใต้ดิน

นวัตกรรม “ธนาคารน้ำใต้ดิน (Groundwater Bank)” ของสถาบันน้ำ นิเทศศาสตร์คุณ ซึ่งใช้หลักการเติมน้ำไปเก็บในชั้นใต้ดิน โดยขุดบ่อในบริเวณพื้นที่ น้ำท่วม น้ำขัง น้ำหลาก หรือจุดรวมของน้ำเพื่อกักน้ำให้ซึมลงไปชั้นหิน เป็นการ พักน้ำรวมไว้เหมือนธนาคาร แนวคิดนี้เป็นเสมือนการออมหรือกักเก็บน้ำต้นทุนไว้ ใช้ในหน้าแล้ง หรืออุ่มน้ำในยามน้ำหลาก นับเป็นตัวอย่างของการบูรณาการ ความรู้ทางวิชาการและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถใช้บริหารจัดการน้ำได้อย่าง ยั่งยืน

การทำ ธนาคารน้ำใต้ดินระบบปิด สามารถจำแนกได้ ๓ รูปแบบ ได้แก่ ๑) การทำธนาคารน้ำใต้ดินระบบปิดในที่อยู่อาศัย ๒) การทำธนาคารน้ำใต้ดิน ระบบปิด รูปแบบวางระบายน้ำในชุมชน และ ๓) การทำธนาคารน้ำใต้ดินระบบ ปิดในพื้นที่น้ำท่วมขนาดใหญ่ หรือน้ำท่วมทุ่ง

ประเทศไทย เป็นประเทศที่มีหลากหลายสภาพอากาศ จึงทำให้ สถานการณ์น้ำในประเทศ มีทั้งน้ำท่วม น้ำหลาก น้ำแล้ง ดังนั้นการบริหารจัดการ น้ำเพื่ออุปโภคบริโภค นอกจากต้องอาศัยการทำงานของภาครัฐแล้ว ประชาชน

เองก็ต้องหาวิธีกักเก็บน้ำเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน รวมไปถึงภาคเกษตรกรรมด้วย ซึ่งธนาคารน้ำใต้ดินเป็นวิธีการหนึ่งที่น่ามาใช้ปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาภัยแล้งในประเทศไทยและเป็นแนวทางการบริหารจัดการน้ำใต้ดินแบบครบวงจรที่มีความยั่งยืนจนประสบความสำเร็จแล้วในหลายพื้นที่ทั่วประเทศ เช่น จังหวัดกำแพงเพชร แพร่ นอนงคาย บึงกาฬ นครพนม อุบลราชธานี สระแก้ว ชัยนาท และสตูล

ข้อสังเกตในเรื่องนี้ ดูเหมือนว่าการส่งเสริมสนับสนุนการขับเคลื่อนโครงการธนาคารน้ำใต้ดินจะเกิดขึ้นเฉพาะในระดับชุมชน ท้องถิ่น และหน่วยงาน ภูมิภาคเท่านั้น

ดังที่เห็นได้จากองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นหลายแห่ง ทั้ง อบต.เทศบาล อบจ. รวมทั้งสำนักงานจังหวัดในหลายจังหวัด มีแผนงานโครงการที่จะสนับสนุนการดำเนินการ เนื่องจากเห็นผลงานของชุมชนในเชิงประจักษ์ว่าสามารถแก้ปัญหา น้ำท่วม น้ำแล้ง น้ำขัง น้ำเน่า ได้จริง

ในขณะที่ กรมทรัพยากรน้ำบาดาลและกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ยังมีความลังเลและแบ่งรับแบ่งสู้

บ่อบาดาลเพื่อการเกษตร

ปริมาณน้ำในประเทศไทย มาจากน้ำฝนเฉลี่ย ๑,๔๖๗ มม./ปี คิดเป็นปริมาณน้ำ ๗.๕๔ แสนล้าน ลบม./ปี ในจำนวนนี้ กลายเป็นน้ำผิวดิน ๒.๑๐ แสนล้าน ลบม./ปี ซึ่งในขณะนี้ประเทศไทยมีอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ที่มีความจุรวม ๗.๐ หมื่นล้าน ลบม./ปี

ส่วนปริมาณน้ำบาดาลก็เก็บ มีจำนวน ๑.๑๓ ล้านล้าน ลบม. แยกเป็น (๑) ปริมาณน้ำเพิ่มเติม ๗.๒ หมื่นล้าน ลบม./ปี (๒) ปริมาณที่สามารถนำมาใช้ ๔.๕ หมื่นล้าน ลบม./ปี (๓) ปริมาณที่มีการใช้จริงในปัจจุบัน ๑.๔ หมื่นล้าน ลบม./ปี (๔) คงเหลือน้ำบาดาลที่สามารถนำมาใช้ได้อีก ๓.๐ หมื่นล้าน ลบม./ปี

พื้นที่น้ำบาดาลทั่วประเทศ มีกรมทรัพยากรน้ำบาดาลดูแล แบ่งเป็น ๒๗ แห่ง มีบ่อบาดาลที่ได้รับการอนุญาต ประมาณ ๖๐,๐๐๐ บ่อ มี ๓ ระดับ คือ ขนาด

ลึกไม่เกิน ๕๐ เมตร ขนาดลึก ๕๐-๑๕๐ เมตร และขนาดลึกกว่า ๑๕๐ เมตรขึ้นไป

กรมทรัพยากรน้ำบาดาล มีระบบเฝ้าระวังคุณภาพน้ำบาดาลของประเทศ ๒ วิธีการ ได้แก่ วิธีการประเมินทางสถิติ Kriging method ใช้ในพื้นที่ ๖ แอ่งน้ำบาดาล ส่วนอีก ๒๑ แอ่งที่เหลือใช้วิธีประเมินความเหมาะสมทางอุทกวิทยา ซึ่งโดยเฉลี่ยแล้วมีความต้องการจำนวนสถานีเฝ้าระวัง ประมาณ ๖,๓๘๖ บ่อ / ๒,๗๐๑ สถานี

ในเขตภาคเหนือตอนล่าง-ภาคกลางตอนบน มีบ่อบาดาลที่เกษตรกรขุดเองโดยไม่ได้ขออนุญาต ส่วนใหญ่จะมีความลึกประมาณ ๑๕ เมตร ซึ่งประมาณการณ่ว่าจะมี ๑๖ บ่อ/พื้นที่ ๑ ตร.กม.

ข้อสังเกต : ประเทศไทยยังมีทรัพยากรน้ำบาดาลที่สำรองอยู่อีกเป็นจำนวนมาก ควรที่จะมีนโยบายการนำเทคโนโลยีแผงโซลาร์เซลล์และระบบอินเทอร์เน็ตออฟทิงส์ (IOT) มาบูรณาการกับการขุดเจาะบ่อบาดาล เพื่อแก้ปัญหาภัยแล้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่นอกเขตชลประทาน และพื้นที่แล้งซ้ำซาก.

รายงานฉบับที่ ๗

ประสิทธิผลการลดความเหลื่อมล้ำในด้านการพัฒนาพื้นที่

รายงานเรื่องประสิทธิผลการลดความเหลื่อมล้ำในด้านการพัฒนาพื้นที่ของรัฐบาลเป็นส่วนหนึ่งของการติดตาม เสนอแนะและเร่งรัดการปฏิรูปประเทศ โดยมีประเด็นการแก้ปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำเป็นตัวตั้ง มีวัตถุประสงค์เพื่อติดตามประเด็นผลงานการลดความเหลื่อมล้ำในด้านการพัฒนาพื้นที่ จัดทำข้อเสนอแนะและเร่งรัดการปฏิรูปประเทศเพื่อแก้ความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำ

ระเบียบวิธีการศึกษา เป็นการศึกษาผลการปฏิบัติงานของภาครัฐในเชิงคุณภาพ โดยค้นคว้าข้อมูลและทบทวนเอกสารรายงานประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๑/๒๕๖๒ ของรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์และถ่วงน้ำหนักของประเด็นผลงานการจัดการทรัพยากรสำหรับการพัฒนาพื้นที่ จัดประชุมรับฟังความคิดเห็นและอภิปรายแลกเปลี่ยนระหว่างคณะทำงานผู้ทรงคุณวุฒิ อนุกรรมการและกรรมมาธิการวุฒิสภา จัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับรัฐบาลและหน่วยงานที่รับผิดชอบ

การกระจายอำนาจและการจัดการปัญหา

ในระดับชุมชนท้องถิ่น

ประเทศไทยมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๔๒ มีการจัดตั้งคณะกรรมการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (กกถ.) มีการจัดทำ “แผนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๔๓” และ “แผนปฏิบัติการกำหนดขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น” เพื่อดำเนินการ “กระจายอำนาจ” ให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๔๐

[๕๖] ตามคู่มือรัฐบาล แก้งาน-ลดเหลื่อมล้ำ

ระยะเวลาที่สั้นกว่าปีที่ผ่านมา มีพัฒนาการของการเปลี่ยนผ่านแนวทางในการกระจายอำนาจจากรัฐส่วนกลางไปสู่ความเป็นอิสระในระดับท้องถิ่นของประเทศ ได้นำไปสู่การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆมากขึ้นกว่าเดิมมาก ไม่ว่าจะเป็นกระบวนการในการเลือกตั้งผู้บริหารท้องถิ่นโดยตรงจากประชาชนในระดับตำบล การถ่ายโอนบทบาทหน้าที่จากรัฐส่วนกลางลงมายังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อทำหน้าที่ในการแก้ไขปัญหาในระดับท้องถิ่น การเพิ่มพื้นที่การมีส่วนร่วมของภาคประชาชน กระบวนการในการออกข้อบัญญัติในระดับท้องถิ่น การวางแผนพัฒนาท้องถิ่นและการเข้าถึงงบประมาณขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการรองรับกิจกรรมขององค์กรชาวบ้าน

รายงานฉบับนี้ได้พิจารณาประสิทธิผลการกระจายอำนาจและทรัพยากรการจัดการปัญหาของประเทศใน ๔ ประเด็น ดังนี้

(๑) สัดส่วนของงบประมาณประจำปีของราชการส่วนท้องถิ่น

การจัดสรรงบประมาณรายจ่ายประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๓ พบว่า ได้จัดสรรงบประมาณรายจ่ายให้การกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร้อยละ ๒๙.๕ ของสัดส่วนรายจ่ายของรัฐบาลทั้งหมด หรือวงเงินงบประมาณเพียง ๘๐๔,๘๒๖ ล้านบาท สำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั่วประเทศจำนวน ๗,๘๕๒ แห่ง ซึ่งยังไม่เป็นไปตาม พ.ร.บ.กำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๔๒ ที่เคยกำหนดเพดานการจัดสรรสัดส่วนงบประมาณสุทธิระหว่างรัฐกับท้องถิ่นให้ได้รับไม่น้อยกว่าร้อยละ ๓๕

โดยในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๐ มีการจัดสรรรายได้ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ๖๘๗,๘๙๑.๖ ล้านบาท (๒๙.๓๖ % ของรายได้รัฐบาล) ปี พ.ศ. ๒๕๖๑ จำนวน ๗๒๐,๘๒๒.๐๔ ล้านบาท (๒๙.๔๒ % ของรายได้รัฐบาล) ปี พ.ศ. ๒๕๖๒ จำนวน ๗๕๑,๔๘๕.๑๖ ล้านบาท (๒๙.๔๗ % ของรายได้รัฐบาล)

ข้อสังเกตและข้อเสนอแนะต่อประเด็นการจัดงบประมาณของราชการส่วนท้องถิ่น

แม้เวลาจะล่วงเลยมาถึง ๒๐ ปีแล้ว แต่การจัดสรรงบประมาณรายจ่ายประจำปีให้หน่วยราชการส่วนท้องถิ่นในปัจจุบันยังคงห่างไกลกับเป้าหมายและเจตนารมณ์ของแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจ พ.ศ. ๒๕๔๒ โดยรัฐบาลที่เข้ามาบริหารประเทศในแต่ละชุดต่างก็มีเหตุผลอธิบายไปต่างๆ นานา

ในขณะที่เดียวกันกลับมีการมอบหมายภารกิจให้ท้องถิ่นมากขึ้นเรื่อยๆ นอกจากนั้น ยังมีจะมีการตั้งเงื่อนไขหรือกำหนดเป้าหมายการใช้เงินอุดหนุนมาจากส่วนกลางอีกด้วย ท้องถิ่นจึงอยู่ในสภาพที่ขาดความเป็นอิสระในกำหนดตนเองในการพัฒนา เพราะ “มาแต่งงาน.. เงินไม่มา.. คนไม่ให้”

ด้วยเหตุนี้ การพัฒนาศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในด้านการบริหารจัดการและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่จึงทำได้ยากยิ่ง

เป็นที่คาดหวังกันว่า พระราชบัญญัติวิธีการงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๑ ที่มีการแก้ไขปรับปรุงใหม่ มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๑ โดยในมาตรา ๒๙ ระบุว่า การขอตั้งงบประมาณรายจ่ายเพื่อสนับสนุนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นเงินอุดหนุน สำหรับการดำเนินการโดยทั่วไปหรือสำหรับการดำเนินการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นการเฉพาะ ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยื่นคำขอตั้งงบประมาณรายจ่ายต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเพื่อเสนอต่อผู้อำนวยการ ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และระยะเวลาที่ผู้อำนวยการกำหนด

ดังนั้นจึงมีผลให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ทั้ง ๗,๘๕๒ แห่ง ไม่ว่าจะเป็น องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) ๗๖ แห่ง องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ๕,๓๓๒ แห่ง เทศบาล ๒,๔๔๒ แห่ง รวมทั้งเขตปกครองรูปแบบพิเศษอย่าง กทม. และเมืองพัทยา ต้องเป็นหน่วยรับงบประมาณโดยตรง ไม่ต้องยื่นผ่านกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น (สถ.) อีกต่อไป

สาเหตุที่ปรับปรุงกฎหมายวิธีการงบประมาณให้ท้องถิ่นขอจัดสรรเอง โดยตรง เกิดจากข้อคิดเห็นของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (สนช.) ที่มองว่าท้องถิ่น ต้องได้รับการจัดสรรงบประมาณให้อยู่แล้ว รวมทั้งยังมีเงินอุดหนุนจากรัฐบาล รวมอยู่ด้วย สมควรให้ขอรับการจัดสรรโดยตรงได้เอง เพื่อความสะดวกรวดเร็วต่อการกระจายเงินลงท้องถิ่น สำหรับในส่วนของเทศบาลเมืองและเทศบาลนครรวม ๒๐๙ แห่ง คาดว่าจะเริ่มในปี พ.ศ. ๒๕๖๔ ตามมาด้วยเทศบาลตำบล ๒,๒๓๓ แห่ง เริ่มในปี พ.ศ. ๒๕๖๕ และสุดท้ายคือ อบต. ๕,๓๓๒ แห่ง เริ่มในปี พ.ศ. ๒๕๖๖

(๒) สัดส่วนงบประมาณจังหวัด กลุ่มจังหวัดและภาค

การบริหารงานเชิงยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดเป็นรูปแบบใหม่ของการบริหารจัดการแบบบูรณาการ โดยการรวมกลุ่มจังหวัดที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงในด้านต่างๆ เข้าด้วยกัน ซึ่งจะช่วยให้การวางกรอบทิศทางการพัฒนาและการใช้ทรัพยากรเป็นไปอย่างมีระบบ ร่วมกันแก้ไขปัญหาระหว่างจังหวัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในปี พ.ศ. ๒๕๖๐ คณะกรรมการนโยบายการบริหารงานจังหวัดและกลุ่มจังหวัดแบบบูรณาการ ได้มีประกาศเรื่องการจัดตั้งกลุ่มจังหวัดและกำหนดจังหวัดที่เป็นศูนย์ปฏิบัติการของกลุ่มจังหวัด ณ วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๐ โดยจัดตั้งกลุ่มจังหวัดจำนวน ๑๘ กลุ่มจังหวัด ๖ ภาค และกำหนดจังหวัดที่เป็นศูนย์ปฏิบัติการของกลุ่มจังหวัด ซึ่งจะสอดคล้องกับกรอบการจัดสรรงบประมาณ

การจัดสรรงบประมาณจังหวัดและกลุ่มจังหวัดจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนนโยบายรัฐบาลไปสู่พื้นที่เป้าหมายโดยตรงได้มากขึ้น ซึ่งถือเป็นการสร้างความเป็นธรรมในระบอบงบประมาณ โดยเพิ่มอำนาจประชาชนในกระบวนการงบประมาณแผ่นดินไปพร้อมกับกระจายงบประมาณลงสู่พื้นที่อันเป็นรากฐานสำคัญในการลดความเหลื่อมล้ำในสังคม

มีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนในพื้นที่ มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมตามบริบทของพื้นที่ซึ่งต้องสอดคล้องและ บูรณาการกับยุทธศาสตร์ชาติและความต้องการของประชาชนทุกภาคส่วน

จากการวิเคราะห์การจัดสรรงบประมาณจังหวัดและกลุ่มจังหวัดใน ปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๓ พบว่า

- ในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๐ รัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณเป็น จำนวนเงินทั้งสิ้น ๕,๖๑๗.๓๐ ล้านบาท
- ในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๑ จำนวน ๓๑,๗๖๕.๓๗ ล้านบาท
- ในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๒ จำนวน ๒๗,๕๗๙.๖๐ ล้านบาท
- ในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๓ จำนวน ๒๔,๐๐๐ ล้านบาท คิดเป็น ร้อยละ ๐.๘ ของงบประมาณของประเทศ

ข้อสังเกตและข้อเสนอแนะต่อประเด็นการจัดงบประมาณ จังหวัดและภาค

การบริหารงานเชิงยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดเป็นรูปแบบใหม่ของการ บริหารจัดการแบบบูรณาการ ที่คาดว่าจะช่วยวางกรอบทิศทาง การพัฒนาและใช้ ทรัพยากรในพื้นที่อย่างมีระบบ ร่วมกันแก้ไขปัญหาระหว่างจังหวัดได้อย่างมี ประสิทธิภาพมากขึ้นกว่าเดิม

รัฐบาลปัจจุบันได้ให้ความสำคัญต่อการจัดสรรงบประมาณจังหวัดและ กลุ่มจังหวัด (ภาค) ในฐานะที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนนโยบาย รัฐบาลไปสู่พื้นที่เป้าหมายโดยตรงได้มากขึ้น สร้างความเป็นธรรมในระบบ งบประมาณ เพิ่มอำนาจประชาชนในกระบวนการงบประมาณแผ่นดินไปพร้อมกับ กระจายงบประมาณลงสู่พื้นที่ เป็นรากฐานสำคัญในการลดความเหลื่อมล้ำใน สังคม พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมตามบริบทของพื้นที่ ทั้งนี้มีเงื่อนไขว่าต้อง สอดคล้องและบูรณาการกับยุทธศาสตร์ชาติและความต้องการของประชาชนทุก ภาคส่วน

ในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๓ จำนวนงบประมาณที่จัดสรรให้พื้นที่ผ่านจังหวัดและกลุ่มจังหวัดรวม ๒๔,๐๐๐ ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ ๐.๘ ของงบประมาณของประเทศ ซึ่งเมื่อบวกรวมกับงบประมาณที่องค์กรปกครองท้องถิ่นได้รับในปีเดียวกันอีกร้อยละ ๒๙.๕ ก็จะรวมงบประมาณที่ลงไปสู่พื้นที่และท้องถิ่นคิดเป็นร้อยละ ๓๐.๓

อย่างไรก็ตาม การมีระบบงบประมาณสำหรับจังหวัดและกลุ่มจังหวัดเช่นนี้ ยังไม่ควรที่จะใช้เป็นข้ออ้างในการชะลอหรือลดการอุดหนุนงบประมาณแก่ท้องถิ่น

(๓) จำนวนโรงเรียนที่ถ่ายโอนไปให้ท้องถิ่น

รายงานการศึกษาไทย พ.ศ. ๒๕๖๑ ระบุว่า มีนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งตั้งแต่ระดับปฐมวัย ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย คิดเป็นจำนวนคนและอัตราส่วนร้อยละของนักเรียนทั้งประเทศ ดังนี้

- ปี พ.ศ. ๒๕๕๖ ๑,๙๔๙,๒๓๒ คน (๑๖.๐ %)
- ปี พ.ศ. ๒๕๕๗ ๑,๙๔๙,๔๘๒ คน (๑๖.๔ %)
- ปี พ.ศ. ๒๕๕๘ ๑,๙๕๓,๔๔๔ คน (๑๖.๕ %)
- ปี พ.ศ. ๒๕๕๙ ๑,๖๐๐,๑๐๔ คน (๑๓.๖ %)
- ปี พ.ศ. ๒๕๖๐ ๑,๖๘๑,๐๖๕ คน (๑๕.๓ %)

รายงานของสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปี พ.ศ. ๒๕๕๒ ฉายภาพสถานการณ์ในการโอนโรงเรียนสพฐ.ไปสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดังนี้ ปี พ.ศ. ๒๕๔๘ มีโรงเรียนที่ อปท. ดำเนินการอยู่จำนวน ๙๕๕ แห่ง คิดเป็นร้อยละ ๓.๗ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๙ มีการโอนเพิ่มไปอีก ๔๕๔ แห่ง ปี พ.ศ. ๒๕๕๐ โอนเพิ่ม ๒๙๔ แห่ง ปี พ.ศ. ๒๕๕๑ โอนเพิ่ม ๒๐ แห่ง และ ปี พ.ศ. ๒๕๕๒ โอนเพิ่ม ๖๑ แห่ง

ซึ่งสาเหตุที่มีความล่าช้าเพราะความไม่ชัดเจนในการถ่ายโอนสถานศึกษา

สำหรับโรงเรียนขนาดเล็กในประเทศไทย ซึ่งส่วนใหญ่สังกัด สพฐ. ปี พ.ศ. ๒๕๖๒ พบว่ามีโรงเรียน ๑๕,๑๕๘ โรงเรียน มีนักเรียนทั้งหมด ๙๘๑,๘๓๑ คน มีครูทั้งหมด ๑๐๓,๐๗๙ คน นอกจากนี้ ยังพบว่า มีโรงเรียนขนาดเล็กที่ไม่มีนักเรียน แต่ยังไม่สามารถยุบเลิกได้ จำนวนทั้งสิ้น ๓๐๕ โรงเรียน

“สาเหตุที่โรงเรียนขนาดเล็กเหล่านี้ไม่มีนักเรียน เนื่องจากนักเรียนถูกควรวรรวมไปเรียนในโรงเรียนอีกแห่งหนึ่งแล้ว แต่ในส่วนของอัตราครูและ ผอ. ไม่ได้ถูกโอนย้ายตามนักเรียนไปด้วย ซึ่งเรื่องนี้ต้องมาหารือเพื่อเกลี้ยจำนวนอัตราครู และ ผอ. ให้มีความเหมาะสม ส่วนที่ไม่สามารถยุบเลิกได้นั้น เพราะว่าการยุบโรงเรียนต้องขึ้นอยู่กับคณะกรรมการสถานศึกษาต้องผ่านความเห็นชอบจากชุมชนก่อน”

ข้อสังเกตและข้อเสนอแนะต่อประเด็นการถ่ายโอนโรงเรียนให้ท้องถิ่น

ข้อมูลในปี พ.ศ. ๒๕๕๖-๒๕๖๐ ทั่วประเทศยังคงมีนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งตั้งแต่ระดับปฐมวัย ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย เพียงแค่ ๑๖.๐ % เท่านั้น สถานการณ์ในการโอนโรงเรียน สพฐ. ไปสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ลดลงตามลำดับ จากปี พ.ศ. ๒๕๔๘ ถึง พ.ศ. ๒๕๖๑ สาเหตุที่มีความล่าช้าเพราะความไม่ชัดเจนในนโยบายการถ่ายโอนสถานศึกษา

ในขณะเดียวกัน ปี พ.ศ. ๒๕๖๒ ยังมีโรงเรียน สพฐ. ที่มีขนาดเล็กในประเทศไทยอยู่ ๑๕,๑๕๘ แห่ง มีโรงเรียนขนาดเล็กมากที่ไม่มีนักเรียน แต่ยังไม่สามารถยุบเลิกได้ จำนวน ๓๐๕ แห่ง

เนื่องจากประเด็นการปฏิรูปการศึกษามีรายละเอียดที่สลับซับซ้อน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในเรื่องทิศทางและจังหวะก้าวของแผนการปฏิรูปประเทศด้าน

การศึกษาในระดับท้องถิ่น ซึ่งการถ่ายโอนโรงเรียนให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรเป็นประเด็นที่ต้องติดตามและเร่งรัดให้เกิดความชัดเจนต่อไป

(๔) จำนวนสถานีนอนามัย และ รพ.สต. ที่ถ่ายโอนไปให้ท้องถิ่น

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๒ ที่มีการกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอาสสู่ท้องถิ่นเป็นต้นมา กระทรวงสาธารณสุขได้ถ่ายโอนสถานีนอนามัยไปให้แก่ อบต. และเทศบาลเพียงแค่ ๕๑ แห่ง (จากทั้งหมด ๙,๘๒๖ แห่ง) คิดเป็นร้อยละ ๐.๕ เท่านั้น

ปี พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๖๒ ได้มีองค์การบริหารส่วนจังหวัด(อบจ.)หลายแห่งได้แจ้งความจำนงมายังกระทรวงสาธารณสุขในการขอรับโอนสถานีนอนามัยหรือโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ (รพ.สต.) ไปอยู่ในสังกัด ตามนโยบายการถ่ายโอนภารกิจโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) ไปสังกัดองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ตาม พ.ร.บ.กำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๔๒

ในเรื่องนี้สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.) ได้เคยทำการศึกษาไว้ชี้ว่าทางเลือกในการถ่ายโอน รพ.สต. ไปให้ อบจ. อาจจะเป็นทางเลือกที่เป็นการแก้ปัญหาของ อบต. และเทศบาลขนาดเล็กที่ขาดศักยภาพทางการเงินและการจัดการ เพราะ อบจ. มีภระน้อยกว่าและมีสถานะการเงินที่ดีกว่า ซึ่งรูปแบบนี้ก็ได้ห้ามหรือกีดกันการถ่ายโอน รพ.สต. แก่ อบต. และเทศบาลที่มีศักยภาพเพียงพอหรือไม่มีปัญหาทางการเงิน

ทางเลือกนี้จึงเป็นเสมือนทางเลือกเสริม ที่กระทรวง สธ. สามารถใช้ถ่ายโอนได้เช่นเดียวกับการถ่ายโอนแก่ อบต. และเทศบาล เพราะมีกฎหมายรองรับ

ข้อเด่นของรูปแบบนี้คือ อบจ. มีสถานะการเงินเข้มแข็ง ศักยภาพการบริหารจัดการที่มากกว่า อาจประสานงานกับส่วนกลางได้ง่าย บุคลากรใน รพ.สต. สามารถโยกย้ายกันได้ภายในจังหวัด แต่ก็อาจมีข้อจำกัดจากการบริหารท้องถิ่นที่อยู่ในระดับสูง จะมีความใกล้ชิดประชาชนในพื้นที่น้อยลง การกำกับ รพ.สต. อาจ

ทำได้ไม่ครอบคลุม บุคลากรไม่เพียงพอติดตามกำกับ และอาจสร้างกำแพงบริการที่ไม่เชื่อมต่อกันระหว่างจังหวัด หรือเกิดการกีดกันการส่งต่อข้ามจังหวัด

ส่วนทางเลือกการถ่ายโอน รพ.สต. ไปให้ อบต. และเทศบาล มีข้อเด่นคือ มีกฎหมายแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจรองรับ เกิดการบริการตอบสนองต่อประชาชนในพื้นที่ เกิดความคล่องตัวในการบริหาร ผู้นำท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการนำพาการพัฒนาาระบบสุขภาพโดยอาศัยภาษีท้องถิ่นอุดหนุนการเข้าถึงบริการง่ายขึ้นและกระตุ้นให้เกิดการซื้อและจัดบริการพื้นที่ เกิดงานด้านสาธารณสุขเชิงรุก เช่น การเยี่ยมบ้านดีขึ้น เพราะเป็นการสร้างฐานเสียงและมีข้อมูลเชิงลึกในการดำเนินงานของนักการเมืองท้องถิ่น ซึ่งข้อมูลในปี ๒๕๖๒ พบว่า มี อบต. และเทศบาลทั่วประเทศ แสดงความจำนงในการขอรับการถ่ายโอน รพ.สต. ๑๓๐ แห่ง

อย่างไรก็ตาม ข้อมูลงานวิจัยประเมินผลการถ่ายโอน รพ.สต. จำนวน ๕๑ แห่งให้ อบต./เทศบาล ที่ผ่านมาพบว่า คุณภาพการบริการประชาชนใน รพ.สต. ที่ถ่ายโอนยังคงอยู่ในระดับเดิมหรือดีกว่าเล็กน้อย ผู้บริหาร อบต. พร้อมทั้งจะรับการถ่ายโอน ส่วนบางแห่งยังมีข้อจำกัดด้านองค์ความรู้ในการจัดการ

ข้อสังเกตและข้อเสนอแนะต่อการถ่ายโอนสถานอนามัยให้ท้องถิ่น

การถ่ายโอน รพ.สต. ไปให้แก่ออบจ. น่าจะเป็นทางเลือกที่สามารถแก้ปัญหาข้อจำกัดของ อบต.และเทศบาลที่มักจะมีขนาดเล็กและขาดศักยภาพทางการเงินและการจัดการ เพราะข้อเด่น คือ อบจ. มีสถานะการเงินเข้มแข็ง ศักยภาพการบริหารจัดการที่มากกว่า ประสานงานกับส่วนกลางและภูมิภาคได้ง่าย รวมทั้งในเงื่อนไขที่รพ.สต.ถ่ายโอนไปอยู่กับ อบจ. แบบ “เป็นพวง” เช่นนี้ทำให้บุคลากรสามารถโยกย้ายสลับกันได้ภายในจังหวัดได้ง่ายขึ้น แต่ข้อจำกัดที่ควรระมัดระวังคือความใกล้ชิดประชาชนในพื้นที่ที่จะต้องไม่น้อยลง จะต้องแสดงให้เห็น

เห็นได้ว่ายิ่งดีขึ้นกว่าเดิมและระวังมิให้เกิดกำแพงการให้บริการที่เชื่อมต่อระหว่างจังหวัด ไม่ให้เกิดการกีดกันการส่งต่อข้ามจังหวัด

อย่างไรก็ตาม ในเรื่องการถ่ายโอนสถานีนอนมัยและ รพ.สต. ในฐานะระบบบริการปฐมภูมิเช่นนี้ ควรจะต้องติดตามแนวทางและจังหวะก้าวตามแผนการปฏิรูปประเทศด้านสาธารณสุขอย่างใกล้ชิด.

รายงานฉบับที่ ๘

ประสิทธิผลการจัดการปัญหา

ผลกระทบชุมชนจากโครงการพัฒนา

รายงานเรื่องประสิทธิผลการจัดการปัญหาผลกระทบชุมชนจากโครงการพัฒนา เป็นส่วนหนึ่งของการติดตาม เสนอแนะและเร่งรัดการปฏิรูปประเทศ โดยมีประเด็นการแก้ปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำเป็นตัวตั้ง มีวัตถุประสงค์เพื่อติดตามประเด็นผลงานการจัดการปัญหาผลกระทบชุมชนจากโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของรัฐบาล จัดทำข้อเสนอแนะและเร่งรัดการปฏิรูปประเทศเพื่อแก้ความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำ

ระเบียบวิธีการศึกษา เป็นการศึกษาผลการปฏิบัติงานของภาครัฐในเชิงคุณภาพ โดยค้นคว้าข้อมูลและทบทวนเอกสารรายงานประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๑/๒๕๖๒ ของรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์และถ่วงรอนสารสำคัญ ของประเด็นผลงานการเฝ้าระวังและจัดการปัญหาผลกระทบชุมชนจากโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของรัฐบาล จัดประชุมรับฟังความคิดเห็นและอภิปรายแลกเปลี่ยนระหว่างคณะทำงานผู้ทรงคุณวุฒิ อนุกรรมการและกรรมาธิการวุฒิสภา จัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับรัฐบาลและหน่วยงานที่รับผิดชอบ

เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก โครงการ EEC

พระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. ๒๕๖๑ ถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะใช้ขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจและการลงทุนของประเทศไทยในยุคต่อไป กำหนดพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา ชลบุรีและระยอง รวมถึงพื้นที่อื่นใดที่จะกำหนดเพิ่มเติมให้เป็น “เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก” โดยให้อำนาจในการกำหนดนโยบายและการตัดสินใจที่สำคัญ รวมศูนย์อยู่ที่คณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ที่มีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน สำนักงาน

คณะกรรมการนโยบายฯ มีเลขาธิการเป็นผู้มีบทบาทในการใช้อำนาจสำคัญในหลายเรื่อง

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) ได้มีการประเมินผลงานของรัฐบาลประยุทธ์ จันทร์โอชา เรื่องเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ซึ่งว่ามีผลการดำเนินการที่ปรากฏเป็นรูปธรรม ได้แก่

- การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ เช่น โครงการรถไฟความเร็วสูงเชื่อม ๓ สนามบิน, ท่าเรือมาบตาพุด ระยะที่ ๓ ช่วงที่ ๑, โครงการสนามบินอู่ตะเภา และท่าเรือแหลมฉบังเฟส ๓
- การดึงดูดการลงทุนในอุตสาหกรรมเป้าหมาย โดยสามารถทำให้เกิดเม็ดเงินลงทุนในช่วงปี ๒๕๕๘-๒๕๖๑ มีมูลค่ารวม ๑.๐๑๔ ล้านล้านบาทในพื้นที่ EEC และ ๑.๑๑๐ ล้านล้านบาทในอุตสาหกรรมเป้าหมาย
- การลงทุนในอุตสาหกรรมเป้าหมายส่วนใหญ่ยังคงเป็นการลงทุนในอุตสาหกรรมเดิมที่มีฐานอยู่ก่อน ได้แก่ ปิโตรเคมีและเคมีภัณฑ์ (๒๐ %) ยานยนต์และชิ้นส่วน (๙ %) การเกษตรและเทคโนโลยีชีวภาพ (๘ %) เครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ (๗ %)
- การกำหนดมาตรการดึงดูดแรงงานทักษะสูงจากต่างชาติเป็นครั้งแรก โดยเฉพาะมาตรการ “สมาร์ท วีซ่า” และการจัดเก็บภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาในอัตราร้อยละ ๑๗ จากแรงงานทักษะสูงที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนด ซึ่งอาจช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนแรงงานทักษะสูงบางส่วนได้ในระยะเวลายาว
- แต่ในอีกด้านหนึ่ง เป้าหมายที่ยังไม่ประสบความสำเร็จมากนัก คือการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ในการกำหนดนโยบาย ขาดการเปิดเผยข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องต่อสาธารณะอย่างโปร่งใส และการปรึกษาหารืออย่างใกล้ชิดกับชุมชนเพื่อสร้างความไว้วางใจระหว่างกัน รวมทั้งการใช้ประโยชน์จากที่ดินและการจัดทำผังเมือง ซึ่งจะทำให้ประโยชน์จากการพัฒนาไม่กระจุกตัวอยู่ในวงแคบ ไม่เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม และผลกระทบในด้านลบต่อประชาชนในพื้นที่

ข้อสังเกตและข้อเสนอแนะ

โครงการเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC) เป็นนโยบายเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศตามแนวทางยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี หน่วยงานที่รับผิดชอบต้องมีความมุ่งมั่นเดินหน้าต่อไปด้วยความรอบคอบระมัดระวังเพื่อเป็นหลักประกันในความสำเร็จตามเป้าหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งคณะกรรมการนโยบายและสำนักงานอีอีซี ผู้มีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบโดยตรง

การให้สิทธิพิเศษแก่ผู้ประกอบการในเขตส่งเสริมเศรษฐกิจพิเศษที่มากเกินไป อาจถูกวิจารณ์ว่าเป็นการ “ลด แลก แจก แถม” ให้แก่นักลงทุนจนอาจกระทบต่อผลประโยชน์ของรัฐและประชาชนในภาพรวมได้

แม้นโยบายอีอีซีจะมุ่งเน้นไปที่เป้าหมายด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก แต่จะต้องไม่ลดทอนความสำคัญของเป้าหมายในด้านอื่นลง ควรคำนึงถึงผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม สุขภาพ และการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชนท้องถิ่น การกระจายบทบาทและอำนาจหน้าที่ให้แก่ท้องถิ่น มุ่งสรรค์สร้างแนวทางการพัฒนาที่สมดุลให้เป็นแบบอย่าง.

กรณี การกว้านซื้อที่ดิน จัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมใน EEC

มีเรื่องร้องทุกข์ร้องเรียนโครงการ EEC มาয়งวุฒิสภา คณะกรรมาธิการการแก้ปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำได้รับมอบหมายดูแล เป็นเหตุการณ์กว้านซื้อที่ดินโครงการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรม บริเวณตำบลเขาหินอำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา

ชุมชนตำบลเขาหิน ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ราบลุ่มริมน้ำบางปะกง สภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มริมน้ำ อยู่ห่างจากชายฝั่งทะเลอ่าวไทยเพียง ๒๐ กิโลเมตร เป็นระบบนิเวศสามน้ำ คือ น้ำจืด น้ำกร่อยและน้ำเค็ม สลับกัน ทั้งยังเป็นแหล่ง “ป่าจาก” ผืนใหญ่ที่สุดในลุ่มน้ำบางปะกง เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านสามารถทำ “นาข้าววัง” ในช่วงน้ำจืด และเพาะเลี้ยงสัตว์ในช่วงน้ำเค็ม บางส่วนทำประมง

พื้นบ้าน บางส่วนทำ “ตบจาก” สำหรับมุงหลังคา ชายเป็นทั้งรายได้หลักและรายได้เสริม

กลุ่มชุมชนผู้เดือดร้อน แบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ ๑ ผู้ที่จะไร้ที่อยู่อาศัย ถูกไล่รื้อและให้ออกจากที่ดินทำกิน จำนวน ๕๗ ครอบครัว กลุ่มที่ ๒ ยังคงมีที่ดินสำหรับอยู่อาศัยแต่กำลังจะกลายเป็นผู้ไร้ที่ดิน มีความกังวลผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม จำนวน ๓๔ ครอบครัว และกลุ่มที่ ๓ เป็นกลุ่มที่อยู่ตำบลข้างเคียงกังวลเรื่องจะเป็นพื้นที่เป้าหมายในการขยายนิคมอุตสาหกรรมในอนาคต เพราะยังไม่มีมาตรการรองรับหรือให้หลักประกันที่เป็นธรรมกับชาวบ้านแต่อย่างใด

ผลการแก้ไขปัญหาในช่วงที่ผ่านมา

๑. บริษัทดับเบิลพีแลนด์ จำกัด

ทางด้านเอกชนนักลงทุน ได้จัดหาพื้นที่จำนวน ๑๒ ไร่ ในฝั่งตรงข้ามถนนของที่ดินเดิม จัดแบ่งพื้นที่แปลงละ ๕๐ ตารางวา รวมทั้งสิ้น ๕๐ แปลง ให้ชาวบ้านได้เช่าในอัตราวันละ ๑๐ บาทหรือเดือนละ ๓๐๐ บาท หรือผ่อนซื้อในราคาถูกในอัตรา ๓ พันบาทต่อเดือน ระยะปลอดดอกเบี้ย ๑๐ ปี กรณีไม่มีเงินสร้างบ้าน บริษัทฯจะสร้างให้ เงินในส่วนของเขาจะนำไปใช้ในการดูแลด้านสาธารณสุขโรค โดยไม่นำเข้าเป็นรายได้โครงการ

๒. สถาบันบริหารจัดการธนาคารที่ดิน (องค์การมหาชน)

เป็นหน่วยงานรัฐ มีภารกิจในการลดความเหลื่อมล้ำในเรื่องที่ดินทำกิน สถาบันได้พบว่ามีความเดือดร้อนเร่งด่วนไม่มีที่ดินทำกิน จำนวน ๒๐ ครอบครัว ซึ่งกระทบมาจากต้องโยกย้ายออกจากที่เดิม ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหลักทำประมงน้ำจืด คือ เลี้ยงกุ้ง ปู หอย จึงได้เข้าไปช่วยแก้ไขปัญหามา โดยสำรวจพบพื้นที่อยู่อาศัยแห่งใหม่และเป็นตัวกลางจัดหาที่ดินให้ชาวบ้านผู้รับผลกระทบตามภารกิจของหน่วยงาน จำนวน ๑๓ ไร่ มีแผนจัดสรรเฉลี่ยครัวเรือนละ ๒๐๐ ตารางวา รวม ๑๕ ครัวเรือน เมื่อชาวบ้านยอมรับการใช้ที่ดินผืนนี้ จะทำสัญญากับ

ผู้ประสงค์จะเช่าที่ดิน ซึ่งคาดว่าในอัตราเฉลี่ยไร่ละ ๘๐๐-๙๐๐ บาทต่อปี ระยะเวลา ๓๐ ปี ดอกเบี้ยร้อยละ ๓

๓. สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน หรือ พอช. เป็นหน่วยงานรัฐ มีบทบาทในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น โดยเน้นให้ชุมชนท้องถิ่นเกิดการมีส่วนร่วมผ่านการรวมตัวกันเป็นองค์กร เพื่อปรึกษาหารือและแสวงหาทางออก ผ่านปฏิบัติการคลี่คลายปัญหาและพัฒนาท้องถิ่นร่วมกัน โดยใช้กลไกสภาองค์กรชุมชนและโครงการบ้านมั่นคงชนบทเป็นเครื่องมือ พอช.สำรวจพบว่า ยังมีพื้นที่ของกรมธนารักษ์ ประมาณ ๗๐ ไร่ ที่ตั้งอยู่ในหมู่ที่ ๖ ตำบลเขาดิน ซึ่งอยู่ในวิสัยที่จะประสานเจรจาให้เป็นพื้นที่อยู่อาศัยของครัวเรือนที่เดือดร้อนได้อีกทางหนึ่ง.

โมเดล “เขาดิน-บลูเทคซิตี้”

ทางออกทางเลือก จากเวทีกรรมธิการ ส.ว.

ในกระบวนการสืบค้นข้อเท็จจริงจากพื้นที่ และเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย จำนวนหลายครั้ง ภายใต้การเอื้ออำนวยของคณะอนุกรรมการแก้ปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำของวุฒิสภา

ประเมินสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องพบว่า ด้วยความพยายามของหลายฝ่าย หลายหน่วยงานที่จะช่วยกันแก้ปัญหาผลกระทบของชาวบ้าน ทำให้กรณีนี้สามารถคลี่คลายความเดือดร้อนลงไปได้โดยส่วนใหญ่แล้ว

ดังนั้นเวทีการประชุมระหว่างภาคีจึงได้ร่วมกันออกแบบแนวทางการเฝ้าระวังป้องกันปัญหาและร่วมเป็นเจ้าของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นต่อไปในระยะยาว อันเป็นที่มาของแนวทาง “เขาดิน-บลูเทคซิตี้”

“เขาดิน-บลูเทคซิตี้” เป็นภาพฝันอนาคตเพื่อแก้ไขปัญหาที่มีโอกาสเกิดขึ้นในพื้นที่อื่นๆ โดยนำข้อมูลจากการวิเคราะห์แนวโน้มสถานการณ์เชิงลบในอนาคตที่จะอาจเกิดขึ้นในพื้นที่และข้อเสนอต่อการป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นใน

อนาคต จากนั้นนำมาออกแบบร่างเป็น “รูปแบบการวางแผนพัฒนาพื้นที่” สำหรับบ้านเขาดิน ต.เขาดิน อ.บางปะกง จ.ฉะเชิงเทรา โดยมีเป้าหมายให้ชุมชนสามารถอยู่ร่วมกับนิคมอุตสาหกรรมฉะเชิงเทรา (บลูเทคซิตี้) ได้อย่างยั่งยืน สร้างสรรค์การขับเคลื่อนการพัฒนาาร่วมกัน ตามแนวนโยบายเมืองนิเวศอุตสาหกรรม (Eco-town)

“**เขาดิน-บลูเทคซิตี้**” มีเป้าหมายสำคัญระยะยาว คือ การป้องกันปัญหาไม่ให้เกิดขึ้นจากโครงการพัฒนาต่างๆ ขนาดใหญ่ในพื้นที่ EEC โดยผ่านการเรียนรู้บทเรียนจากพื้นที่บ้านเขาดิน และการวางแผนวางแนวทางการมีส่วนร่วมได้รับประโยชน์และเกิดการยอมรับของชุมชน มีกลไกและกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างมีคุณภาพในทุกขั้นตอน มีหลักประกันในการป้องกันและจัดการปัญหาอย่างทันเหตุการณ์

“**เขาดิน-บลูเทคซิตี้**” ยึดหลักการการทำงานร่วมกันแบบสานพลัง (Synergy) ในแนวทางประชารัฐที่มีประสิทธิภาพ โดยจัดให้มีตัวแทนภาคประชาสังคมเข้าร่วมเป็นกรรมการระดับต่างๆ ในกลไกการพัฒนาและการบริหารจัดการ และมีการสนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นและภาคประชาสังคมในพื้นที่ ให้จัดตั้งกลุ่มเฝ้าระวังผลกระทบและปัญหาผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากนิคมอุตสาหกรรมและโรงงานที่เกี่ยวข้อง

- **ด้านที่ ๑ : ด้านสิ่งแวดล้อม** ให้มีการ “กันพื้นที่” ริมแม่น้ำบางปะกง/คลองอ้อมระยะ ๒๐๐ เมตร เพื่อรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและความสมดุลระบบนิเวศ ห้ามประกอบอุตสาหกรรมใดๆ เด็ดขาดโดยไม่มีกรยกเว้นทุกกรณีในระยะ ๕๐๐ เมตร จากแม่น้ำบางปะกง การวางแผนวางแนวทางการบริหารจัดการร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ โดยเฉพาะขยะ น้ำ พื้นที่สาธารณะพัฒนาทางลอดเชื่อมระหว่าง ๒ ฝั่งมอเตอร์เวย์

- **ด้านที่ ๒ : ด้านเศรษฐกิจ** กำหนดเรื่องการลงทุนให้เป็นอุตสาหกรรมสะอาดเท่านั้น โดยเน้นการสร้างงานใหม่ให้คนในพื้นที่ เกิดการยกระดับรายได้ชุมชน มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเพิ่มผลิตภาพแรงงาน มีการ

คำนึงถึงศักยภาพของพื้นที่ที่จะเป็นห่วงโซ่ในการผลิต อันเป็นรายได้ของคนทุกกลุ่ม ทุกอาชีพ ทุกสถานะ ผ่านแนวคิดเศรษฐกิจฐานราก

- **ด้านที่ ๓ : ด้านภาคเกษตร** เน้นส่งเสริมการรวมกลุ่มอาชีพ เป็นเครือข่ายวิสาหกิจเพื่อร่วมจัดการและหุ้นส่วนรายได้ (เอกชน รัฐ เป็นพี่เลี้ยง สนับสนุนเทคโนโลยี) การเชื่อมโยงท่องเที่ยวเชิงเกษตร-เชิงนิเวศ-วิถีชีวิตชุมชน

- **ด้านที่ ๔ : ด้านสังคม** มีการพัฒนาระบบการศึกษา สร้างเครือข่ายดูแลสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการดำรงอัตลักษณ์ชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม

- **ด้านที่ ๕ : ด้านการรวมกลุ่มองค์กรภาคประชาสังคม ภาคประชาชน** จัดให้มีคณะกรรมการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในรูปแบบประชาธิปไตย หรือ พหุภาคี มีสมัชชาคนเขาตินในทุกปี โดยมีกองทุนที่เป็นอิสระ เพื่อสนับสนุนกิจกรรมของชุมชนและโดยชุมชน ทั้งในด้านการเฝ้าระวัง การป้องกันและการส่งเสริมพัฒนา ทั้งนี้ให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ร่วมกันจัดตั้งกองทุนดังกล่าวขึ้นมา ผ่านการสร้างกลไกบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม ที่ประกอบด้วยชุมชน เอกชน ภาครัฐ (อปท. หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องรวมทั้ง EEC)

ทั้งนี้ ในกระบวนการทำงานทั้ง ๕ ด้าน ในระยะแรกเสนอให้ใช้กลไกของสำนักงาน EEC และงบประมาณจากกองทุน EEC ทำการศึกษาและออกแบบ ขั้นตอนการดำเนินงานในรายละเอียดทั้ง ๕ ด้าน เพื่อนำไปสู่การขับเคลื่อนการพัฒนาพื้นที่หรือชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกต่อไป.

ปัญหาเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน

เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน (Special Economic Zone: SEZ) ได้เริ่มขึ้นเมื่อช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๘ ด้วยความพยายามที่จะเปิดพื้นที่ทางเศรษฐกิจใหม่ ในจังหวัดริมขอบชายแดนที่ติดกับประเทศเพื่อนบ้าน ภายใต้ความเชื่อที่ว่า SEZ จะช่วยกระจายความเจริญสู่ภูมิภาค ยกกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน จัดระเบียบความมั่นคงชายแดนและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ โดยใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่จากประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

[๗๒] ตามคู่มือรัฐบาล แก่จน-ลดเหลื่อมล้ำ

ระยะที่ ๑ จำนวน ๕ จังหวัด ได้แก่ ตาก มุกดาหาร สระแก้ว ตราด และสงขลา ระยะที่ ๒ อีก ๕ จังหวัด ประกอบด้วย หนองคาย นครราชสีมา เชียงราย นครพนม และกาญจนบุรี รวมทั้งสิ้น ๑๐ จังหวัด เนื้อที่ทั้งหมด ๖,๒๒๐.๐๕ ตารางกิโลเมตร หรือราว ๓.๘ ล้านไร่

ปัจจุบัน มีการตั้งนิคมขึ้นมารองรับนักลงทุนแล้ว ๓ แห่ง ได้แก่ นิคมอุตสาหกรรมสระแก้วเปิดดำเนินการเป็นที่เรียบร้อยแล้ว มีนักลงทุนทยอยเข้ามาอย่างต่อเนื่อง ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมและประเภทกิจการที่สนับสนุนพัฒนาท้องถิ่น นิคมอุตสาหกรรมสะเดา จ.สงขลา เริ่มก่อสร้างในปี พ.ศ. ๒๕๖๓ และนิคมอุตสาหกรรมแม่สอด จ.ตาก อยู่ระหว่างการเตรียมเปิดให้นักลงทุนเข้ามาเช่าพื้นที่ต่อเพื่อจัดตั้งนิคมตามเป้าหมาย จะเริ่มก่อสร้างในปี พ.ศ. ๒๕๖๔

ประเด็นสำคัญที่มีการร้องทุกข์ร้องเรียน

สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) ปี ๒๕๖๐ มีราษฎรที่ได้รับผลกระทบต้องอพยพโยกย้ายออกจากที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย ถูกดำเนินคดีหรือเสี่ยงต่อการถูกดำเนินคดีไม่ต่ำกว่า ๓๐๐ ครอบครัว ชาวบ้านได้ยื่นเรื่องร้องเรียนรวมทั้งสิ้น ๑๓ คำร้อง

กล่าวได้ว่าทุกๆพื้นที่ที่ถูกกำหนดให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ ล้วนมีชาวบ้านได้รับผลกระทบจากการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรม โดยส่วนใหญ่มีการร้องเรียนเกี่ยวกับผลกระทบด้านที่ทำกินและที่อยู่อาศัย เช่น กรณีเขตเศรษฐกิจพิเศษแม่สอด จ.ตาก เขตเศรษฐกิจพิเศษนครพนม และเขตเศรษฐกิจพิเศษสงขลา ทั้งยังมีกรณีการใช้พื้นที่ป่าชุมชนและพื้นที่สาธารณประโยชน์ที่ชาวบ้านในชุมชนได้ร่วมกันดูแลรักษาไว้ เอามาใช้จัดตั้งนิคมอุตสาหกรรม เช่น เขตเศรษฐกิจพิเศษเชียงราย เขตเศรษฐกิจพิเศษหนองคาย

ข้อสังเกตและข้อเสนอแนะ

เจ้าหน้าที่พัฒนาของหน่วยงานรัฐและเอกชนทุกภาคส่วน ควรให้ความสำคัญต่อกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชนท้องถิ่นในทุกขั้นตอนการทำงาน ทั้งในฐานะที่การมีส่วนร่วมเป็นหัวใจของการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็น SDG เป้าหมายที่ ๑๗ “Partnership for the Goals”

นอกจากนั้นในอีกด้านหนึ่ง การมีส่วนร่วมที่มีคุณภาพ ยังเป็นทั้งมาตรการในเชิงการป้องกันปัญหา บำบัดเยียวยาและฟื้นฟูสภาพสังคม ซึ่งได้รับการพิสูจน์แล้วว่าเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพสูงที่สุด.

รายงานฉบับที่ ๙

ประสิทธิผลการจัดการงานวิจัยและ นวัตกรรมทางสังคมกับการลดความเหลื่อมล้ำ

รายงานเรื่องประสิทธิผลการจัดการงานวิจัยและนวัตกรรมทางสังคมกับการลดความเหลื่อมล้ำ เป็นส่วนหนึ่งของการติดตาม เสนอแนะและเร่งรัดการปฏิรูปประเทศ โดยมีประเด็นการแก้ปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำเป็นตัวตั้ง มีวัตถุประสงค์เพื่อติดตามประเด็นผลงานการจัดการงานวิจัยและนวัตกรรมทางสังคมกับการลดความเหลื่อมล้ำของรัฐบาล จัดทำข้อเสนอแนะและเร่งรัดการปฏิรูปประเทศเพื่อแก้ความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำ

ระเบียบวิธีการศึกษา เป็นการศึกษาผลการปฏิบัติงานของภาครัฐในเชิงคุณภาพ โดยค้นคว้าข้อมูลและทบทวนเอกสารรายงานประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๑/๒๕๖๒ ของรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์และถ่วงน้ำหนักของประเด็นผลงานการจัดการงานวิจัยและนวัตกรรมทางสังคมกับการแก้ปัญหาคความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำ จัดประชุมรับฟังความคิดเห็นและอภิปรายแลกเปลี่ยนระหว่างคณะทำงานผู้ทรงคุณวุฒิ อนุกรรมการและกรรมาธิการวุฒิสภา จัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับรัฐบาลและหน่วยงานที่รับผิดชอบ

ภาพรวมการลงทุนด้านวิจัยเพื่อแก้ความยากจนและ ลดความเหลื่อมล้ำ

งานวิจัยด้านสังคมศาสตร์ถือว่าเป็นงานวิจัยระยะยาวและเป็นการวิจัยที่ค่อนข้างยาก ไม่สามารถแสดงผลได้โดยทันที อาจจะไม่เห็นผลชัดเจนเหมือนกับทางด้านวิทยาศาสตร์ เพราะไม่สามารถศึกษาในห้องทดลองที่สามารถควบคุมทุกอย่างได้ แต่ก็เป็นสิ่งจำเป็นต่อการพัฒนาประเทศ

งานวิจัยทางสังคมช่วยให้เกิดการเข้าใจลักษณะอันซับซ้อน ศึกษาสภาพสังคมเศรษฐกิจที่เป็นจริง ให้ข้อมูลและความรู้เป็นพื้นฐานในการพัฒนาส่วนต่าง ๆ

ตามรัฐธรรมนูญ แก้ไข-ลดเหลื่อมล้ำ [๗๕]

แม้งานวิจัยทางวิทยาศาสตร์บางส่วนก็ยังจำเป็นต้องใช้ความรู้ทางเศรษฐศาสตร์ และทางสังคมศาสตร์เข้ามาประกอบการวิจัยว่าสิ่งที่กำลังคิดนั้นมีความเป็นไปได้ ในการนำมาใช้จริงในสังคม มีความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจหรือสามารถใช้ในเชิงพาณิชย์ได้หรือไม่

ผลการดำเนินงานการลงทุนด้านวิจัย ปี พ.ศ. ๒๕๕๙

ค่าใช้จ่ายทางการวิจัยและพัฒนา จำแนกตามสาขาการวิจัย (Field of research) พบว่า สาขาที่ประเทศไทยมีค่าใช้จ่ายทางการวิจัยมากที่สุด คือ สาขาวิศวกรรมศาสตร์และเทคโนโลยีจำนวน ๓๗,๒๙๓ ล้านบาท (ร้อยละ ๓๓) รองลงมาคือสาขาวิทยาศาสตร์ธรรมชาติจำนวน ๓๑,๖๕๕ ล้านบาท (ร้อยละ ๒๘) สาขาเกษตรศาสตร์จำนวน ๒๔,๗๖๗ ล้านบาท (ร้อยละ ๒๒) สาขาวิทยาศาสตร์การแพทย์และสุขภาพ จำนวน ๙,๑๗๖ ล้านบาท (ร้อยละ ๘)

ส่วนสาขาสังคมศาสตร์จำนวน ๘,๕๔๘ ล้านบาท (ร้อยละ ๗) และสาขามนุษยศาสตร์จำนวน ๑,๘๗๙ ล้านบาท (ร้อยละ ๒) และไม่ระบุสาขา ๒๓๘ ล้านบาท

จากทั้งหมด ๔๕,๐๙๓ โครงการวิจัย มีโครงการวิจัยที่ได้รับสนับสนุนในด้านสังคมศาสตร์รวม ๑๔,๒๔๘ โครงการวิจัย ร้อยละ ๓๑ ค่าใช้จ่ายเฉลี่ย ๖ แสนบาท/โครงการ

ผลการดำเนินงานการลงทุนด้านวิจัย ปี พ.ศ. ๒๕๖๐

ค่าใช้จ่ายทางการวิจัยและพัฒนา จำแนกตามสาขาการวิจัย (Field of research) พบว่าสาขาอยู่ในสาขาวิศวกรรมศาสตร์และเทคโนโลยีมากที่สุด จำนวน ๗๔,๔๓๐ ล้านบาท (ร้อยละ ๔๘)รองลงมาคือ สาขาวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ๓๙,๙๓๑ ล้านบาท (ร้อยละ ๒๖) สาขาวิทยาศาสตร์การแพทย์และสุขภาพ ๑๔,๕๔๙ ล้านบาท (ร้อยละ ๙)

ส่วนสาขาสังคมศาสตร์ ๑๒,๔๓๒ ล้านบาท (ร้อยละ ๘) สาขา
เกษตรศาสตร์ ๑๑,๕๙๔ ล้านบาท (ร้อยละ ๘) และสาขามนุษยศาสตร์ ๒,๒๐๗
ล้านบาท (ร้อยละ ๑)

จากทั้งหมด ๕๐,๓๔๒ โครงการวิจัย มีโครงการที่ได้รับสนับสนุนในด้าน
สังคมศาสตร์รวม ๑๓,๖๑๒ โครงการ คิดเป็นร้อยละ ๒๗ ค่าใช้จ่ายเฉลี่ย ๙ แสน
บาท/โครงการ

การดำเนินงานของ สกสว. ปี พ.ศ. ๒๕๖๓

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.
หรือ สกว. เดิม) ในปี พ.ศ. ๒๕๖๓ ได้รับจัดสรรงบประมาณรายจ่ายฯ
ปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๓ รวม ๑๒,๕๕๔ ล้านบาท โดยจะเน้นไปที่โครงการ
Flagship หรือโครงการขนาดใหญ่ที่สอดคล้องตามนโยบายและยุทธศาสตร์ของ
ประเทศ และโครงการปกติครอบคลุมการพัฒนา ๔ แพลตฟอร์ม ๑๖ โปรแกรม
ได้แก่ ๑. การพัฒนากำลังคนและสถาบันความรู้ ๒. การวิจัยและสร้างนวัตกรรม
เพื่อตอบโจทย์ท้าทายของสังคม ๓. การวิจัยและสร้างนวัตกรรมเพื่อเพิ่มขีด
ความสามารถการแข่งขัน ๔. การวิจัยและสร้างนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่
และลดความเหลื่อมล้ำ

ทั้งนี้ ในส่วนของการวิจัยและสร้างนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่และ
ลดความเหลื่อมล้ำ จะเน้นไปที่การพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ซึ่งเป็นการดำเนินการ
ที่สำคัญในการพัฒนาและยกระดับประเทศให้เป็นประเทศรายได้สูงที่มีการ
กระจายรายได้อย่างทั่วถึง

เป็นการวางรากฐานที่มั่นคงให้กับเศรษฐกิจไทยในอนาคต การส่งเสริม
เศรษฐกิจระดับชุมชนท้องถิ่นให้สามารถมีความเข้มแข็ง มีศักยภาพในการแข่งขัน
พึ่งพาตนเองได้ จะก่อให้เกิดการยกระดับมาตรฐานการครองชีพและความเป็นอยู่
ของประชาชนในชุมชนให้ดีขึ้นและนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจน ความ
เหลื่อมล้ำและความไม่เสมอภาค

มี ๓ โปรแกรม คือ ๑) นวัตกรรมสำหรับเศรษฐกิจฐานรากและชุมชน นวัตกรรม ๒) การทำให้ประชากรกลุ่มยากจนหลุดพ้นจากความจนอย่างยั่งยืน และสามารถเข้าถึงทรัพยากร การศึกษาสวัสดิการต่างๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ได้อย่างเท่าเทียม ๓) ยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในเมืองและเชื่อมโยงความเจริญสู่ชนบท

ข้อสังเกตและข้อเสนอแนะการลงทุนด้านวิจัยเพื่อแก้ความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำ

โครงการวิจัยในด้านสังคมศาสตร์มักจะเป็นโครงการขนาดเล็ก ใช้งบประมาณ ๖-๙ แสนบาท/โครงการ แต่สัดส่วนงบประมาณที่สนับสนุนการวิจัยในสาขาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์โดยภาพรวมยังอยู่ในสัดส่วนที่น้อยมาก คือ ร้อยละ ๙ เท่านั้น จึงน่ากังวลว่าจะขาดความสมดุล

หน่วยงานที่ทำโครงการวิจัยทางสังคมและมักได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐโดยผ่านสภาวิจัยแห่งชาติและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ได้แก่มูลนิธิสถาบันที่มีชื่อเสียง โดยมักครองค่าใช้จ่ายทางการวิจัยในสาขาสังคมศาสตร์เป็นจำนวนมากที่สุดถึงร้อยละ ๖๕

รัฐบาลควรพิจารณาทบทวนทิศทางนโยบายในการสนับสนุนงานวิจัยของประเทศให้มีความสมดุล โดยเปิดโอกาสให้องค์กรพัฒนาสังคมและองค์กรไม่แสวงกำไรใหม่ๆ ได้เข้ามาทำงานวิจัยกับรัฐให้มากและหลากหลายขึ้นกว่าเดิม เพิ่มสัดส่วนการวิจัยทางสังคมและมานุษยวิทยาเป็นร้อยละ ๑๐-๑๕ รวมทั้งสนับสนุนให้มีการสร้างสรรค์นวัตกรรมและรูปแบบกระบวนการบริหารจัดการทางสังคมที่แปลกใหม่และสอดคล้องกับบริบทของชุมชนท้องถิ่นและสังคมไทย ในรูปแบบของ สกว.ท้องถิ่นเดิม.

ประเด็นการจัดตั้งสำนักงานบูรณาการ

การแก้ปัญหาความยากจน

การบูรณาการเพื่อลดความเหลื่อมล้ำและแก้ไขปัญหาความยากจน ถือเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนประเทศตามแผนยุทธศาสตร์ชาติที่ ๔ ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อดึงพลังของภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาคเอกชน ประชาสังคม ชุมชนท้องถิ่น มาร่วมขับเคลื่อน และสนับสนุนการรวมตัวของประชาชนในการร่วมคิดร่วมทำเพื่อส่วนรวม การกระจายอำนาจและความรับผิดชอบ ไปสู่กลไกบริหารราชการแผ่นดินในระดับท้องถิ่น การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการตนเอง และการเตรียมความพร้อมของประชากรไทยทั้งมิติสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อม ให้เป็นประชากรที่มีคุณภาพ พึ่งตนเอง และทำประโยชน์แก่ครอบครัว ชุมชน และสังคมให้มากที่สุด โดยรัฐให้หลักประกัน การเข้าถึงบริการและสวัสดิการที่มีคุณภาพอย่างเป็นธรรมและทั่วถึง

คณะรัฐมนตรี (๑๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๑) มีมติเห็นชอบในหลักการร่างระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการบูรณาการเพื่อลดความเหลื่อมล้ำและแก้ไขปัญหาความยากจน พ.ศ. ซึ่งเป็นครั้งแรกในประเทศไทยที่จะมีการจัดตั้งหน่วยงานกลาง เพื่อดูแลลดความเหลื่อมล้ำและแก้ไขปัญหาความยากจน

ทั้งนี้ความคืบหน้า ณ เดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๖๓ กองยุทธศาสตร์การพัฒนาคความเสมอภาคและความเท่าเทียมทางสังคม สภาพพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ระบุว่า (ร่าง)ระเบียบฯ ได้ผ่านการพิจารณาแล้ว รอส่งกลับไปให้สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีและสภาพพัฒนาฯ พิจารณายืนยันต่อไป

ข้อสังเกตและข้อเสนอแนะประเด็นการจัดตั้งสำนักงานบูรณาการการแก้ปัญหาความยากจน

- การจัดตั้งหน่วยงานขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่บูรณาการการแก้ความยากจน นับเป็นนิมิตหมายที่ดี ควรจะได้เร่งรัดการดำเนินงานอย่างจริงจัง แต่การกำหนดให้มีสถานะเป็นเพียงหน่วยงานภายในสภาพัฒน์เท่านั้น ทำให้น่ากังวลใจว่าจะติดขัดในระบบระเบียบแบบหน่วยราชการทั่วไป จนทำให้ไม่สามารถทำงานกับภาคประชาชน เครือข่ายทางสังคมและชุมชนท้องถิ่นได้อย่างยืดหยุ่น คล่องตัว มีประสิทธิภาพ
- ในองค์ประกอบของคณะกรรมการนโยบายการลดความเหลื่อมล้ำและแก้ไข ปัญหาความยากจน (กนล.) ที่มีนายกรัฐมนตรีเป็นประธานกรรมการ ควรมีกรรมการเป็นผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกในสัดส่วน ๘๐ / ๒๐ เพื่อเพิ่มโอกาสให้มีการคิดนอกกรอบ ที่แตกต่างไปจากงานตามภารกิจของส่วนราชการ
- สำนักงานนี้ควรมีภารกิจในการจัดทำ “(ร่าง)พรบ.แก้ปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำ พ.ศ.” และใช้กระบวนการผลักดันร่างกฎหมายฉบับนี้ เป็นการเคลื่อนพลังปัญญาของสังคมทั้งหมด ให้เข้ามาร่วมกันแก้ไขปัญหาใหญ่ของประเทศ

ประเด็นการจัดตั้งกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF)

การจัดตั้งกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) ได้ถูกระบุอยู่ในแผนปฏิรูปประเทศด้านเศรษฐกิจ : การปฏิรูปด้านความเท่าเทียมและการเติบโตอย่างมีส่วนร่วม และการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน โดยในแผนฯได้ระบุไว้ว่า หลังจากพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม พ.ศ. ๒๕๖๒ มีผลบังคับใช้แล้ว กำหนดให้มีการจัดตั้งสำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม เพื่อส่งเสริม สนับสนุน ให้ความช่วยเหลือ และพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมและกลุ่มกิจการเพื่อสังคมให้ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงพม. เป็นหน่วยงานรับผิดชอบ
ดำเนินการจัดตั้งกองทุน SIF แจ่งว่าขณะนี้รอการสรรหาผู้อำนวยการสำนักงาน
วิสาหกิจเพื่อสังคม เมื่อแล้วเสร็จจะได้เตรียมการจัดตั้งกองทุนต่อไป อย่างก็ตาม
กองทุน SIF ในกฎหมายฉบับนี้ เป็นเรื่องส่งเสริม สนับสนุนและพัฒนา
วิสาหกิจเพื่อสังคมเท่านั้น มิได้เกี่ยวกับการแก้ปัญหาความยากจนโดยตรงเหมือน
ยุคปี พ.ศ. ๒๕๔๐ แต่อย่างใด

ข้อสังเกตและข้อเสนอแนะ การจัดตั้งกองทุนเพื่อการลงทุนทาง สังคม (SIF)

กองทุน Social Investment Fund – SIF ตามเจตนารมณ์ของพรบ.
ส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม พ.ศ. ๒๕๖๑ เป็นกองทุนที่มุ่งให้การสนับสนุนกลุ่มคน
แข็งแรงที่มีความคิดริเริ่มที่จะทำองค์กรวิสาหกิจเพื่อสังคม ซึ่งเป็นเรื่องที่ดี

แต่ในสถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในปัจจุบัน โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งในยุคผลกระทบจาก COVID-19 สิ่งที่รัฐบาลควรจัดให้มีเพิ่มเติมเพื่อ
ดำเนินการควบคู่กันไป คือ การฟื้นฟูกระบวนการสร้างโครงข่ายนิรภัยทางสังคม
(Social Safety Net) ในรูปแบบที่กองทุน SIF ในยุคหลังวิกฤติเศรษฐกิจต้มยำกุ้ง
ปี พ.ศ. ๒๕๔๐ เคยดำเนินการมาก่อน ซึ่งจะช่วยให้งานแก้ปัญหาความยากจน
ลดความเหลื่อมล้ำ และการสร้างเศรษฐกิจฐานรากของรัฐบาล มีความสมบูรณ์
และสมดุลยิ่งขึ้น .

รายงานฉบับที่ ๑๐

ประสิทธิผลการลดความเหลื่อมล้ำด้านเทคโนโลยี

สารสนเทศและข้อมูลข่าวสาร

รายงานเรื่องประสิทธิผลการลดความเหลื่อมล้ำด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและข้อมูลข่าวสาร เป็นส่วนหนึ่งของการติดตาม เสนอแนะและเร่งรัดการปฏิรูปประเทศ โดยมีประเด็นการแก้ปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำเป็นตัวตั้ง มีวัตถุประสงค์เพื่อติดตามประเด็นผลงานการจัดการลดความเหลื่อมล้ำด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและข้อมูลข่าวสารของรัฐบาล จัดทำข้อเสนอแนะและเร่งรัดการปฏิรูปประเทศเพื่อแก้ความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำ

ระเบียบวิธีการศึกษา เป็นการศึกษาผลการปฏิบัติงานของภาครัฐในเชิงคุณภาพ โดยค้นคว้าข้อมูลและทบทวนเอกสารรายงานประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๑/๒๕๖๒ ของรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์และถ่วงนกรองสาระสำคัญของประเด็นติดตามประสิทธิผลการลดความเหลื่อมล้ำในด้านเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสารกับการแก้ปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำของรัฐบาล จัดประชุมรับฟังความคิดเห็นและอภิปรายแลกเปลี่ยนระหว่างคณะทำงานผู้ทรงคุณวุฒิ อนุกรรมการและกรรมาธิการวุฒิสภา จัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับรัฐบาลและหน่วยงานที่รับผิดชอบ

ตารางแสดงประเด็นการเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศและข้อมูลข่าวสาร

ประสิทธิผลการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศและข้อมูลข่าวสาร	ปี พ.ศ. ๒๕๖๐	ปี พ.ศ. ๒๕๖๑	ปี พ.ศ. ๒๕๖๒
๑. ความครอบคลุมของอินเทอร์เน็ตชุมชน (ชุมชน/ %)	๒๔,๗๐๐ หมู่บ้าน (๓๓%)		
๒. จำนวนโทรศัพท์มือถือ (ราย/ %ประชากร)	-	-	๙๒ ล้านเลขหมาย
๓. จำนวนขึ้นทะเบียนไลน์ (ราย/ %ประชากร)	-	๔๔ ล้านคน	
๔. จำนวนขึ้นทะเบียนเฟซบุ๊ก (ราย/ %ประชากร)	-	๔๕ ล้านบัญชี	

การเข้าถึงเทคโนโลยีของประชาชนในประเทศไทยถือเป็นเป้าหมายหลักอย่างหนึ่งในนโยบาย Thailand ๔.๐ ของรัฐบาลปัจจุบัน กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมจึงได้ดำเนินการโครงการเน็ตประชารัฐ มาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๖๐ โดยดำเนินการร่วมกับสำนักงาน กสทช. ในการขยายโครงข่ายไปยังพื้นที่ห่างไกลที่ยังขาดแคลนบริการอินเทอร์เน็ตความเร็วสูง

ปัจจุบันติดตั้งได้แล้ว ๗๔,๙๖๕ แห่ง ครอบคลุม ๒๔,๗๐๐ หมู่บ้าน และจัดให้มีจุดให้บริการอินเทอร์เน็ตแบบไร้สายโดยไม่คิดค่าใช้จ่ายกับผู้ให้บริการหมู่บ้านละ ๑ จุด ให้บริการที่ระดับความเร็ว ๓๐ Mbps/๑๐ Mbps (Download/Upload) เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและบริการบนอินเทอร์เน็ตได้ทัดเทียมกับคนในเมือง

สำหรับกรณีการใช้โทรศัพท์มือถือ แอปไลน์ และเฟซบุ๊กของคนไทย ผลสำรวจ “Global Digita 2019” ประเมินสถานการณ์การใช้งานดิจิทัลและ

อินเทอร์เน็ต ประจำปี พ.ศ. ๒๐๑๙ ที่รวบรวมทั่วโลก โดย We Are Social และ Hootsuite มีสถิติที่น่าสนใจดังนี้

- คนไทยใช้มือถือในระบบ “Pre-paid” มากกว่า “Post-paid” และมากถึงร้อยละ ๗๔ ทำธุรกรรม Mobile Banking จากจำนวนเลขหมายในประเทศไทย มากกว่า ๙๒ ล้านเลขหมาย (มากกว่าประชากรไทยทั้งประเทศ) พบว่า ร้อยละ ๗๗ เป็นระบบ Pre-paid และร้อยละ ๒๓ เป็นระบบ Post-paid
- การใช้งานโทรศัพท์มือถือของคนไทย ส่วนใหญ่ใช้แชทสนทนา (ร้อยละ ๙๕) และดูวิดีโอออนไลน์ (ร้อยละ ๙๕) ตามมาด้วยเล่นเกมออนไลน์ (ร้อยละ ๘๕) ที่น่าสนใจคือ ร้อยละ ๗๔ ใช้สำหรับทำธุรกรรม Mobile Banking และร้อยละ ๘๐ ใช้เปิดแผนที่เดินทาง
- LINE เป็นแอปพลิเคชันที่คนไทยใช้งานมากสุดในปี ค.ศ. ๒๐๑๘ ตามมาด้วย Facebook, Facebook Messenger, Instagram และ LAZADA
- มีผู้ใช้ LINE อยู่ ๔๔ ล้านคนคิดเป็นร้อยละ ๗๘ ของผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตในประเทศไทย
- Facebook Messenger เป็นแอปพลิเคชันที่คนไทยดาวน์โหลดมากสุดในปี พ.ศ. ๒๕๖๑ ตามมาด้วย Tiktok, Facebook, LINE และ LAZADA
- ประเทศไทยมีผู้ใช้ Facebook ทั้งหมด ๔๕ ล้านบัญชี โดยมีผู้ที่ใช้งานเฟซบุ๊กทุกวันมากถึง ๓๗ ล้านบัญชี ซึ่งร้อยละ ๙๘ ของผู้ใช้งานในไทยต่างเล่นเฟซบุ๊กผ่านสมาร์ตโฟน

ข้อสังเกตและข้อเสนอแนะประสิทธิภาพการลดความเหลื่อมล้ำ ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและข้อมูลข่าวสาร

ในด้านโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและดิจิทัล ในมิติของการจัดให้มีบริการสาธารณะพื้นฐาน ถือได้ว่า *รัฐบาลได้ให้ความสนใจในการลงทุนเพื่อเพิ่มโอกาสการเข้าถึงเทคโนโลยีของประชาชน ครอบคลุมไปถึงพื้นที่ทุกชุมชน ทุกภูมิภาคทั่วประเทศ*

อย่างไรก็ตาม เมื่อภาครัฐลงทุนทางด้านโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นให้แล้วยังมีความจำเป็นที่ต้องอาศัยการพัฒนาระบบบริการที่มีคุณภาพจากภาคเอกชนเข้าไปสานต่อ แต่นั่นย่อมหมายถึงไม่ใช่บริการฟรี ราคาถูกหรือคุณภาพแบบบริการรัฐ หากผู้ใช้บริการต้องมีค่าใช้จ่ายสำหรับบริการสาธารณะในรูปแบบของอุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรมของเอกชน ในราคาที่สมเหตุสมผล โดยรัฐจะต้องคอยกำกับดูแล.

ในแง่ของยุทธศาสตร์เพิ่มความสามารถในการแข่งขัน ประเทศไทยมีการเข้าถึงและใช้เทคโนโลยีสารสนเทศกันอย่างกว้างขวาง แพร่หลายและหลากหลายในรูปแบบของเทคโนโลยีแพลตฟอร์ม จึงควรจะต้องติดตามเป้าหมายและความก้าวหน้าของแผนการปฏิรูปประเทศด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและดิจิทัล โดยควบคู่ไปกับการเฝ้าระวังความเหลื่อมล้ำ.

รายงานฉบับที่ ๑๑

แนวทางการเฝ้าระวังและป้องกันผลกระทบทางสังคม สิ่งแวดล้อมและสุขภาพในระดับชุมชนท้องถิ่น กรณี EEC

เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ถือเป็นแผนยุทธศาสตร์ภายใต้
นโยบายไทยแลนด์ ๔.๐ ที่มุ่งขับเคลื่อนเศรษฐกิจการพัฒนาประเทศให้หลุดพ้น
จากภาวะกับดักประเทศรายได้ระดับกลางสู่กลุ่มประเทศพัฒนา เป็นพื้นที่
เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจภูมิภาคและศูนย์อำนาจทางเศรษฐกิจสำคัญของโลก เป็น
พื้นที่ลงทุนเพื่อมุ่งขับเคลื่อน ๑๒ อุตสาหกรรมเป้าหมาย ครอบคลุมทั้งจังหวัด
ฉะเชิงเทรา ชลบุรีและระยอง รวมพื้นที่ ๑๓,๒๖๖ ตารางกิโลเมตร หรือ ๘.๒๙
ล้านไร่

มีเขตส่งเสริมอุตสาหกรรมเป้าหมาย ๒๑ แห่งและนิคมอุตสาหกรรมอีก
๓๑ แห่ง กระจายสลับกับเขตที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของชุมชนดั้งเดิมและเมือง
เกิดใหม่

ประกอบด้วย ๘ แผนงาน ได้แก่ ๑) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ๒) การ
พัฒนาพื้นที่อุตสาหกรรมเป้าหมาย ๓) การพัฒนาบุคลากร การศึกษา การวิจัย
และเทคโนโลยี ๔) การพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว ๕) การพัฒนาเมืองใหม่
และชุมชน ๖) การพัฒนาศูนย์กลางธุรกิจ และศูนย์กลางการเงิน ๗) การ
ประชาสัมพันธ์และสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม ๘) การเกษตร ชลประทาน และ
สิ่งแวดล้อม

เมื่อเกิดกระแสต่อต้านจากชุมชนผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการระเบียบ
เศรษฐกิจภาคตะวันออก มีการฟ้องร้องในทางกฎหมาย ความเสี่ยงจากความไม่
เข้าใจของประชาชนในพื้นที่ ความขัดแย้งทางสังคมและอาจเป็นอุปสรรคต่อการ
ดำเนินงานที่รออยู่ข้างหน้า

รวมทั้งได้มีกลุ่มชาวบ้านตำบลเขาดิน อำเภอบางปะกง จังหวัด ฉะเชิงเทราได้มาร้องทุกข์ร้องเรียนต่อวุฒิสภา คณะอนุกรรมการติดตาม เสนอแนะและเร่งรัดการปฏิรูปเพื่อแก้ความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำ จึง ได้รับมอบหมายให้ดำเนินการศึกษาสถานการณ์ปัญหาและหาแนวทางในการเฝ้า ระวังและป้องกันผลกระทบทางสังคมสิ่งแวดล้อมและสุขภาพในระดับชุมชน ท้องถิ่น กรณียุทธศาสตร์พัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC)

กรอบประเด็นการศึกษาคือปัญหาความเดือดร้อนของชุมชนตำบลเขาดิน ที่ได้รับผลกระทบจากโครงการนิคมอุตสาหกรรมบลูเทคซิตี้ เพื่อวิเคราะห์นโยบาย ที่เกี่ยวข้องกับเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC) และมาตรการแนวทางของ หน่วยงานในการเฝ้าระวัง ป้องกันและจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น รวมทั้งสรุปท เรียร์รู้และออกแบบแนวทางในการป้องกันมิให้เกิดปัญหาซ้ำและเสนอแนะ แนวทางสำหรับการสร้างพันธมิตรการพัฒนาชุมชนเมืองอุตสาหกรรม (Eco- town) อย่างยั่งยืนในระยะยาว

รูปแบบเป็นการศึกษาในเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การทบทวนเอกสาร วิชาการ ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงข้อเสนอแนะจากหน่วยงานและเครือข่าย ต่างๆที่ผ่านมา เพื่อรวบรวมสรุปความคิดเห็นต่อ EEC ทั้งประเด็นที่มีความเห็น ด้วยและไม่เห็นด้วย การวิเคราะห์และสังเคราะห์ พิจารณาความเป็นไปได้ใน ข้อเสนอแนวทาง มาตรการในการเฝ้าระวังและป้องกัน โดยมีการประชุมร่วมกับ ผู้แทนจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคประชาสังคม รวม ๕ หน่วยงาน จำนวน ๓ ครั้ง เพื่อศึกษาในรายละเอียดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ๑. คณะกรรมการนโยบายเขต พัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ๒. สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ๓. สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ ๔. สถาบันบริหารจัดการธนาคารที่ดิน (องค์การมหาชน) ๕. สภาองค์กรชุมชนตำบลเขาดิน

จากนั้นได้จัดทำข้อเสนอต่อรัฐบาลและหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไป พิจารณาประกอบการดำเนินงาน รายงานผลการศึกษาประกอบด้วยประเด็น สำคัญ ดังนี้

๑) ข้อมูลภาพรวมพื้นฐานเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC) และ ความก้าวหน้าในการดำเนินงาน

๒) นโยบายที่เกี่ยวข้องกับเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ซึ่งเสี่ยง ต่อการเกิดผลกระทบด้านสังคม สุขภาพและสิ่งแวดล้อมในระดับชุมชนท้องถิ่น

๒.๑) นโยบายด้านสิ่งแวดล้อม

๒.๒) แผนผังการใช้ประโยชน์ในที่ดิน และแผนผังการพัฒนา โครงสร้างพื้นฐานและระบบสาธารณูปโภค เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. ๒๕๖๒

๓) กรณีศึกษาพื้นที่ซึ่งมีแนวโน้มได้รับผลกระทบเร่งด่วน : บ้านเขาดิน ตำบลเขาดิน อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา

๓.๑) รู้จักบ้านเขาดิน ตำบลเขาดิน อำเภอบางปะกง จังหวัด ฉะเชิงเทรา

๓.๒) ปัญหาโรงเรียนต่อวุฒิสภากรณีการกว้านซื้อที่ดินโครงการ จัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมในพื้นที่ EEC

๓.๓) โครงการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมบลูเทคซิตี้

๓.๔) แนวทางการแก้ไขปัญหาในช่วงที่ผ่านมา

๔) ข้อเสนอและแนวทางออกเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ : โมเดล “เขาดิน- บลูเทคซิตี้”

๔.๑) การวิเคราะห์แนวโน้มสถานการณ์เชิงลบในอนาคตที่จะมี โอกาสเกิดขึ้นในพื้นที่

๔.๒) ข้อเสนอต่อการป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

๔.๓) รายละเอียดของโมเดล “เขาดิน-บลูเทคซิตี้” ใน ๕ ด้าน ได้แก่ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ ด้านภาคเกษตร ด้าน สังคม และด้านการรวมกลุ่มองค์กรภาคประชาสังคม

บทส่งท้าย

แผนงานศึกษาพิจารณาในปีที่ ๒

จากผลงานการศึกษาพิจารณาของคณะอนุกรรมการติดตาม เสนอแนะ และเร่งรัดการแก้ปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำ (อนุยุทธศาสตร์ กยล.) ในปีที่ ๑ ที่มุ่งประมวลองค์ความรู้ ข้อมูลและสร้างกรอบคิดสำหรับ เร่งรัดนโยบายแก้ความยากจน ลดความเหลื่อมล้ำของรัฐบาล ดังปรากฏผลงาน รูปธรรมเป็นเอกสารรายงานผลการศึกษาจำนวน ๑๑ เรื่อง ที่ประชุมเมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ ได้กำหนดแผนการดำเนินงานในปีที่ ๒ ดังนี้

วิสัยทัศน์และเป้าหมาย : สังคมนิวนอร์ม ราชการวิถีใหม่

ยุทธศาสตร์ : ติดตาม เสนอแนะและเร่งรัดการปฏิรูปประเทศ ผ่านโครงการฟื้นฟู เศรษฐกิจชุมชนภายหลังโควิด ๑๙ (งบเงินกู้สี่แสนล้าน) โดยมุ่งเป้าหมาย การเสริมสร้างสังคมนิวนอร์มและหน่วยราชการวิถีใหม่

แนวทางการทำงาน : สนับสนุนการบูรณาการยุทธศาสตร์ “แรงดึง แรงผลักและ แรงขับเคลื่อน” การแก้ปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำ อย่าง สมดุลโดยมุ่งหวังผลสัมฤทธิ์

ตัวอย่างตัวชี้วัดรูปธรรม :

- จำนวนแหล่งน้ำชุมชนขนาดเล็กที่สามารถแก้ภัยแล้งได้อย่างยั่งยืน
- จำนวนวิสาหกิจชุมชน วิสาหกิจเพื่อสังคม SMEs
- จำนวนตัวอย่างชุมชน-ตำบลเข้มแข็งที่สัมพันธ์กับกิจกรรมโครงการฯ
- จำนวนเครือข่ายประชาคมเข้มแข็งในระดับอำเภอ
- จำนวนประชาชนผู้ได้รับผลประโยชน์จากโครงการ
- ตัวอย่างหน่วยงานรัฐระดับอำเภอและจังหวัดที่สนับสนุนการมีส่วนร่วม อย่างมีคุณภาพ มีธรรมาภิบาลองค์กร และมีรูปธรรมการปฏิรูป เปลี่ยนแปลงภายในที่ชัดเจน

- หน่วยงานรัฐระดับอำเภอและจังหวัดที่ประชาชนมีความพึงพอใจมากที่สุด

โครงการบูรณาการ :

๑. การสำรวจสถานะโครงการฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนในพื้นที่ระดับอำเภอของหน่วยงาน จัดทำเป็นฐานข้อมูลชุมชนไว้ในระบบดิจิทัล
๒. การศึกษาดูงานภาคสนามในระดับอำเภอ-ตำบล สำหรับกรรมการของวุฒิสภาในรูปแบบวิถีใหม่ ในประเด็นสถานการณ์ “ชุมชนแก้ปัญหาความยากจน”
๓. การประเมินผลสัมฤทธิ์การปฏิรูปหน่วยราชการระดับอำเภอและจังหวัด ภายใต้กิจกรรมการบูรณาการโครงการเงินกู้สี่แสนล้าน.

(รายละเอียดสามารถดูเพิ่มเติมได้จาก Website
ของสถาบันพัฒนาประชาสังคม ที่ www.CSDI.or.th)

ตามคู่มือฉบับที่ ๑๑-๒๕๖๑-๑๑๑๑ [๑๑]

